

T.C.

UFUK ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

**TÜRKİYE’NİN AFRİKA AÇILIMI
SİYAHİ AFRİKA ÜLKELERİYLE İLİŞKİLERİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet Yılmaz FIRAT

Danışman

Prof. Dr. Oya AKGÖNENÇ MUĞİSUDDİN

ANKARA, 2016

KABUL VE ONAY

Mehmet Yılmaz Fırat tarafından hazırlanan "Türkiye'nin Afrika Açılımı Siyahi Afrika Ülkeleriyle İlişkileri" başlıklı bu çalışma, 03 Ekim 2016 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Oya AKGÖNENÇ

Üye : Prof. Dr. Haydar ÇAKMAK

Üye : Doç. Dr. Mehmet GÜNEŞ

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

Prof. Dr. Mehmet TOMANBAY
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Ufuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

† Tezimin 2 yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

01/11/2016

Mehmet Yılmaz FIRAT

TEŐEKKÜR

Uzun bir aradan sonra beni yüksek lisans yapmam için teşvik eden, bu zorlu s¼reçte daima yanımda olan ve desteğini benden esirgemeyen Sevgili EŐim'e,

Sevgili anneme, babama, kardeŐlerime ve canım çocuklarıma,

Ayrıca tez hazırlama s¼recinde danıŐmanlıęımı üstlenen Sn. Hocam Prof. Dr. Oya Akgönenç'e

göstermiş oldukları nezaket ve sabırlardan dolayı çok teŐekkür ediyorum.

Mehmet Yılmaz FIRAT

ÖZET

FIRAT, Mehmet Yılmaz, Türkiye'nin Afrika Açılımı Siyahi Afrika Ülkeleriyle İlişkileri, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2016.

Dünyanın en geri kalmış kıtası olarak Afrika'nın dünya ülkeleriyle ilişkileri köle ticareti ve sömürgecilikle başlamıştır. II. Dünya Savaşı sonrasında özgürlüklerine kavuşan Afrika ülkeleri sahip oldukları hammadde ve doğal kaynaklar nedeniyle sürekli büyük güçlerin ilgi odağında olmuştur.

Gelişen teknoloji ile hammaddeye duyulan ihtiyacın artması hem gelişmiş hem de gelişen ülkelerin Afrika ile yakın ekonomik, ticari ve kültürel ilişki içine girmesine yol açmıştır.

Türkiye de günümüzde dünya ile bütünleşme çabasında olan Afrika ile çok yönlü ilişki kurma amacına yönelmiştir. 1998 Afrika Açılım Planı ile başlayan süreç büyük bir ivme ile geliştirilerek, işbirliği ve stratejik ortaklık aşamalarına ulaşmıştır. Gelişen Türkiye Afrika ilişkileri artık Türkiye Afrika Ortaklığı hedefini gerçekleştirmeye yönelmiştir.

Anahtar Sözcükler;

Afrika, Sahra Altı, Açılım Planı, Proaktif, İşbirliği, Stratejik Ortaklık

ABSTRACT

FIRAT, Mehmet Yılmaz, Turkey's Africa Expansion Relations With Black African Countries, Master Thesis, Ankara, 2016.

As the most underdevelopment continental, Africa's relations with the other countries had begun with the slave trading and colonization. The African countries, which had regained their freedom after the World War II, have been in the spotlight of the big Powers, because of the raw materials and the natural sources that they have.

The rise of requirement to the raw materials owing to the improving technology causes that both the developed and the developing countries has established close economic, commercial and cultural relations with the African countries.

Turkey has also leaned to establish multilateral relations with the Africa which has been trying to be integrated to the world nowadays. The process beginning with the 1998 Action Plan of Turkey's Opening Policy to Africa has been improved by a great momentum and come up to cooperation and the strategic partnership phases. The relations between developing Turkey and Africa are heading towards to fulfill the aim of "Turkey Africa Partnership".

Key Words;

Africa, Sub Sahara, Opening Plan, Proactive, Cooperation, Strategic Partnership.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
İÇİNDEKİLER	iii
KISALTMALAR	v
TABLolar	ix
GİRİŞ	1

1. BÖLÜM

1.AFRIKA KITASINA GENEL BAKIŞ	6
1.1. Siyahi Afrika Ülkeleri.....	8

2. BÖLÜM

2.AFRIKA'NIN BÜTÜNLEŞME ÇABALARI VE EKONOMİSİ	13
2.1. Afrika Birliği ve Afrika Kalkınma Bankası.....	14
2.2. Siyahi Afrika Ülkeleri'nce Kurulan Oluşumlar	21
2.3. Siyahi Afrika'ya İlişkin Ekonomik Göstergeler	26

3. BÖLÜM

3.AFRIKA VE DÜNYA ÜLKELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER	35
3.1. Çin-Afrika İlişkileri.....	37
3.2. ABD-Afrika İlişkileri.....	41
3.3. Avrupa Birliği Ülkeleri-Afrika İlişkileri	47
3.4. Rusya Federasyonu-Afrika İlişkileri	52
3.5. Afrika ve Diğer Ülkeler Arasındaki İlişkiler.....	56
3.6. Brezilya-Afrika İlişkileri	57

4. BÖLÜM

4.TÜRKİYE – AFRIKA İLİŞKİLERİ	60
4.1. Osmanlı Devleti Dönemi'nde Afrika ile İlişkiler	61
4.2. 1923 ile 1998 Arası Türkiye Afrika İlişkileri	64
4.3. Afrika Açılımı ve Sonrasındaki İlişkiler	76
4.3.1. Afrika'ya Açılım Eylem Planı	78
4.3.2. Açılım Eylem Planının İşleyiş Süreci ve Girişimler.....	85
4.3.3. Açılım Süreci Kapsamındaki Kazanımlar.....	92
4.3.4. Afrika Açılımı: Ekonomik ve Ticari Göstergeler.....	96
4.3.5. Afrika'daki Kurumsal Faaliyetler	103
4.3.6. Türkiye Afrika İlişkilerinde Sivil Toplumun Rolü	111
4.4. Uluslararası Disiplin Teorileri Açısından İlişkiler	117
SONUÇ	120
KAYNAKLAR	126

KISALTMALAR

- AA : Anadolu Ajansı
- AB : Avrupa Birliği
- ABD : Amerika Birleşik Devletleri
- ACOTA : Afrika Beklenmedik Durum Operasyonları Eğitimi ve Yardımı (African Contingency Operations Training and Assistance)
- ACRI : Afrika Kriz Müdahale İnisiyatifi (African Crisis Response Initiative)
- AÇAUM : Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi
- AEP : Afrika Eylem Planı
- AFAD : Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
- Afb : Afrika Birliği
- AfBÖ : Afrika Birliği Örgütü
- AFRICOM : Birleşik Devletler Afrika Gücü (United States Africa Command)
- age : Adı geçen eser
- agm : Adı geçen makale
- AGOA : Afrika Büyüme ve Fırsatlar Kanunu (African Growth and Opportunity Act)
- AMU : Mağrip Arap Birliği (Arab Maghreb Union)
- ASA : Afrika-Güney Amerika Zirveleri
- ASACOF : Afrika-Güney Amerika İşbirliği Forumu
- BM : Birleşmiş Milletler

- BMGK : Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
- BOAD : Batı Afrika Yatırım Bankası (West African Development Bank)
- BYEGM : Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü
- CEMAC : Orta Afrika Ülkeleri Ekonomik ve Parasal Topluluğu (Central African Economic and Monetary Community)
- COMESA : Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (Common Market for Eastern and Southern Africa)
- CPIA : Ülke Politikası ve Kurumsal Değerlendirme (Country Policy and Institutional Assessment)
- CPSC : Portekizce Konuşan Ülkeler Topluluğu
- ÇHC : Çin Halk Cumhuriyeti
- DEİK : Dış İlişkiler Ekonomik Kurulu
- EAC : Doğu Afrika Topluluğu (East African Community)
- ECCAS : Orta Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of Central African States)
- ECOWAS : Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African States)
- IBSA : Hindistan-Brezilya-Güney Afrika Diyalog Forumu
- IDA : Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association)
- IGAD : Hükümetlerarası Kalkınma Otoritesi/Kurumu (Intergovernmental Authority on Development)
- ILO : Uluslararası Çalışma Örgütü (International Labour Organization)

- IMF : Uluslararası Para Fonu (International Money Fund)
- Kıta : Afrika Kıtası
- MUSİAD : Müstakil Sanayici ve İşadamları Derneği
- NEPAD : Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (The New Partnership for Africa's Development)
- NATO : Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (North Atlantic Treaty Organization)
- OECD : İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı
- PEPFAR :Başkanın AIDS'i Önleme Acil Durum Planı (President's Emergency Plan For AIDS Relief)
- PIDA : Afrika Altyapı Geliştirme Programı
- PMI : Başkanın Sıtma İnisiyatifi (President's Malaria Initiative)
- RF : Rusya Federasyonu
- SADC :Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (Southern African Development Community)
- SSCB : Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
- STK : Sivil Toplum Kuruluşu
- TASAM : Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi
- THY : Türk Hava Yolları
- TİKA : Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı
- TİM : Türkiye İhracatçılar Meclisi
- TUSİAD : Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği

- UNESCO : Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization)
- UNICEF : Birleşmiş Milletler Çocuk Fonu
- UNOSOM : Birleşmiş Milletler Somali Operasyon Gücü
- USTKİP :Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kalkınma ve İşbirliği Platformu
- WAEMU :Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik ve Parasal Birliği (West African Economic and Monetary Union)
- ZPCAS : Güney Atlantik Barış ve İşbirliği Bölgesi

TABLolar

- Tablo 1 :Dünya ile Afrika Kıtası'na ilişkin muhtelif verilerin karşılaştırılması.
- Tablo 2 :Güney Afrika Kalkınma Topluluğu üyeleri.
- Tablo 3 :Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu'na üye ülkeler.
- Tablo 4 :Doğu ve Orta Afrika Ortak Pazarı bünyesindeki ülkeler.
- Tablo 5 :Doğu Afrika Ülkeleri Topluluğu'na üye olan ülkeler.
- Tablo 6 :Güney Afrika Gümrük Birliği'ne dahil olan ülkeler.
- Tablo 7 :Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği üyesi ülkeler.
- Tablo 8 :Orta Afrika Ülkeleri Ekonomik ve Parasal Topluluğu'na üye ülkeler.
- Tablo 9 :Dünya ülkelerinin muhtelif kalemlere ilişkin ortalamaları.
- Tablo 10 :Sahra Altı ülkelerinin muhtelif kalemlere ilişkin ortalamaları.
- Tablo 11 :Sahra Altı Ülkeleri Gelir Durumu.
- Tablo 12 :Petrol İhracatçısı Konumundaki Sahra Altı Afrika Ülkeleri.
- Tablo 13 :CPIA Endeksine Göre Kırılgan Konumdaki Sahra Altı Ülkeleri.
- Tablo 14 :Türkiye'nin Afrika Ülkelerine Yönelik İthalat ve İhracatı.
- Tablo 15 :Türkiye'nin 2015 yılı ülke gruplarına göre dünya genelindeki ihracatı.
- Tablo 16 :Türkiye'nin 2015 yılı ülke gruplarına göre dünya genelindeki ithalatı.

GİRİŞ

Afrika kıtası genel olarak dünya üzerinde yaşanan çeşitli mücadele ve gelişmeler açısından edilgen bir kıta konumunda görülmüştür. Oysa Afrika, antropologlara göre insana ait en eski kalıntılara ev sahipliği yapan, dolayısıyla insan yaşamı açısından en eski bölgelerdendir.

Afrika kıtası tarihi süreçte coğrafi uzaklık ve büyük devletlere yakınlık gibi nedenlerle Afrika'nın kuzeyinde yer alan ülkeler ile Sahra Altı ülkeleri şeklinde doğal bir bölümlenmeye ayrılmış ve dünya politikasında zaman zaman iki ayrı coğrafya gibi muamele görmüştür.

Kuzey Afrika ülkeleri, siyasi olarak ana güç mücadelelerine sahne olan Asya ve Avrupa'ya yakın olması, Osmanlı Devleti'nin yönetimi ve etki sahasında bulunması gibi nedenlerden dolayı tarihi süreçte dünya politiginde daha öne çıkan bir role sahip olmuştur.

Ancak Osmanlı Devleti başta olmak üzere Asya'dan Avrupa'ya yönelen güç mücadelesi ve bundan kaynaklanan yayılma tehdidi ile birlikte ticaret yollarının tutulmasının da etkisiyle Avrupa devletleri, farklı coğrafyalarda arayışlara girmişlerdir. Kaynak/hammadde bulma çabasına yönelen Avrupalılar sömürgeleşme ve köleleştirme sürecini başlatmışlardır. Sömürgeleşme süreci Afrika'nın Sahra Altı bölgesinin dünyanın gündemine, insan ve ekonomik kaynak şeklinde de olsa daha aktif girmesine yol açmıştır. Sahra Altı ülkeleri, özellikle sömürgeci devletler açısından önemli hammadde ve işgücü kaynağı olarak kendilerinin arka bahçeleri olarak algılanmışlardır.

Sahra Altı ülkelerinde zamanla keşfedilen zengin doğal kaynak çeşitliliği sömürgeci devletlerin yakın zamanlara kadar buralardan vazgeçmemek için direnmelerine yol açmışsa da dünyada meydana gelen büyük savaşlar ve gelişmeler nedeniyle Afrika ülkelerinin bağımsızlık taleplerine daha fazla kayıtsız kalamamışlardır.

Bir ülke tarihi için oldukça kısa kabul edilebilecek olan son 70 yıllık zaman zarfında kazanılan bağımsızlıkların neticesi olarak birçoğu oldukça genç olan

Sahra Altı ülkeleriyle birlikte günümüzde 54 Afrika ülkesi dünya siyasetinde yer almaktadır.

Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri Osmanlı Devleti döneminde aslında yabana atılmayacak kadar ileri bir seviyede kabul edilebilir. İslam Dini'nin yayılma sürecinde Arap nüfusun ağırlık kazandığı Kuzey Afrika ülkeleri tarihi süreçte Osmanlı Devleti ile yakın ilişkiler içinde olmuş birçoğu zamanla Osmanlı'ya bağlı eyaletler haline gelmiştir.

Osmanlı Devleti'nin sadece kuzey Afrika ülkeleriyle değil bugünkü Etiyopya, Somali, Sudan, Cibuti, Nijer, Çad gibi Sahra Altı ülkeleriyle de siyasi, sosyal ya da ticari ilişkiler içine girdiği görülmektedir. Özellikle Avrupa'nın sömürgeci yayılmacılığında Osmanlı Devleti birçok Afrika ülkesine siyasi ve askeri destek vermiş bazılarıyla anlaşmalar imzalamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'yla birlikte başlayan ve Cumhuriyet'in kuruluşuyla devam eden dönemde Türkiye, gerek bağımsızlığını korumaya yönelik milli mücadelesi gerek yeni bir devlet kurma yönündeki iç siyasi gelişmeleri nedeniyle Afrika ülkeleriyle çok fazla ilişki içine girememiştir. Cumhuriyetin kuruluşu sonrasında ise yeni bir ülke olarak gerekli devlet kurumlarının inşası ve halkın yeni yönetim şeklini sindirmesine yönelik çabalara öncelik verilmiştir.

1923 ile 1990'lı yıllar arası dönemde yeni Türkiye Cumhuriyeti'nin öncelikleri Avrupa'nın bir parçası olacak muasır medeniyeti yakalama hedefi olmuştur. Türkiye'nin bu hedefe yönelik gayretleri hem iç hem de dış siyasetin belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu kapsamda küresel gelişmelere ilişkin dış politik gerçekliği gözden kaçıran Türkiye'nin, Afrika'nın hafızasında menfi etkilere yol açan hatalı dış politik yaklaşımları da olmuştur.

Türkiye'nin, 1955'te Endonezya'da düzenlenen Bandung Konferansı'nda dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'nun temsiliyle "iki kutuplu dünya düzeninde Batılı ülkelerin yanında yer almanın önemi" hususunda sözcülük misyonu üstlendiği görülmektedir.

Fas, Tunus ve Cezayir'in bağımsızlığı sürecinde, kendisi de bir kurtuluş mücadelesiyle kurulmuş olan Türkiye'nin, bu gerçeği göz ardı ederek, konuyu

Fransa'nın iç meselesi olarak görmek gibi bir dış siyaset yaklaşımı sergilemesi yine Afrika ülkeleriyle ilişkilerimizde olumsuz etkilere neden olan örnekler olarak hatırlanmaktadır.

1998 yılına geldiğimizde Türkiye, Afrika'ya yönelik dış siyasetinde uyanış olarak kabul edilebilecek bir programın temellerini atmaya başlamıştır. Bu kapsamda 1998 yılında Afrika Açılım Planı (Eylem Planı) olarak adlandırılan ve Afrika ülkeleriyle ilişkilerin geliştirilmesi hususunda yeni bir boyuta geçiş sağlayacak bir süreç için düğmeye basılmıştır.

Ne var ki bu dönemde iç siyasetimizdeki koalisyon yönetimi ile dünya genelindeki ekonomik krizlerin etkisiyle Afrika Açılım Planı konusunda gerekli çalışmalara başlanamamıştır.

Ancak 2002 yılından itibaren, koalisyon döneminin de sona ermesiyle birlikte yeni yönetim Afrika Açılım Planı'nı, önem verilen bir devlet politikası olarak uygulamaya koymuştur. 2002 yılıyla birlikte Türkiye artık Afrika ile ilişkileri karşılıklı kazancın elde edileceği stratejik bir hedef olarak kabullenmiştir. Türkiye geçmişte yok sayılan ve muhtelif hatalarla kendinden uzaklaştırdığı Afrika'yı yeniden tanıma ve kazanma politikalarına ağırlık vererek hem devlet kurumları hem sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla Sahra Altı ülkelerine çıkarma yapmaya başlamıştır.

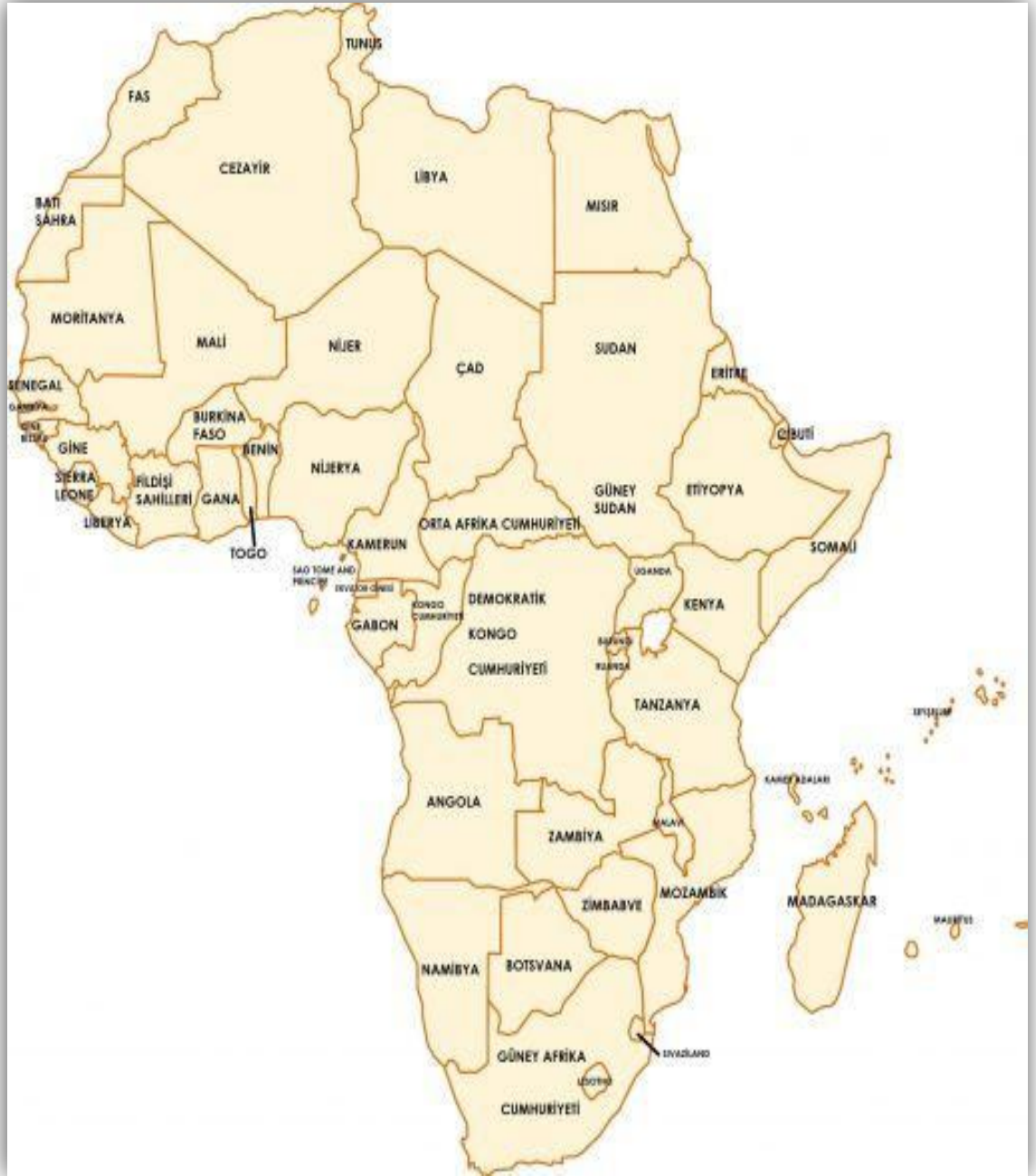
Bu kapsamda 2005 yılı Afrika Yılı olarak ilan edilmiş ve daha önce asgari düzeyde ilişki yürütülen birçok Afrika ülkesine büyükelçilik ve temsilcilikler açılmıştır. Yeni dönemde bazı Afrika ülkelerine Cumhurbaşkanı ve Başbakan düzeyinde geziler gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmamızda Afrika kıtasının özellikle Sahra Altı ülkelerinin durumu, Türkiye'nin tarihi süreçteki Afrika ilişkileri ve yakın dönemde hayata geçirilen Afrika açılımları ele alınacaktır. Söz konusu çalışmanın hazırlanması esnasında literatür tarama yöntemi kullanılmış yanı sıra açık kaynaklar ile ilgili kurum ve kuruluşların internet sitelerinde yer alan verilerden de yararlanılmıştır.

Afrika, özellikle de Sahra Altı ülkeleri ülkemiz dış politikası açısından yükselen bir değer haline gelen ve sadece siyasi değil akademik ve sivil toplum açısından da

üzerine eğilinmesi gereken bakir bir konu özelliğindedir. Bu çerçevede Sahra Altı Afrika, sahip olduğu zenginlikler ve doğal kaynaklar da dikkate alındığında ülkemizin çok yönlü ilişki kurması gereken önemli bir bölge olup geleceğin, gelişen Türkiye'si ile yükselen Afrika'nın birlikte kazanım elde edeceği süreçlere gebe olduğu değerlendirilmektedir.

Afrika Kıtası Haritası
(Kaynak: www.afrika.com.tr)

1. BÖLÜM

AFRİKA KITASI'NA GENEL BAKIŞ

İnsanoğlunun atalarına ait yaşam kalıntılarına bakıldığında Afrika Kıtası'nın dünyanın en eski yaşam sahalarından biri olduğu ileri sürülmektedir. Bu meyanda insan bilimciler tarafından ilk insana ait bulgulara Kenya, Tanzania ve Etiyopya bölgelerinde rastlandığı belirtilmektedir.¹

Oysa uluslararası siyasal gelişmeler tarihi açısından bakıldığında kıta üzerinde oldukça genç sayılabilecek ülkelerin var olduğunu görmekteyiz.

Afrika Kıtası'nda günümüzde bir kısmı kabileler halinde dağınık şekilde olmak üzere 2000 farklı etnik grubun yaşadığı ve söz konusu etnik grupların sayısı kadar da konuşma dilinin bulunduğu ileri sürülmektedir. Dünya dillerinin üçte ikisini bünyesinde barındıran Afrika'da en yaygın olan yerel dillerin Svahili, Wolof, Dioula, Haoussa, Peul, Lingala, Kikongo, Malgaş, Amharik, Tigre ve Berberi dilleri olduğu belirtilmektedir. Ayrıca fetih ve sömürge dönemlerinin etkisiyle de Arapça, İngilizce, Fransızca, Portekizce, İspanyolca, Hollanda kökenli Afrikaan gibi ithal diller de bölgelere göre farklı ağırlıklara sahip olmakla birlikte yaygın şekilde kullanılmaktadır. Bu durumun etkisiyle birçok Afrikalı kendi yerel dillerinin yanı sıra ithal dillerden birisi ile yakın kabile dillerini de konuşabilmektedir. Tarihi süreçte kıtanın maruz kaldığı fetihler ve sömürgeciliğin doğal bir yansıması olarak bugün Afrika'da Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Animizm yaygın olan inanç gruplarıdır.²

Coğrafi konumu ve iklim koşullarının etkisiyle kıta üzerinde yaşamakta olan ve kıtanın asıl sahipleri olarak bilinen insanların siyah tenli olmalarının da etkisiyle Afrika kimilerince "kara kıta" olarak çağırılmaktadır. Bununla birlikte "kara kıta" tabiri kimilerine göre ise tarihsel süreçte devletler arası mücadeleler ve sömürgeciliği doğuran keşiflerin, Afrika'da etkisi günümüzde de farklı boyutlarıyla

¹ Numan Hazar, **Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri**, 2. Baskı, Ankara, USAK Yayınları, 2011, s:10.

² <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/20-hifzitopuz.pdf>, t.y., E.T.: 23.05.2016.

devam eden sefalete, köleliğe ve öz vatanlarında sahipsiz kalmalarına yol açmasından dolayı bahtı kara anlamında da kullanılmaktadır.

Afrika kıtasında yakın dönemdeki bağımsızlık ve devletleşme süreçleri de dikkate alındığında 55 ülke bulunmaktadır. Sudan'ın 2011 yılında ikiye bölünmesiyle ortaya çıkan Güney Sudan Devleti'nin Birleşmiş Milletler'de temsil hakkını elde etmesiyle birlikte 54 olan Afrika'daki ülke sayısı 55'e yükselmiştir.

Afrika oldukça hızlı dönüşüme sahip bir kıta olup tarihi süreçte Fransa ile İngiltere arasında sömürgeleşme, Soğuk Savaş döneminde ABD ve SSCB arasında kutuplaşma, günümüzde ise yükselen güçlerin oyun kurma sahası olma özelliğine sahiptir.³

Son on yıl içinde dünyanın en hızlı büyüyen on ekonomisinden altısı kıta ülkelerinden olup yıllık ortalama büyüme oranı % 5,4'dür. Dünya nüfusunun %15'ini topraklarında barındıran Afrika'nın, 2030'da 1,6 milyarlık nüfusa ulaşması ve dünya nüfusunun %19'una ev sahipliği yapması beklenmektedir.⁴ Afrika kıtası zengin doğal kaynakları, değerli maden çeşitliliği ve petrol rezervleri ile aslında dünyanın en zengin kıtası olarak kabul edilebilir. Kıtadaki hemen her ülkede kendine özgü doğal kaynak zenginliği ve maden çeşitliliği bulunmakta ve bazı Afrika ülkeleri ise muhtelif maden türlerinin ana rezervlerine ev sahipliği yapmaktadırlar. Bu kapsamda özellikle Siyahi –ya da Sahra Altı- Afrika'nın önümüzdeki dönemde uluslararası alanlarda etkin varlık göstermeye yönelik söz sahibi olması ve yaşanmakta olan gelişmeler çerçevesinde daha dikkat çekici tepkiler vermesinin kaçınılmaz bir süreç olacağı görülmektedir.

Aşağıda yer alan Tablo 1'de muhtelif kalemlerdeki 2014 yılına ait verilerin dünya ortalamaları ile aynı kalemlerin Afrika'ya ilişkin ortalamaları gösterilmektedir. Tablo 1 çerçevesinde dünya ile Afrika'ya ait verilerin karşılaştırılması imkanı da mevcuttur.

³ Ufuk Tepebaş, **Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık**, 1. Baskı, İstanbul, Tasam Yayınları, 2013, s:18.

⁴ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, E.T.: 03.05.2016.

Tablo 1: Dünya ile Afrika Kıtası'na ilişkin muhtelif verilerin karşılaştırılması

	Dünya	Afrika
Nüfus (milyon)	7.043,9	911,5
Nüfus artış oranı	% 1,1	% 2,7
Kişi başına düşen yıllık ortalama gelir (\$)	10.178	1.350
Ortalama yaşam süresi	71 yıl	56 yıl
İlköğretimi tamamlama oranı	% 91	% 69
HIV hastalarının oranı (15-49 yaş arası)	% 0,8	% 4,7
Düzenli su kaynağına ulaşabilen nüfus oranı	% 89	% 64
Düzenli sağlık hizmetine ulaşabilen nüfus oranı	% 64	% 30
Kişi başına enerji tüketimi (kg petrol eşdeğeri)	1.890	681
Kişi başına elektrik tüketimi (kW saat)	3.044	535
Gayrisafi hasıla (milyar ABD Doları)	72.496	1.290

(Kaynak: Dünya Bankası 2014 verileri, www.worldbank.org)

1.1. SİYAHİ AFRİKA ÜLKELERİ

Afrika devletlerini dünya siyasetine, ekonomisine ve ticaretine dahil olmaları ya da dış dünya ile ilişkilerinin çeşitli dönemlerde farklı etkileşim süreci yaşamaları açısından ele aldığımızda kıta, Kuzey Afrika ya da Orta ve Güney Afrika (daha bilinen adıyla Sahra Altı Afrikası ya da Siyahi Afrika ülkeleri) olarak iki doğal bölümlenmeye sahiptir.

Ancak kıtanın, büyüklüğü ve sahip olduğu kaynak çeşitliliği ile sömürge geçmişinden kaynaklanan ayrışmaların da etkisiyle Doğu Afrika, Batı Afrika, Orta Afrika, Fransız Afrikası, İngiliz Afrikası, Portekiz Afrikası vb. bölümlenmeler altında da ele alındığı olmuştur.

Kuzey Afrika ülkeleri (Fas, Cezayir, Tunus, Libya ve Mısır) İslam'ın yayılma dönemindeki fetihlerin etkisiyle çoğunlukla Arap asıllı Müslüman bir demografik yapıya sahiptir. Kuzey Afrika bölgesi, Akdeniz'e kıyısının olması ve doğuda Ortadoğu ya da Asya ile kara bağlantısının bulunması göz önünde tutulduğunda tarihsel süreçte gerek Avrupa, gerek Ortadoğu gerekse Asya ile doğrudan etkileşim içinde olmuştur.

Uluslararası mücadelelerin yoğun yaşandığı ve toprak kazanmanın en önemli savaş amacı olduğu tarihi süreçte Kuzey Afrika toprakları Makedonya Krallığı, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, İslam Orduları, muhtelif Türk devletleri/beylikleri, Osmanlı Devleti ve son olarak sömürgeci devletler tarafından sürekli işgale maruz kalıp farklı ülkeler ve medeniyetler arasında el değiştirmiştir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ortaya çıkan yeni uluslararası dünya düzeninde sömürgeci devletler bu bölgeden yavaş yavaş çekilmiş ve petrol rezervlerine sahip olan Kuzey Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını kazanarak dünya arenasında artık özgür birer ülke olarak rol oynamaya başlamışlardır.

Bu çalışmanın iştiğal konusu çerçevesinde Afrika kıtası Kuzey Afrika ülkeleri ve Siyahi Afrika ülkeleri şeklindeki bölümlenme üzerinden incelenmekte olup Siyahi Afrika ülkeleri tabiri literatürde aynı zamanda Sahra Altı Afrika ülkeleri olarak da anılmaktadır. (Bu çalışmada da Siyahi Afrika ülkeleri ile Sahra Altı Afrika ülkeleri tabirleri aynı anlamda kullanılmıştır.)

Siyahi Afrika ülkeleri, çoğunlukla Arap ve Müslüman demografik yapıya sahip olan Kuzey Afrika ülkeleri dışında yer alan ve bu ülkelerin güneyindeki Sahra Çölü'nün doğal bir sınırla ayırdığı, oldukça farklı sosyo-kültürel geleneklere, etnisiteye ve yerel inanışlara sahip olan siyahi tenli Afrikalı kabilelere mensup halklardan oluşan devletlerdir.

Güncel dönemdeki Siyahi (Sahra Altı) Afrika ülkeleri: Angola, Benin, Botswana, Burkina Faso, Burundi, Cabo Verde, Cibuti, Çad Cumhuriyeti, Ekvator Ginesi, Eritre, Etiyopya, Fildişi Sahili, Gabon, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Güney Afrika Cumhuriyeti, Güney Sudan, Kamerun, Kenya, Komorlar Birliği, Kongo Cumhuriyeti, Kongo Demokratik Cumhuriyeti, Lesotho, Liberya, Madagaskar, Malavi, Mali, Mauritius, Moritanya, Mozambik, Namibya, Nijer, Nijerya, Orta

Afrika Cumhuriyeti, Ruanda, Sao Tome ve Principe, Senegal, Seyşeller, Sierra Leone, Somali, Sudan, Svaziland, Tanzania, Togo, Uganda, Zambiya ve Zimbabve'dir.

Kuzey Afrika ülkeleri ile Sahra Altı Afrika ülkeleri arasında dünyanın en geniş çöllerinden biri olan Büyük Sahra Çölü yer almaktadır. Sahra Çölü kuzey ve güney Afrika arasındaki bağlantıları ister istemez etkilemekte ve sahip oldukları özellikler bakımından sanki farklı kıtalarda yer alan iki ayrı bölge izlenimini doğurmaktadır.

Sahra Altı ülkeleri birçok etnik kökene, birçok dine, aşirete ve yerel inanca ev sahipliği yapmaktadır. Aslında kendine özgü ve korunması gereken son derece önemli bir mozağe sahip olan Siyahi Afrika ülkeleri (Sahra Altı Afrika) ne yazık ki tarihsel düzlemde sürekli büyük devletlerin savaş ve mücadele ile hammadde ve işgücü sahası olarak kullanılmıştır. Kıta topraklarında ezelden beri kimisi göçebe kimisi yerleşik sayısız aşiretler/etnisiteler halinde yaşayan bölge insanı yaşadıkları topraklarda bulunan zengin yer altı ve yer üstü madenleri ve değerli taşlar nedeniyle birbirlerine kırdırılmış, köle olarak alınıp satılmış ve kendi ülkelerinde sınıfsız canlılar haline düşürülmüşlerdir.

Afrika'nın doğal kaynak zenginliği ve insan gücü ile coğrafi keşifler yolu üzerindeki konumu, sanayi devrimi evresindeki Avrupa için bulunmaz bir kaynak fırsatını ortaya çıkarmıştır. Afrika kıtası, Avrupalı devletlerin hammadde bulma ve köle ticareti çerçevesinde, on altıncı yüzyıldan itibaren sömürülmeye ve işgale maruz kalmıştır. Kıtaya ilk olarak ayak basan Portekizlilerin ardından İspanyollar Afrika'ya yönelmiş hatta Portekizlilere ait bazı bölgeleri de ele geçirmişlerdir. Kıtadaki ilk kazanımlar arasında sayılabilecek olan altın ve köle ticareti 1520'de Fransızların, 1550 yılından itibaren de İngilizlerin Afrika'daki paylaşımına dahil olmalarına yol açmıştır.⁵ Avrupalıların Afrika'ya yönelik sömürgeleştirme faaliyetleri kapsamında 19. yüzyılda Fransa ve İngiltere'nin oldukça etkin bir kazanım içine girdikleri görülmüştür. Fransa batı ve kuzey Afrika'da etkisini gösterirken İngiltere de doğu ve güney Afrika'dan Süveyş Kanalı ve Mısır'a uzanan bir çizgide söz sahibi olmuştur. Fransa Afrika'ya ilişkin politikalarına

⁵ Hazar, age,s:9.

öylesine önem vermiştir ki 19. ve 20. yüzyıllarda varlığını sürdüren Sömürge Bakanlığı ile Afrika'nın neredeyse üçte birini doğrudan yönetimi altına almıştır.⁶

1884-1885 döneminde gerçekleşen Berlin Konferansı'yla Avrupalılarca kağıt üzerinde paylaşım maruz kalan⁷ Sahra Altı Afrika, büyük güçler tarafından aralarında birlik ve beraberliğin sağlanamayacağı şekilde bir sınır politikasına tabi tutulmuşlardır.

II. Dünya Savaşı sonrası dönemde bağımsızlığını kazanmış olan birçok Siyahi Afrika ülkesi halen ülke içi etnik ve dini farklılıklardan kaynaklanan çatışmalarla meşgul olmakta ve bu nedenle ülke birliklerini sağlamlaştıramamaktadırlar. Ayrıca uzunca bir süre sahip oldukları zenginlikleri bu çatışmalarda kullanılacak silah alımları gibi ülke ekonomisine ve kalkınmasına hiçbir katkısı olmayan ancak büyük güçlere yarayacak harcamalara aktarmışlardır.

Siyahi Afrika ülkeleri bugün artık yeni bir bakış açısı kazanma gayretinde olup ülkelerindeki çatışmaları Birleşmiş Milletler'in de yardımıyla sonlandırmaya ve sahip oldukları doğal zenginlikler ile dünya siyasetinde ve ekonomisinde etkin birer aktör olmaya çalışmaktadırlar.

Bağımsızlıklarını kazanma süreci uzun ve sancılı bir zamana yayılmış olan Afrika ülkelerinin -her ne kadar bağımsızlıklarını kazanmış ve geçmişte sömürge bağı ile bağlı oldukları ülkelere ayrılmış olsalar da- uzun süren asimilasyon, dil ve kültür empozisinin etkisiyle günümüzde de eski sömürgeci ülkelere kültürel ve ekonomik, hatta askeri bağımlılıklarının kısmen devam ettiği ifade edilmektedir.⁸

Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmalarının, aslında gelişen ve değişen dünya şartlarının ve iletişimin büyük ülkeler nezdinde hissettirdiği baskının bir neticesi olduğu da ileri sürülebilir. Ancak bağımsız Afrika ülkeleri özgürlükleri karşılığında, süreç içinde yapay sınırlardan kaynaklanan savaşlar, iç savaşlar, darbeler, etnik savaşlar, din ve mezhepsel çatışmalar, ırk ayrımcılığıyla

⁶ Prof.Dr.Ramazan Öney, "Afrika Kıtası'nın Panoraması: Siyaset, Toplum ve Ekonomide Farklılıklar ve Benzerlikler", **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed. Yrd.Doç.Dr.İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s:5.

⁷ Elem Eyice Tepeciklioğlu, "Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri", **A.Ü.Afrika Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2012, s:59.

⁸ Öney, agm,s:9.

mücadele, hastalıklar ve fakirlik gibi ağır bedeller ödemek durumunda kalmışlardır. Günümüzde birçok Afrika ülkesinin kendi milli menfaatlerini ve kaynaklarını esas alan muktedir liderlere henüz kavuşamadığı gözlenmektedir.

Kıta ülkeleri nezdinde birlik ve bütünlük kurma amacı güden Afrika Birliği, kıtada meydana gelen savaşları; bağımsızlık savaşları, siyasi savaşlar, etnik savaşlar, doğal kaynakların kontrolü amacıyla yapılan savaşlar ile uyuşturucu ve elmas trafiğinin kontrolüne ilişkin savaşlar şeklinde sınıflandırmaya tabi tutmuştur.⁹

Bugün özgür ülkeler olarak anılan Siyahi Afrika ülkelerinin birçoğu bir ülkenin sahip olması gereken güncel yaşama ilişkin standartların çok altında koşullara sahiptirler. Sahra Altı ülkelerinde yaşam halen bir hayatta kalma mücadelesi şeklinde devam etmektedir.

Birleşmiş Milletler tarafından ortaya atılan “En Az Gelişmiş Ülkeler” tanımlamasına göre 2014 yılı içinde bu tanıma uyan dünya genelindeki 48 ülkenin 33’ü Sahra Altı (Siyahi) Afrika’da bulunmaktadır.¹⁰

Her şeye rağmen Afrika ülkeleri özgür ve modern dünyaya uyum sağlamaya yönelik gayretlerini azimle sürdürmekte, geçmişiyile kıyaslandığında demokrasi ve halkları adına oldukça önemli gelişmeler gösterebilmektedirler. Bu kapsamda Sovyetler Birliği’nin yıkılışı ve iki kutuplu dünya düzeninin sona ermesiyle birlikte Afrika’da demokrasi deneyimine az çok sahip olan ülke sayısı bir elin parmakları kadar iken günümüzde farklı düzeylerde de olsa düzenli seçimlerle iktidarın el değiştirdiği demokratik ülke sayısı neredeyse kıta ülkelerinin yarısı kadardır. 1960-1990 yılları arasındaki onar yıllık ortalaması 20 olan askeri darbeler, önemli oranda azalarak 1990’dan günümüze kadar geçen süreçte ortalama 10’a kadar gerilemiştir.¹¹

⁹ Öney, agm,s:11.

¹⁰ Yrd.Doç.Dr. Gonca Oğuz Gök, “Birleşmiş Milleler Düzleminde Afrika: İnsan Güvenliği Meselesi ve Somali Örneği”, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed. Yrd.Doç.Dr.İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s:315.

¹¹ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> ET: 06.05.2016.

2. BÖLÜM

AFRİKA'NIN BÜTÜNLEŞME ÇABALARI VE EKONOMİSİ

Afrika ülkeleri, bağımsızlıklarına kavuşmalarıyla birlikte ülkelerinin ve halklarının refahını sağlamak, hastalıklar, çatışmalar, iç savaşlar ve kıta ile birlikte anılan diğer olumsuzlukları bertaraf etmek amacıyla hem kıta genelinde hem de bölgesel düzeyde dayanışma ve işbirliğine önem vermeye başlamışlardır.

Sahip oldukları zenginlikleri artık kendi halkları için kullanmak isteyen ve kıta genelindeki refahı artırarak kıtanın makus talihini değiştirme arzusundaki Siyahi Afrika ülkeleri, işbirliği içinde hareket ederek ortak kalkınmaya yönelik girişimlere yönelmişlerdir. Bu çerçevede kuzey ve güney, orta, batı ya da doğu ayırımına gitmeksizin kıta bütününde ya da bölgesel anlamda ekonomi ve ticaretin gelişmesi için işbirliği ve dayanışma örgütleri kurmuşlardır.

Günümüzde Afrikalıların ön ayak olduğu ve çoğunlukla ekonomik ve ticari gelişme amacı etrafında faaliyet göstererek ortak kalkınmayı sağlamak için hayata geçirilen kıta kökenli önde gelen uluslararası örgütleri;

-Afrika Birliği (African Union - AU)

-Afrika Kalkınma Bankası (African Development Bank - AFDB)

-Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African States - ECOWAS)

-Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik ve Parasal Birliği (West African Economic and Monetary Union - WAEMU)

-Batı Afrika Yatırım Bankası (West African Development Bank - BOAD)

-Doğu Afrika Topluluğu (East African Community - EAC)

-Doğu ve Güney Afrika Ortak Pazarı (Common Market for Eastern and Southern Africa - COMESA)

-Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (Southern African Development Community - SADC)

-Mağrip Arap Birliği (Arab Maghreb Union - AMU)

-Orta Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of Central African States - ECCAS)

-Orta Afrika Ülkeleri Ekonomik ve Parasal Topluluğu (Central African Economic and Monetary Community - CEMAC)

şeklinde sıralayabiliriz.¹²

2.1. AFRİKA BİRLİĞİ VE AFRİKA KALKINMA BANKASI

II. Dünya Savaşı sonrasında bağımsızlıklarını kazanmaya başlayan Sahra Altı ülkeleri başta olmak üzere Afrika devletleri arasında kıta genelinde dünya ile bütünleşmeye imkan sağlayacak ve tüm kıtanın ortak menfaatini gözetecek uluslararası temsile haiz bölgesel bir örgütün gerekliliği dillendirilmeye başlanmıştır.¹³

Bağımsızlığını 1957 yılında elde eden Gana'nın o dönemdeki lideri Kwame Nkrumah, esas olanın tüm Afrika'nın bağımsızlığı olduğu, özgürlük kavramının sadece kendi ülkesinin değil tüm Afrika'nın bağımsızlığına kavuşmasıyla bir değer kazanacağını ifade ederek, sömürge sonrası dönemde neo-kolonyalist ülkelerin çeşitli siyasi ve ekonomik manipülasyonlarından kurtulmaları gerekliliği çerçevesinde kıta genelinde bir yönetimin hayata geçirilmesini savunmuştur.¹⁴

Kuzey ve Sahra Altı Afrika ülkeleri arasındaki doğal ayrışma günümüz itibariyle yavaş da olsa ortadan kaldırılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda hem kıta genelindeki bütünleşmeyi sağlamak hem de uluslararası ortamlarda ortak çıkarlara ilişkin koordine çerçevesinde daha güçlü temsil imkanı yakalamak amacıyla 25 Mayıs 1963 tarihinde Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da "Afrika Birliği Örgütü" (Organization of African Unity) Kurucu Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşmaya ilk etapta, o dönemde bağımsız olan 32 Afrika ülkesinden 30'u

¹² <http://www.mfa.gov.tr/data/Terminoloji/uluslararasi-kuruluslar-kasim-2014.pdf>, E.T.: 11.05.2016

¹³ <http://tasamafrika.org/pdf/yayinlar/CAN-ALTAN-TR.pdf>. E.T.: 09.05.2016

¹⁴ Öney, agm,s:15.

tarafından onay verilmiştir. 1963 yılında ise anlaşmayı daha önce imzalamamış olan Fas ve Togo da örgüte katılmıştır. Afrika Birliği Örgütü, kuruluşuyla birlikte kıtadaki en önemli sorunlar arasında sayılan sömürgecilik ve Güney Afrika'daki Apartheid (İrkçılık) rejiminin sona erdirilmesi yönünde çalışmalar başlatmış ve başarılı neticeler almıştır. Ancak kıta ülkeleri arasındaki anlaşmazlıkların giderilememesi, örgütün devamlılığını sağlayacak payların düzenli ödenmemesi, kurucu anlaşmadaki bazı maddelerin değişen dünya koşullarına uygun şekilde revize edilememesi gibi nedenlerden dolayı örgüt arzu edilen etki ve önem seviyesine ulaşamamıştır.¹⁵ AfBÖ, dünya siyasetindeki hızlı gelişmelere ayak uydurabilme noktasında henüz genç ve deneyimsiz olan Siyahi Afrika ülkelerinin çok sayıda parçalanmış kabilelere ev sahipliği yapması ve bunlar arasındaki sorunların ve çatışmaların bir türlü sonlandırılmaması gibi nedenlerin etkisiyle gereken etkinliğe ulaşamamıştır.

Bölgesel ve uluslararası sorunlara çözüm adına kıta ülkelerini bağlayıcı ve daha somut faaliyetler icra edebilecek etkin bir oluşuma gidilmesi zarureti kapsamında Libya'nın 1999 yılındaki teklifi ile çalışmalara başlanmıştır. Sürdürülen çalışmalar neticesinde 2001 yılında "Afrika Birliği"nin hayata geçirilmesine yönelik yol haritası çizilmiştir. Geçiş sürecinin sağlıklı yapılabilmesi adına Afrika Birliği ile Afrika Birliği Örgütü bir süre müşterek faaliyet göstermiş olup, 2002 Temmuz ayında da Afrika Birliği Örgütü fiilen sonlandırılıp Afrika Birliği kurulmuştur.¹⁶

Afrika Birliği'nin vizyonu "kendi halkı tarafından yönetilen ve küresel alanda dinamik bir güç sergileyen, birleşik, refah ve barış dolu bir Afrika" şeklinde ifade edilmiştir.¹⁷

Afrika Birliği'nin hedefleri ise;

- Afrika ülkeleri ve halkları arasında daha geniş dayanışma ve birlik sağlanması
- Üye ülkelerin egemenlik, bölgesel bütünlük ve bağımsızlıklarının korunması
- Kıta üzerindeki siyasi ve sosyo ekonomik bütünleşmeye hız verilmesi

¹⁵ <http://tasamafrika.org/pdf/yayinlar/CAN-ALTAN-TR.pdf>. E.T.: 09.05.2016.

¹⁶ <http://tasamafrika.org/pdf/yayinlar/CAN-ALTAN-TR.pdf>. E.T.: 09.05.2016.

¹⁷ <http://www.au.int/en/about/nutshell#sthash.eY471Uly.dpuf>, E.T. : 09.05.2016.

- Kıta ve kıta halkının çıkarına yönelik meselelere ilişkin Afrika ortak tutumunun belirlenmesi ve sürdürülmesi
- Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi kapsamında gerekli önlemleri almak ve uluslararası işbirliğini artırmak
- Kıtadaki barış, güvenlik ve istikrarın desteklenmesi
- Demokratik ilkeler ve kurumlar ile halkın katılımı ve iyi yönetimin desteklenmesi
- Afrika Sözleşmesi İnsan ve Kişi Hakları ve diğer ilgili insan hakları belgeleri çerçevesinde insan ve kişi haklarının korunması ve desteklenmesi
- Kıtanın, küresel ekonomide ve uluslararası müzakerelerde doğru hareket tarzı sergilemesi olanağını sunacak gerekli koşulların hazırlanması
- Afrika ekonomisinin entegrasyonu ile birlikte iktisadi, sosyal ve kültürel seviyelerde sürdürülebilir kalkınmanın desteklenmesi
- Afrika insanının yaşam standartlarının yükseltilmesine yönelik tüm beşeri faaliyetlerdeki işbirliğinin sağlanması
- Afrika Birliği hedeflerinin aşamalı olarak gerçekleştirilmesine yönelik mevcut ve gelecekteki bölgesel ekonomik topluluklar arasındaki ilkelerin uyumlaştırılması ve düzenlenmesi
- Bilim ve teknoloji başta olmak üzere tüm alanlardaki araştırmaların desteklenmesi suretiyle kıtanın kalkınmasının geliştirilmesi
- Kıtadaki önlenemez bulaşıcı hastalıkların yok edilmesi ile sağlıklı yaşamın teşviki hususunda uluslararası ilgili kuruluşlarla/ortaklarla çalışmalar yürütülmesi şeklinde belirtilmiştir.¹⁸

AfB'nin sahip olduğu vizyon kapsamında belirlediği hedeflere ulaşmayı sağlayacak temel organları ise aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

¹⁸ <http://www.au.int/en/about/nutshell#sthash.eY471Uly.dpuf>, E.T. : 09.05.2016

-Kongre/Meclis (Afrika Birliği icra organı olup devlet ve hükümet başkanları ya da temsilcilerinden meydana gelir)

-İcra Konseyi (Dışışleri Bakanları düzeyindeki organ olup meclise karşı sorumludur)

-Afrika Birliği Komisyonu

-Daimi Temsilciler (Permanent Representatives) Komitesi (Büyükelçiler düzeyindeki toplantılar yapılmaktadır)

-Barış ve Güvenlik Konseyi

-Afrika Parlamentosu (Pan African Parliament- Afrika halklarının kıtanın yönetim, kalkınma ve ekonomik bütünleşmesine katılımını sağlamaktadır)

-Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Konsül (ECOSOCC – İlgili konularda danışma organı niteliğindedir.)

-Afrika İnsan ve Halkların Hakları Divanı (African Court on Human and Peoples' Rights).¹⁹

Kıta ülkeleri arasında siyasi ve ekonomik bütünleşmenin hızlandırılmasına ilişkin Akra Deklarasyonu ile birlikte Afrika Birliği'nin Avrupa Birliği benzeri bir yapıya kavuşturulması kararı alınmış²⁰ ve Afrika Birliği'nin kuruluş yapısı ile temel organları da Avrupa Birliği ile aynı şekilde oluşturulmaya çalışılmıştır.

Afrika Birliği, kıta ülkeleri arasında her türlü işbirliğini, ekonomik, ticari, siyasi sorunların çözümünü sağlamak suretiyle dış dünyaya karşı ortak politikalar oluşturulmasını ve değişen dünya koşullarına etkili biçimde ayak uydurulmasını esas alan çalışmalar yürütme arzusundadır. Bu bağlamda Afrika Birliği, sorunların çözümüyle birlikte;

- Kıtada politik, sosyal ve ekonomik bütünleşmenin sağlanması,

- Gelişmenin hızlandırılması,

¹⁹ <http://www.au.int/en/about/nutshell#sthash.eY471Uly.dpuf>, E.T. : 09.05.2016

²⁰ <http://tasamafrika.org/pdf/yayinlar/CAN-ALTAN-TR.pdf>. E.T.: 09.05.2016.

- Barış ve istikrarın korunması,
- Demokratik prensipler ve iyi yönetimin (good governance) uygulamaya geçirilmesi konularına öncelik vermektedir.²¹

Afrika Birliği, Afrika'nın sorunlarını en iyi bilecek ve tahlil edecek olanın yine kıta ülkelerinin kendisi olduğu dolayısıyla yaşanan sıkıntılara en iyi çözümü de yine Afrika'nın bizzat kendisinin bulacağı şiarıyla hareket etmeye çalışmaktadır. Afrika Birliği bu ilkeyi kısaca "Afrika sorunlarına Afrikalı çözümler" şeklinde özetlemiştir. Afrika Birliği, selefi Afrika Birliği Örgütü'nden devraldığı deneyimi titiz bir şekilde uygulamaya çalışmakta ve kuruluşunu örnek aldığı Avrupa Birliği seviyesine ulaşmaya çalışmaktadır. AfB çalışma yoğunluğu her geçen gün artan, üyelerine yol gösteren, rehberliği ile seçenekler sunmaya çalışan ve en önemlisi de diğer uluslararası aktörler nezdinde itibarı sürekli yükselen ve referans olmaya aday bir örgüt konumuna gelmeye başlamıştır.²²

AfB, Afrika kıtasındaki ülkeler arasında siyasi, ekonomik, ticari vb birçok kalemde ortak politikaların tesisi, eşgüdümün sağlanması, çatışmalar ve iç savaşların önlenmesi, Afrika'da insan hakkının korunması gibi hususlarda etkin çalışmalar yürütme çabasıdadır. Ancak Afrika Birliği'nin asıl görevinin Afrika ülkeleri arasında bir Afrikalılık bilincini oluşturarak kıtadaki sorunların çözüme kavuşturulması noktasında dış dünyanın değil kendilerinin asıl özne olması gerektiği şuurunu geliştirmek olduğu ifade edilmektedir.²³

Büyük çoğunluğunu Siyahi Afrika ülkelerinin oluşturduğu Afrika Birliği, Afrika Birliği Örgütü dönemindeki kazanımlar ve eksikliklerden ders alınarak Afrika'nın bütünleşmesi amacıyla çok daha ciddi çalışmalar yürütmektedir. AfB söz konusu çalışmaları kapsamında üye ülkelerin de örgütün aldığı kararlar çerçevesinde tedbirler geliştirmeleri yönünde daha etkili tavırlar sergileyebilmekte ve alınan kararların kıta menfaati yönünde uygulanabilirliği için çabalamaktadır. Kıta ülkelerinin çok fazla ve farklı kabilelerden müteşekkil olması nedeniyle arzu

²¹ <http://www.tasamafrika.org/index.php/belgelik/makaleler/makaleler/198-afrika-birlii-can-altan>, E.T.: 08.12.2015.

²² <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> ET: 06.05.2016.

²³ Numan Hazar, "Türkiye-Afrika Siyasal İlişkileri: Geçmişten Bugüne", **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed. Yrd.Doç.Dr.İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s:382.

edilen birlik ruhu henüz yakalanamamış olsa da örgütün kuruluşundan bu yana sergilenen gayretlerin, üye ülkelerin artık bir devlet kültürü ve diplomasisi kapsamında hareket etmeleri yönünde gelişmeye yol açtığı gözlenmektedir.

Bütünleşme çabaları kapsamında 1964 yılında da Afrika Kalkınma Bankası kurulmuştur. Afrika ülkelerinin yanı sıra 27 bölge dışı ülkenin üye olarak yer aldığı Afrika Kalkınma Bankası bünyesinde ayrıca Afrika Kalkınma Fonu (African Development Fund) ile Nijerya Kredi Fonu (The Nigeria Trust Fund) da bileşen olarak faaliyet göstermektedir.

Kuruluş amacı Afrika'daki yoksulluğu azaltmak ve sürdürülebilir ekonomik büyümeyi sağlamak olan Afrika Kalkınma Bankası'nın tüm üyeleri tarafından 2015 yılında Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (Sustainable Development Goals - MDG) belirlenmiş olup bu kapsamda aralarında;

- Aşırı yoksulluk ve açlığın sona erdirilmesi
- İklim, su, enerji ve diğer kaynakların sürdürülebilir kullanımının teşvik edilmesi
- Kaliteli eğitim standartlarının yakalanması ve hayat boyu öğrenime önem verilmesi,
- Hastalıklarla mücadele edilerek sağlıklı yaşama ilişkin koşulların sağlanması
- Cinsiyet eşitsizliğinin giderilmesi ve kadın haklarının desteklenmesi
- Sürdürülebilir çevre korunmasının sağlanması
- Kalkınma için küresel ortaklıkların geliştirilmesi

hususlarının da yer aldığı konularda çalışmalar yapılması ve gerekli desteğin sağlanması kabul edilmiştir.²⁴

Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası'na üyelik için yaptığı başvuru, kuruluşun Mozambik'in başkenti Maputo'da 14-15 Mayıs 2008 tarihlerinde gerçekleştirilen yıllık toplantısında onaylanmış, böylece ülkemiz Afrika Kalkınma Bankası'nın bölge dışı 25. üyesi olarak kabul edilmiştir. Türkiye'nin haricinde AfDB'ye kıta dışından üye olan diğer dünya ülkeleri ise: ABD, Arjantin, Avusturya, Almanya,

²⁴ <http://www.afdb.org/en/about-us/mission-strategy/>, E.T. : 07.09.2016.

Birleşik Krallık, Brezilya, Belçika, Çin, Finlandiya, Fransa, Danimarka, Hollanda, Hindistan, İsveç, İspanya, İtalya, Japonya, İsviçre, Kanada, Kuveyt, Norveç, Kore Cumhuriyeti, Portekiz, Suudi Arabistan şeklinde olup Birleşik Arap Emirlikleri ise sadece Afrika Kalkınma Fonu'na üye olmuştur.²⁵

Türkiye'nin AfDB'ye üye olmasıyla birlikte kıta genelinde faaliyet gösteren Türk firmaları da yeni iş olanaklarına kavuşacaktır. Bu kapsamda Türk şirketlerimiz, Afrika'da AfDB tarafından mali olarak desteklenen/desteklenecek her türlü projede ve ticari programlarda ihaleye girme ve kazanma fırsatını elde etmiş olacaktırlar.²⁶

Afrika Kalkınma Bankası üyeliği akabinde Türkiye, Afrika Kalkınma Fonu'na da katılım için hızla gerekli koşulları ve işlemleri tamamlamaya başlamıştır. Türkiye, 29 Ocak 2013 tarihinde de Afrika Kalkınma Fonu'nun 26. bölge dışı üyesi olmuştur.

Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu'nda yapılacak toplantılarda aktif katılımcı üye olarak, söz hakkı elde eden Türkiye, Kanada, Çin, Kore ve Kuveyt ile aynı grupta yer almaktadır.²⁷ AfDB'ye üyeliği kapsamında Türkiye, Afrika Kalkınma Fonu'na 2013 döneminde 20 milyon dolarlık bir katkı sunmuştur.²⁸

Sahip olduğu ülke potansiyelini Afrika Açılım Politikası ile küresel anlamda kullanmaya önem veren Türkiye, Afrika açılımının meyvelerini de somut olarak almaya başlamıştır. Türk şirketlerinin AfDB bünyesindeki ihalelere sorunsuz bir şekilde katılabilmeleri imkanı ile birçok irili ufaklı firmanın kıtada muhtelif sektörlerde ticari faaliyet yürütmelerinin yolu açılmıştır. Böylece büyük ülkelere yönelik ticari faaliyet yürütme gücü ve cesareti olmayan firmalar da Afrika ülkeleriyle ilişki kurarak yurt dışına açılma fırsatı yakalamışlardır. Sahra Altına yönelik ekonomik sürecin devlet ve özel sektör işbirliği ile kalite, güven ve hukuki

²⁵ Ufuk Tepebaş, "Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası Grubu'na (AfDB) Üyeliği Ne Anlam İfade Ediyor?", TASAM, 11.12.2013, <http://www.tasam.org/>, E. T. : 24.05.2016.

²⁶ Tepebaş, agm, TASAM, 2013.

²⁷ <http://www.afdb.org/en/about-us/>, E.T.: 12.05.2016.

²⁸ Tepebaş, agm, TASAM, 2013.

anlamda doğru yönetilebilmesi halinde uzun vadede Türkiye'nin dış ticaret hacmine olumlu ve önemli yansımaları olacaktır.

2.2. SİYAHİ AFRIKA ÜLKELERİ'NCE KURULAN OLUŞUMLAR

Sahra Altı Afrika ülkeleri tarafından işbirliği, dayanışma ve ortak refahın sağlanmasına yönelik olarak oluşturulan uluslararası düzeydeki bölgesel örgütler aşağıdaki tablolarda (Tablo 2 - 8) yer almaktadır.

İşbirliği, ticaret, bölgesel ekonomik gelişme ve parasal birlik önceliklerine göre kurulmuş olan söz konusu örgütlerin genel olarak kuruluş amaçları; kıta ülkeleri arasındaki ticareti, kaynaşmayı, işbirliğini artırarak bölgesel gayretler yoluyla kıta refahını yükseltmek ve Sahra Altı Afrika halkının yaşam standartlarını kabul edilebilir bir seviyeye çıkarmak en önemlisi de kıtanın bütünleşmesi yönündeki engelleri azaltmak şeklinde özetlenebilir.

Siyahi Afrika ülkeleriyle yeni bir açılım yakalamaya çalışan Türkiye'nin, bütünleşme çabaları içinde olan Afrika'daki bölgesel oluşumları göz ardı etmemesi önemlidir. Afrika'nın bütünleşmesine giden yolda farklı sosyal, ekonomik, etnik ve siyasi kültürlere sahip Sahra Altı ülkelerinin gayretleriyle, bütünün bir parçası olarak ortaya çıkmış olan bu örgütlenmeler farklı ancak dikkate değer ticari ve ekonomik fırsatlar sunabilmektedir.

Siyahi Afrika ülkelerince hayata geçirilen söz konusu yapıların faaliyetlerine ilişkin detaylı bir incelemeye girilmeyecek olup hangi Siyahi Afrika ülkelerinin hangi bölgesel oluşumun bünyesinde yer aldığı belirtilecektir.

Tablo 2: Güney Afrika Kalkınma Topluluğu üyeleri

Güney Afrika Kalkınma Topluluğu (Southern African Development Community, SADC)		
Angola	Malavi	Güney Afrika Cumhuriyeti
Botswana	Mauritius	Swaziland
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Mozambik	Tanzanya
Lesotho	Namibya	Zambiya
Madagaskar	Şeyssel Adaları	Zimbabve

(Kaynak: Regional Economic Outlook, Nisan 2016, <http://www.imf.org>)

Tablo 3 : Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu'na üye ülkeler

Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Topluluğu (Economic Community of West African States, ECOWAS)		
Benin	Gana	Nijer
Burkina Faso	Gine	Nijerya
Cabo Verde	Gine Bissau	Senegal
Fildişi Sahili	Liberya	Sierra Leone
Gambiya	Mali	Togo

(Kaynak: Regional Economic Outlook, Nisan 2016, <http://www.imf.org>)

Tablo 4 : Doğu ve Orta Afrika Ortak Pazarı bünyesindeki ülkeler

Doğu ve Orta Afrika Ortak Pazarı (Common Market for Eastern and Southern Africa, COMESA)		
Burundi	Kenya	Şeyssel Adaları
Komor Adaları	Madagaskar	Swaziland
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Malavi	Uganda
Eritre	Mauritius	Zambiya
Etiyopya	Ruanda	Zimbabve

(Kaynak: Regional Economic Outlook, Nisan 2016, <http://www.imf.org>)

Tablo 5 : Doğu Afrika Ülkeleri Topluluğu'na üye olan ülkeler

Doğu Afrika Ülkeleri Topluluğu (East African Community, EAC-5)
Burundi
Kenya
Ruanda
Tanzanya
Uganda

(Kaynak: Regional Economic Outlook, Nisan 2016, <http://www.imf.org>)

Tablo 6 : Güney Afrika Gümrük Birliği'ne dahil olan ülkeler

Güney Afrika Gümrük Birliği (Southern Africa Customs Union, SACU)
Botswana
Lesotho
Namibya
Güney Afrika Cumhuriyeti
Swaziland

(Kaynak: Regional Economic Outlook, Nisan 2016, <http://www.imf.org>)

Tablo 7 : Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği üyesi ülkeler

Batı Afrika Ekonomik ve Parasal Birliği (The West African Economic and Monetary Union, WAEMU)
Benin
Burkina Faso
Fildişi Sahili
Gine Bissau
Mali
Nijer
Senegal
Togo

(Kaynak: Regional Economic Outlook, Nisan 2016, <http://www.imf.org>)

Tablo 8 : Orta Afrika Ülkeleri Ekonomik ve Parasal Topluluğu'na üye ülkeler

Orta Afrika Ülkeleri Ekonomik ve Parasal Topluluğu (Central African States Economic and Monetary Community, CEMAC)
Kamerun
Orta Afrika Cumhuriyeti
Çad
Kongo
Ekvator Ginesi
Gabon

(Kaynak: Regional Economic Outlook, Nisan 2016, <http://www.imf.org>)

Anılan örgütlerin yanı sıra Afrika kıtasının ve ülkelerin gelişimine aktif katkı sağlamak amacıyla Afrika Birliği Örgütü'nün ön ayak olmasıyla 2001 yılında "Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık" (The New Partnership for Africa's Development – NEPAD) adıyla bir proje hayata geçirilmiştir. Afrika'nın sosyo-ekonomisinin geliştirilmesi ve bütünleştirilmesine yönelik yenilenme ve gelişmeyi esas alan NEPAD'ın öncelikleri ve hedefleri; yoksulluğun sona erdirilmesi, kıtanın küresel ekonomiye uyumunu sağlayacak verime ulaşılması, kıta ülkeleri arasındaki rekabeti ve ortaklıkları artırmak, borçları azaltmak, yeni uluslararası işbirlikleri gerçekleştirmek şeklinde özetlenebilir. Bu kapsamda gerekli iyileştirmelerin yapılacağı ya da başlatılacağı öncelikli sektörler ise tarım, gıda güvenliği, altyapı, sağlık, ulaşım, enerji, eğitim-öğretim, ticaret, özel sektörü güçlendirme, kaynak kullanımı ve çevre şeklinde belirlenmiştir.²⁹

²⁹ Bankole Adeoye, "Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)", TASAM, 27.11.2008, <http://www.tasamafrika.org/pdf/afk4/13-NEPAD.pdf>, E.T. : 23.05.2016.

Afrika'nın kendi öz idaresini sağlama amacındaki NEPAD diğer uluslararası oluşumlardan da işbirliği ve yardım desteği görmekte olup başta UNESCO olmak üzere BM, AB, OECD gibi kuruluşlar NEPAD çalışmalarına yoğun katkı sunmaktadırlar.³⁰

Dünyanın önde gelen uluslararası kuruluşlarının ortak faaliyet yürüttüğü ve katkı sunduğu NEPAD'ın çalışmalarının Türkiye tarafından yakından izlenmesi ve insani yardım maksatlı girişimlerin bir bölümünün NEPAD nezdinde sürdürülmesi ilişkilerin ticari menfaatler dışına taşınmasına katkı sunacaktır. Böylece uzun vadeli hedefleri kapsamında Türkiye, Afrika özelinde hem dünyanın önde gelen ülke ve kuruluşlarıyla temas ve eş güdüm içerisinde olma şansı yakalayacak hem Afrika ilişkilerinin sadece ekonomik menfaatler kapsamında yürütülmediği algısına olumlu katkı sağlanmış olacaktır.

2.3. SİYAHİ AFRİKA'YA İLİŞKİN EKONOMİK GÖSTERGELER

Sahra Altı Afrika ülkeleri bağımsızlıklarını kazandıktan sonra inişli çıkışlı siyasi dönemler geçirmiş olup gelişen dünya perspektifinde sahip oldukları zenginlikleri dünya ülkeleriyle ticari ilişkiler ve ekonomik gelişme noktasında daha verimli kullanmayı öğrenmeye başlamışlardır. Uluslararası ekonomide sadece yüzde 2,5 paya³¹ sahip olan Siyahi Afrika, sömürgecilik döneminde kendi doğal kaynak zenginliklerinden neredeyse en az yararlanan ülkeler durumundan sıyrılıp, öz kaynaklarıyla dünya ekonomik sahasında gelişmeler göstermeye başlayarak yükselme yoluna girmiştir.

Uluslararası Para Fonu (International Money Fund - IMF) tarafından 2014 yılında hazırlanan Bölgesel Ekonomik Görünüm raporunda 2012 ve 2013 yıllarında Sahra Altı Afrika ülkeleri ortalama yüzde 4,9 oranında büyüme göstermiştir.³² Aynı yıllarda dünya ülkeleri büyüme ortalamasının yüzde 3,1 olduğu göz önüne

³⁰ Hazar, age, s: 72.

³¹ Doç.Dr.Oktay Salih Akbay, "Afrika Ekonomisi: Umutlar ve Gerçekler", **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed. Yrd.Doç.Dr.İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s:337.

³² Akbay, agm, s:336.

alındığında Siyahi Afrika'da dünya ortalamasının üstünde göreceli bir başarının yakalandığı söylenebilir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 2000 yılında kabul ve ilan edilen Binyıl Kalkınma Hedefleri (Millennium Development Goals) arasında yer alan ve ilk amaç olan yoksulluğun ve açlığın giderilmesi hedefinin başarıya ulaşması için en az yüzde 7 oranında ortalama büyümenin gerekli olduğu öne sürülmüştür. Diğer yandan Afrika ülkelerinde var olan büyüme sanayi ve imalat (üretim) sektörlerinde değil hizmet sektöründe ortaya çıkan büyümeler olup bölge ekonomilerinde üretimin payının artırılması ve dolayısıyla büyümede devamlılığın sağlanması önem arz eden sorunlardan birisi olarak ortada durmaktadır.³³

Türkiye henüz gelişmekte olan bir ekonomiye sahip olmakla birlikte, Siyahi Afrika ülkeleriyle kıyaslandığında oldukça üst seviyede bir refah ve yatırım düzeyine ulaşmıştır. Bu kapsamda gerek iç piyasanın dışarıya açılarak güçlendirilmesi gerek Sahra Altı Afrika'daki sanayi ve imalat sektörlerinin geliştirilmesi adına Afrika Açılımı, kıta ile ilişkilerde ciddi kazanımlara ve fırsatlara kapı aralamıştır. Sahra Altı Afrika ile ticaret hacminde son yıllarda meydana gelen artışlar ülke ekonomisine katkı sunmakla birlikte sürecin devam ettirilmesi ve ilişkilerde hizmet sektörünün dışında yer alan ihtiyaçlara yönelik yatırımların ön planda tutulması halinde kazanımların katlanarak çoğalması mümkün olabilecektir.

UNICEF'in 2014 yılında hazırladığı bir raporda (Generation 2030 Africa) kişi başına düşen yıllık gelirin Afrika'nın yüzde 58'inde günlük 2 ABD Dolarının altında olduğu, bu rakamın sadece Sahra Altı ülkeleri açısından bakıldığında ise yüzde 70 oranına yükseldiği ifade edilmiştir.³⁴ Bu veriler de kaynak bakımından oldukça zengin olan Afrika ülkelerinin artık kazanmaya başladıkları Afrikalılık bilinci ile zenginliklerini kendi refahları için kullanacaklarını ve uzun dönemde hızlı büyüme eğiliminde olacaklarını bir zorunluluk olarak ortaya koymaktadır.

Afrika Kalkınma Bankası tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada; 2060 yılına kadar kıtada kişi başına düşen gelirin 1,350 dolar civarından 5,600 dolara yükseleceği, orta sınıfa mensup halkın oranının %34'den %42'ye çıkacağı ve

³³ Akbay, agm, s:343.

³⁴ Akbay, agm, s:336.

halen 56 olan ortalama yaşam süresinin 70 yaşa kadar artacağı yönünde öngörülerde bulunulmuştur.³⁵

Aşağıda yer alan Tablo 9'da dünya ülkelerinin 1995 ile 2014 yılları arasındaki beşer yıllık dönemlere ilişkin olarak çeşitli kalemlerdeki ortalama verileri gösterilmektedir.

Tablo 10'da ise aynı dönem ve aynı kalemlerdeki Sahra Altı Afrika ülkelerine ait verilere ilişkin ortalamalar gösterilmiştir.

Her iki tablonun birlikte ele alınması durumunda belirtilen kalemlere ilişkin dünya ortalaması ile Siyahi Afrika bölgesi ortalaması karşılaştırılarak, Siyahi Afrika ülkelerinin durumlarına ilişkin fikir edinebilme imkanı bulunmaktadır.

³⁵ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> ET: 06.05.2016.

Tablo 9 : Dünya ülkelerinin muhtelif kalemlere ilişkin ortalamaları

DÜNYA GENELİ	1995	2000	2005	2010	2014
İlkokula Gitmeyen Çocuk Oranı (%)	18	14,8	11,1	8,8	..
Toplam Doğal Kaynak Geliri (% GSYİH)	1,8	2,8	4,5	4,7	3,9
Hizmet Sektörü Ticareti (% GSYİH)	11	11,7	13,2
Doğum Oranı (her 1,000 kişide)	23,3	21,6	20,5	19,9	19,4
Ölüm Oranı (her 1,000 kişide)	9	8,5	8,2	7,9	7,7
GYİH büyüme (yıllık %)	3	4,3	3,6	4,1	2,5
Kişi başına düşen GSYİH büyümesi (yıllık %)	1,5	2,9	2,3	2,8	1,3
Sağlık Harcamaları (GSYİH %)	8,5	9	9,8	10	10
Mal ve Hizmet İhracat Oranı (yıllık büyüme %)	9,1	12,3	7,7	13,4	3,5
Mal ve Hizmet İhracı (miktar ABD \$)	6,3 trilyon	7,9 trilyon	12,8 trilyon	18,7 trilyon	23,6 trilyon
Mal ve Hizmet İthalatı Oranı (yıllık büyüme %)	9,3	12,8	8	13	3
Mal ve Hizmet İthalatı (ABD \$)	6,2 trilyon	7,8 trilyon	12,6 trilyon	18,2 trilyon	22,9 trilyon
Mamül İhracı Oranı (%)	74,6	72,5	72,1	67,4	69
Mamül İthali Oranı (%)	75,2	73,4	71,7	67,8	67,8
Mamül İhracı (ABD \$)	5,2 trilyon	6,5 trilyon	10,5 trilyon	15,4 trilyon	19,1 trilyon
Mamül İthali (ABD \$)	5,2 trilyon	6,6 trilyon	10,8 trilyon	15,4 trilyon	19 trilyon
Nüfus Artışı (yıllık %)	1,5	1,3	1,2	1,2	1,2
Toplam İşsizlik Oranı (%)	6,1	6,4	6,2	6,1	5,9

(Kaynak: www.worldbank.org, Mayıs 2016)

Tablo 10 : Sahra Altı Afrika ülkelerinin muhtelif kalemlere ilişkin ortalamaları

SAHRA ALTI ÜLKELERİ	1995	2000	2005	2010	2014
İlkokula Gitmeyen Çocuk Oranı (%)	44,4	38,9	29,2	23,2	..
Toplam Doğal Kaynak Geliri (% GSYİH)	11,3	13,3	17,8	15,9	12,8
Hizmet Sektörü Ticareti (% GSYİH)	12,1	11,2	..
Doğum Oranı (her 1,000 kişide)	42,8	41,7	40,4	38,7	37,1
Ölüm Oranı (her 1,000 kişide)	15,8	15,1	13,4	11,3	10,2
GYİH büyüme (yıllık %)	3,2	3,5	5,2	5,2	4,4
Kişi başına düşen GSYİH büyümesi (yıllık %)	0,5	0,7	2,4	2,4	1,6
Sağlık Harcamaları (GSYİH %)	6,1	5,5	5,8	5,8	5,6
Mal ve Hizmet İhracat Oranı (yıllık büyüme %)	5,3	5,6	6,7	18,8	7,2
Mal ve Hizmet İhracı (miktar ABD \$)	90,9 milyar	114,8 milyar	242,5 milyar	406 milyar	453,6 milyar
Mal ve Hizmet İthalatı Oranı (yıllık büyüme %)	8,3	3,7	6,4	11,6	2,6
Mal ve Hizmet İthalatı (ABD \$)	99,5 milyar	102 milyar	217,8 milyar	399,3 milyar	515 milyar
Mamül İhracı Oranı (%)	..	26,8	..	27,8	29,3
Mamül İthalatı Oranı (%)	72,6	66,6	65,7	67	61,2
Mamül İhracı (ABD \$)	76,6 milyar	94,4 milyar	199 milyar	355 milyar	403,9 milyar
Mamül İthalatı (ABD \$)	78,6 milyar	81,9 milyar	173,5 milyar	310,5 milyar	426,2 milyar
Nüfus Artışı (yıllık %)	2,8	2,7	2,7	2,8	2,7
Toplam İşsizlik Oranı (%)	8,3	9,1	8,1	8,1	8

(Kaynak: www.worldbank.org, Mayıs 2016)

Siyahi Afrika ülkelerinin ekonomik durumlarını ve kıta içinde birbirlerine göre sahip oldukları ekonomik gücü daha net ortaya koyabilmek amacıyla aşağıda yer alan Tablo 11’de kişi başına düşen geliri 1045 ABD Doları’nın üstünde olan orta gelir grubundaki Siyahi Afrika ülkeleri ile söz konusu geliri 1045 ABD Dolarının altında kalan alt gelir grubundaki ülkeler gösterilmiştir.

Tablo 11: Sahra Altı Ülkeleri Gelir Durumu

Orta Gelir Grubundaki Siyahi Afrika Ülkeleri (Kişi Başı Milli Geliri 1045 \$ üstü) 2012-2014	Alt Gelir Grubundaki Siyahi Afrika Ülkeleri (Kişi Başı Milli Geliri 1045 \$ ve altı) 2012-2014	
Angola	Benin	Senegal
Botswana	Burkina Faso	Sierra Leone
Cabo Verde	Burundi	Güney Sudan
Kamerun	Orta Afrika Cumhuriyeti	Tanzanya
Kongo	Çad	Togo
Fildişi sahili	Komor Adaları	Uganda
Ekvator Ginesi	Demokratik Kongo Cum.	Zimbabve
Gabon	Eritre	
Gana	Etiyopya	
Kenya	Gambiya	
Lesotho	Gine	
Mauritius	Gine Bissau	
Namibya	Liberya	
Nijerya	Madagaskar	
Şeyseller	Malavi	
Sao Tome ve Principe	Mali	
Güney Afrika	Mozambik	
Swaziland	Nijer	
Zambiya	Ruanda	

(Kaynak: Regional Economic Outlook, Nisan 2016, <http://www.imf.org>)

Günümüzde yükselişe geçen Sahra Altı Afrika ülkelerinin ekonomilerindeki en önemli gelirler üretim mallarından ziyade kıtada bulunan hammadde, doğal kaynaklar, değerli madenler gibi faktörlerdir.

Kıtayı dikkat çekici hale getiren zenginliklerden birisi de petrol rezervleri olup Tablo 12’de petrol ihracatçısı konumundaki Sahra Altı ülkeleri yer almaktadır.

Tablo 12: Petrol İhracatçısı Konumundaki Sahra Altı Afrika Ülkeleri

Petrol İhracatçısı Sahra Altı Ülkeleri
Angola
Kamerun
Çad
Kongo
Ekvator Ginesi
Gabon
Nijerya
Güney Sudan

(Kaynak: Regional Economic Outlook, Nisan 2016, <http://www.imf.org>)

Küreselleşme olgusu çerçevesinde dünya ülkeleri artık sadece ekonomik ya da askeri güç anlamında değil sosyal, siyasal, yönetsel vb. birçok alanda üstünlük ve kalite değerlendirmelerine tabi tutulmaktadır.

Bu kapsamda Dünya Bankası ve Uluslararası Kalkınma Birliği (International Development Association - IDA) tarafından ülkelerin politikaları ile kurumsal ve yapısal işleyişlerine ilişkin kalitenin değerlendirilmesine yönelik “ülke politikası ve kurumsal değerlendirme endeksi (Country Policy and Institutional Assessment - CPIA)” hazırlanmaktadır. Bu endekslerin neticesi, Dünya Bankası’nca ülkelere

yapılan mali yardımlar hususunda da yol gösterici veriler olarak kullanılmaktadır.³⁶

Bu çerçevede Tablo 13’de CPIA endeksine göre kırılğan konumda bulunan Sahra Altı Afrika ülkeleri gösterilmektedir.

Tablo 13: CPIA Endeksine Göre Kırılğan Konumdaki Sahra Altı Ülkeleri

Ülke Politikası Ve Kurumsal Değerlendirme (CPIA) Endeksine Göre Kırılğan Sahra Altı Ülkeleri	
Burundi	Liberya
Orta Afrika Cumhuriyeti	Madagaskar
Çad	Malavi
Komor Adaları	Mali
Demokratik Kongo Cumhuriyeti	Sao Tome ve Principe
Kongo	Sierra Leone
Fildişi Sahili	Güney Sudan
Eritre	Togo
Gine	Zimbabwe
Gine Bissau	

(Kaynak: Regional Economic Outlook, Nisan 2016, <http://www.imf.org>)

Ekonomik dönüşüm gayretindeki ve dünya ile bütünleşme sürecindeki Sahra Altı Afrikası’na, büyüyen ekonomisi, doğal kaynak rezervleri, nüfusu ve sunduğu fırsatlar açısından bakıldığında, 2001-2010 döneminde en hızlı büyüyen on ekonomi arasındaki altı tanesinin bu bölge ülkesi olduğu görülmektedir. Bununla birlikte 2011-2016 arasındaki süreçte ise bu sayının yediye ulaşması beklenmektedir.³⁷

³⁶ Özer Özçelik, Yavuz Odabaşı, Hüseyin Önder, “Üçüncü Dünya Ülkelerinin Yolsuzluk Düzeylerini Açıklamakta CPIA Endeksi Değişkenlerinin Kullanılması”, **Maliye Dergisi**, Sayı159, Temmuz-Aralık 2010, s : 452.

³⁷ Tepebaş, age, s:179.

Söz konusu potansiyel ise diğer ülkelerin Siyahi Afrika'ya yönelik ilgilerini cezbetmekte bölge ile temas kurmaya yöneltmektedir. Türkiye'nin de henüz oyun kurucu bir güç olamasa da bölgesel söz sahibi olma hedefi kapsamında mevcut ekonomisini ve siyasal etki alanını genişletmek adına gelişmeye oldukça aç olan Siyahi Afrika ülkeleri nezdinde daha aktif ilişkiler tesis etmesi ve bu küresel yarışta geri kalmaması kaçınılmazdır.

3. BÖLÜM

AFRIKA VE DÜNYA ÜLKELERİ ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Osmanlı Devleti'nin fetih politikası kapsamında Avrupa'ya ilerlemesi nedeniyle kıtlık, yozlaşma ve fakirlik içinde bulunan Avrupa'da iç hesaplaşmalar ve yeni arayışlar baş göstermiştir. Osmanlı Devleti'nin baskısı, Rönesans ve Reform hareketlerinin de ortaya çıkması ile birlikte Osmanlı ve okyanus arasında sıkışmış olan Avrupalılar yeni kaynak arayışlarına yönelmek zorunda kalmıştı. Bu arayışlar sanayileşmenin ilk evreleri sayılabilecek çerçevede büyük denizlere seyahat edebilecek gemilerin inşa edilmesine ön ayak olarak coğrafi keşifleri başlatmıştır. Avrupalılar, söz konusu keşif seyahatleri kapsamında Batı Afrika, Güney Afrika ve Doğu Afrika'ya yolculuklar yapmış, buradan Hint Yarımadasına giderek buralardaki ticari zenginlikleri ülkelerine taşımaya başlamışlardır. Maceraperest ruhlu bazı Avrupalılar da Afrika'nın iç bölgelerine kadar giderek buralardaki bakir toprakları dolayısıyla doğal kaynakları ve zengin madenler ile değerli taşları keşfetmişlerdir.

Sahra Altı Afrika insanı 16. yüzyıldan itibaren uzun bir süre Avrupalı devletlerin sömürsü altında yaşamış yurtlarından alınarak köle şeklinde satılmış, Avrupalı şirketlerin emri altında can pahasına çalıştırılmışlardır. Afrika kıtasındaki insan sayısı 1650'li yıllarda dünya nüfusunun yüzde 20'si³⁸ iken 1750'li yıllarda dünya nüfusunun yüzde 13'üne, 1800'lü yıllarda yüzde 10'a, 1900'lü yıllarda ise göçlerin de etkisiyle yüzde 8-9 aralığına kadar gerilemiştir.³⁹

Avrupalının Afrika'ya yönelik sömürgeleştirme ve kölelik dönemleri günümüzde de Afrikalının hatırasında canlılığını korumaktadır. Bu durum Afrikalı halkların, başta Avrupa olmak üzere sömürge geçmişine sahip devletlere karşı mesafeli ya da gayri samimi bir duruş sergilemelerine, zaman zaman da tepkisel yaklaşım göstermelerine neden olmaktadır.

³⁸ Hazar, age, s:15.

³⁹ Öney, agm, s:15.

II. Dünya Savaşı sonrasında büyük devletlerin yıpranması ile ortaya çıkan uygun ortamda sömürge konumundaki Afrika ülkeleri de kendi bağımsızlık mücadelelerini başlatarak yavaş yavaş özgürlüklerini kazanmışlardır.

Ne var ki bu dönemde bağımsızlıklarına kavuşan birçok Sahra Altı ülkesi yine kıtayı terk eden Avrupalının çıkarları doğrultusunda sınır rejimlerine tabi tutulmuştur. Afrika'daki sömürgecilik ve paylaşım ilişkilerinin ele alındığı, 1884-1885 yıllarında yapılan Berlin Konferansı'nda cetvelle çizilmiş olan sınırlar, Sahra Altı ülkelerinin iç bütünlüklerini sağlamalarına engel olmakta bu bölgedeki birçok ülkede çok sayıda etnik gruplar ya da inanç grupları arasında iktidar mücadelelerine yol açmaktadır.

Hazar, Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri adlı kitabında bu hususta;

“...Afrika ülkeleri ulusal devlet olma sürecini tamamlamamışlardır. Sınırlar yapay olduğu gibi kurulan devletler de, etnik, din ve dil birliğine dayanmadığından, yapay bir nitelik taşımaktadırlar. Sömürgeci ülkeler, Afrika ülkeleri arasındaki sınırları, coğrafyaya uygun olarak, kendi ekonomik ve siyasal çıkarları gereğince çizmişlerdir. Bu sebeple ...Sahra'nın güneyinde bulunan ve önemli nüfusa sahip etnik topluluklar değişik ülkelere dağılmış bulunmaktadır. Oldukça kısa bir geçmişe sahip olan Afrika ülkelerinin milli devlet olma yolunda çaba harcadıkları kuşkusuzdur. Buna karşın, her ülkede çok sayıda (bazılarında irili ufaklı olmak üzere yüzlerce) etnik grubun, din ve dil farklılığının mevcut olması ciddi bir handikap teşkil etmektedir.”

ifadelerini kullanmıştır.⁴⁰

Sahra Altı Ülkeleri artık iç bütünlüklerini sağlayarak kendi iradeleri ile tam bağımsız uluslararası politika yürütmek gayreti içindedirler. Dolayısıyla sahip oldukları zenginlikleri daha verimli kullanarak milletlerine daha faydalı olma arayışındadırlar.

⁴⁰ Hazar, age,s:19.

Bu süreçte Siyahi Afrika ülkeleri hafızalarında canlı tuttukları sömürü dönemindeki acılar dolayısıyla kendilerine yönelik sömürge amacı gütmemiş olan ve işbirliğini esas alan yaklaşımları benimseyen ülkeleri stratejik anlamda daha önde tutmaktadırlar.

Ekonomik, ticari, nüfus ve dolayısıyla yeni bir pazar olma potansiyeli hızlı bir artış gösteren Siyahi Afrika ülkeleri bugün başta Çin olmak üzere Avrupa Birliği ülkeleri, Amerika Birleşik Devletleri, Rusya Federasyonu, Japonya, Hindistan, Brezilya, Güney Kore, Malezya gibi gelişmiş ve gelişmekte olan birçok devletin ilgisini çekmektedir. Bu ülkeler Afrika ile temas kurmakta adeta yarış içinde hareket etmektedirler.

Büyük devletlerin Afrika ülkelerine yönelik son yıllarda gösterdiği ilginin bir neticesi olarak Afrika kıtasında da demokrasinin giderek zemin bulmakta olduğu ve iç siyasi istikrarın yükselişe geçtiği dikkat çekici gelişmelerdendir.⁴¹

Bugün Afrika'nın küresel ekonomik faaliyetlerinde en önemli ticaret partneri Avrupa Birliği olup toplam ticaretin yüzde 38'lik kısmını gerçekleştirmektedirler. Avrupa Birliği'ni yüzde 25 ile Asya ve yüzde 12'lik pay ile Kuzey Avrupa izlemektedir. Ancak veriler ülkeler bazında ele alındığında ise Çin, Afrika ile ticaret konusunda en büyük paya sahip olan ülke konumundadır.⁴²

Bundan sonraki bölümlerde Çin, ABD, Avrupa Birliği ve Rusya ile diğer ülkelere Türkiye ile benzer gelişim özellikleri taşıyan Brezilya'nın Afrika ile ilişkilerine değinilecektir.

3.1. ÇİN-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Çin ile Afrika arasındaki ilk temaslar 1400'lü yılların başında oldukça güçlü bir deniz gücüne sahip Ming Hanedanı döneminde kurulmuştur. Ancak 1435'te

⁴¹ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> ET: 06.05.2016.

⁴² Akbay, agm, s:353.

aniden denizcilik ve gemicilik faaliyetlerine son veren Çin'in tarım ağırlıklı bir politikaya yönelmesi ile Afrika ilişkileri de son bulmuştur.⁴³

Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'nin ekonomik, siyasi ve askeri anlamda göstermiş olduğu gelişmeler ülkenin zamanla gelişmekte olan ülke statüsünden gelişen ülke durumuna geçmesine, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde daimi temsil hakkını kazanmasına yol açmıştır. Çin söz konusu kazanımlarına ilaveten dünya üzerinde Amerika Birleşik Devletleri'ne karşı bir dengeleme politikası da gütmektedir.⁴⁴ ÇHC bu kapsamda dünyanın farklı kıtalarında yer alan birçok ülke ile ekonomik, ticari, sosyal ve siyasi politikalar çerçevesinde ilişkiler kurarak, geliştirmeye başlamıştır.

Çin'in 1950'li yıllardan bu yana izlediği Afrika politikalarının ideoloji merkezli, ekonomik amaçlı ve stratejik ekonomik düzlemde olmak üzere üç farklı aşamadan geçtiği ileri sürülmektedir. Bu bağlamda 1955 Bandung Konferansı, Mao'nun 1976'daki ölümü akabinde başlayan açılım süreci ve 2000 yılı Çin-Afrika İşbirliği Forumu önemli köşe taşları olarak sayılabilir.⁴⁵

Çin'in güncel dönem itibariyle Afrika ile ilişkileri ise 1955 yılında düzenlenen ve Bağlantısızlık Hareketi'nin ortaya çıkmasına zemin hazırlayan Bandung Konferansı ile başlamıştır.

Bandung Konferansı, iki kutuplu dünya düzeninde kendisine yer edinmeye çalışan ancak bu esnada ne ABD ne de Sovyetler Birliği'ne angaje olmadan gelişimini sürdürmek isteyen diğer dünya ülkelerinin ortak çabaları ile toplanmıştır.⁴⁶ Asya ve Afrika ülkelerinin girişimiyle düzenlenen konferans sonrasında herhangi bir kutba dahil olmak istemeyen ülkelerden oluşan ve üçüncü bir güç olarak nitelendirilebilecek Bağlantısızlar Hareketi ortaya çıkmıştır. Bandung Konferansı'nda beş ilke dikkat çekmekte olup bu ilkeler; ülke

⁴³ Hazar, age,s:7.

⁴⁴ Yrd.Doç.Dr. İsmail Ermağan, Doç.Dr.Giray Fidan, "Çin'in Afrika Politikası", **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed. Yrd.Doç.Dr.İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s:50.

⁴⁵ Ermağan ve Fidan, agm, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, s:51-52.

⁴⁶ Tepeciklioğlu, agm,s:60-61.

egemenliklerine saygı, karşılıklı saldırmazlık, ülkelerin içişlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı fayda ile barış içinde yaşama şeklinde sıralanabilir.⁴⁷

Çin'in, Mısır ile başlayan Afrika'ya yönelik ilişki geliştirme çabasının altında ilk etapta siyasi-diplomatik bir neden yatmaktaydı. Bu çerçevede Çin kendi yanına çekmeye çalıştığı Afrikalı ülkelerin desteği ile Tayvan'ın uluslararası arenada tanınmasını önleme amacı taşımaktaydı.⁴⁸

1990'lı yıllardan itibaren ise Afrika ülkeleriyle ilişkilerinde ticari ve ekonomik anlamda bir patlama yaşayan Çin oldukça önemli kazanımlar elde etmiştir. Çin'in güncel Afrika politikalarında "karşılıklı kazanç" söyleminin ön planda tutulmaya çalışıldığı belirtilmektedir. Şu aşamada kıtadaki 48 ülke ile diplomatik ilişkisi bulunan Çin'in Afrika politikasının en önemli özelliği Afrika ülkelerinin içişlerine hiçbir şekilde müdahil olmama ilkesi kapsamında hareket etmesidir. Çin'in söz konusu politikasına yönelik eleştirilere yanıt olarak dönemin Dışişleri Bakan Vekili Zhou Wenzhong tarafından 2004 yılında "iş ile siyaseti birbirine karıştırmamaya çalıştıkları" ifade edilmiştir.⁴⁹

Çin Devlet Başkanı ya da Dışişleri Bakanı Afrika ülkeleriyle ilişkiyi sıcak tutmak ve var olan ticareti daha da geliştirmek amacıyla her yıl yurtdışı ziyaretlerinin bir bölümünü çeşitli Afrika ülkelerine yapmaktadırlar.

Köşe taşlarından birisi olarak sayılan Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nun 2006 yılında düzenlenen üçüncü zirvesi, Çin ile Afrika ülkeleri arasında önemli atılımlara kapı açmıştır. Çin'de 2006 yılı Afrika Yılı olarak ilan edilerek, kıta ülkeleri ile Çin arasında varılan ortak mutabakatta;

- dostluk ve eşitlik
- ticari anlamda karşılıklı fayda ve refahın sağlanması
- uluslararası alanda karşılıklı destek ve işbirliği

⁴⁷ Ermağan ve Fidan, agm, Dünya Siyasetinde Afrika 1, s:50.

⁴⁸ Ermağan ve Fidan, agm, Dünya Siyasetinde Afrika 1, s:53.

⁴⁹ Howard French, "China in Africa: All Trade and No Political Baggage", **New York Times**, 08.05.2004, <http://nytimes.com/2004/08/08/international/asia/08china.html?pagewanted=1?>, E.T. : 29/11/2015

- müşterek eğitim çalışmaları ve kalkınma hamleleri

şeklinde sıralanan ilkeler ilan edilmiştir.⁵⁰

Çin-Afrika İşbirliği Forumu'nun üçüncü zirvesinin bir diğer önemi de bu foruma 48 Afrika ülkesinin katılım göstermesi ve bahsi geçen ilkeleri kendi aralarında da karşılıklı ve ortak bir hedef olarak kabul etmiş olmalarıdır.

Yarım yüzyılı aşkın bir süredir devam eden Afrika bağlantısı çerçevesinde Çin, birçok Sahra Altı ülkesinde otoyol, inşaat, altyapı, petrol arama-çıkarma ve madencilik gibi çok sayıdaki sektörde ticari kazanımlar ve öncelikler elde etmiştir. Çin'in Afrika ile ilişkilerine bakıldığında 1965 yılında 250 milyon dolar olan Çin-Afrika ticaret hacminin 2013 yılına geldiğimizde 210 milyar doları aştığı ve Çin'in muazzam bir yükseliş göstererek Afrika'nın en önemli ticaret partneri haline geldiği görülmektedir.⁵¹

Çin, Afrika'daki potansiyeli oldukça erken bir dönemde fark edebilme yetisini gösterebilmiştir. Gelişen ekonomisinin ihtiyaç duyduğu kaynakları temin adına rakip olduğu ABD ve AB gibi güçler dışındaki alternatifleri göz ardı etmeyen Çin'in Afrika'ya yaklaşımında kitadaki son derece hassas dengeleri gözetmeye ve siyasi alanlardan ziyade ekonomik kazanımlara odaklandığı gözlenmektedir.

Çin'in Afrika'ya yönelik ekonomik ve ticari stratejilerinin temel etmenlerini;

-Afrika'da bulunan enerji kaynaklarının sürekli büyüyen Çin ekonomisi için vazgeçilmez bir unsur haline gelmesi,

-Afrika ülkelerinde ortaya çıkan ve sürekli bir gelişme içinde olan pazarın, Çin için önemli bir ticaret alanı olarak görülmesi,

-Birleşmiş Milletler'e üye ülkelerin yüzde 28'ini oluşturan Afrika ülkelerinin uluslararası konulara ilişkin destek açısından önemli bir potansiyel taşıması

hususlarının oluşturduğu vurgulanmaktadır.⁵²

⁵⁰ Ermağan ve Fidan, agm, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, s:56.

⁵¹ Ermağan ve Fidan, agm, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, s:55.

⁵² Ermağan ve Fidan, agm, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, s:60-61.

Çin'in Afrika'ya yönelik başta ekonomik olmak üzere çok yönlü stratejik girişimlerinin en önemli unsuru kıtadaki doğal kaynak, hammadde ve petrol zenginliği olsa da Çin'in Afrika'da edindiği tecrübenin, bu ülkeye, dünya ekonomisinin daha çetin pazar koşullarında etkin hareket edebilme yeteneği/deneyimi kazandırmasına yol açması ve ayrıca genç Afrika nüfusunun gelecekte alım gücü daha yüksek bir orta sınıfı oluşturacağı düşüncesi de ilave etmenler olarak önem arz etmektedir.⁵³

Siyahi Afrika ülkeleriyle köklü ekonomik ve ticari ilişkiler tesis etmeyi başaran Çin, son dönemde kıtada kültürel ve sosyal alanlarda da yer edinme eğilimine girmiştir.

3.2. ABD-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Amerika Birleşik Devletleri uzunca bir süre Afrika'ya karşı ilgisiz kalmış ve özellikle Sahra Altı ülkeleriyle ilişkilerini dönemsel ihtiyaçları çerçevesinde asgari düzeyde sürdürmüştür. Öyle ki 1945-1953 döneminde ABD başkanı olan Henry Truman yönetimince Afrika ülkelerinin özgürlüklerine kavuşma meselesine Avrupa ülkelerinin menfaatleri doğrultusundaki bir bakış açısıyla yaklaşımda bulunulmaktaydı.⁵⁴

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Afrika politikalarını yönlendiren ana etken Sovyet Rusya'nın kıtaya yönelik olası yayılma hamleleriydi. ABD bu dönemde Sovyetleri engellemek ve çevrelemek adına bazı Afrika ülkeleriyle ilişkiler tesis etmiş ve bu ülkelerde kurulan üslere karşılık maddi yardımlarda bulunmuştur. ABD 1950'li yılların sonlarına doğru Afrika ülkelerinin önemini kavramaya başlamış ve bu dönemde Afrika ile İlişkiler Bürosu adı altında bağımsız bir yapı kurmuştur. ABD'nin Afrika'nın önemine ilişkin farkındalığının artması ile birlikte

⁵³ Akbay, agm, s:354-355.

⁵⁴ Dr. Elem Eyryce Tepeciklioğlu, "Amerika Birleşik Devletleri'nin Afrika Politikası", **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed. Yrd.Doç.Dr.İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s:76.

Afrika'ya yönelik ABD Dışişleri Bakanı seviyesindeki ilk ziyaret ancak 1970'li yıllara gelindiğinde gerçekleştirilmiştir.⁵⁵

Bu dönemde farklı kademede birçok ABD'li bürokrat ve görevli Afrika'nın önemine ilişkin zaman zaman vurgular yapmış ya da raporlar düzenlemiş olsalar da ABD yönetiminin uygulama ve ilişki kurma aşamasında ağır hareket ettiği ve artan önemine rağmen Afrika'yı henüz öncelikleri arasında görmediği söylenebilir.

Ancak özellikle Çin'in hammadde ve petrol ihtiyacı kapsamında Afrika ülkeleri ile yoğun ilişkiler geliştirmeye yönelmesi, bu ülkelerle ticari anlaşmalar yapması ve çok sayıda Çinli'nin Afrika'da ticaret, alt yapı çalışmaları, eğitim vb amaçlarla faaliyet göstermesi gibi nedenlerden dolayı ABD Afrika'nın stratejik açıdan önemini fark etmeye ve kıtaya yönelik ciddi bir politika değişikliğine gitmeye başlamıştır. Bill Clinton'ın başkanlığı döneminde ABD, Afrika'da çok fazla stratejik çıkar görmemekle birlikte Afrika'daki sorunların çözümünde etkin şekilde rol alması gerekliliğini de vurgulamaktan geri kalmamıştır. Bu dönemde ABD'nin Afrika'ya yönelik çalışmalarına alt yapı oluşturacak prensipler ise çatışmaların önlenmesi, barışın sağlanması, açlığın ortadan kaldırılmasına ilişkin insani yardımların geliştirilmesi, demokrasi ve insan haklarının öncelik kazanma olanaklarının artırılması, ekonomik gelişme ve büyümenin devamlılığı yönündeki kalkınmanın sağlanması şeklinde özetlenebilir.⁵⁶

Yakın dönemde seçilen tüm ABD başkanları partileri ne olursa olsun ABD'nin Afrika'ya yönelik politikasına özel önem vermiş ve başkanlıkları esnasında muhtelif Afrika ülkelerine ziyaretler gerçekleştirmişlerdir. ABD, Afrika'nın Çin'e bırakılmaması ya da Rusya'nın yeni oyun sahası olmamasını stratejik önemde engellenmesi gereken bir husus olarak görmüştür. Ancak kıta ile ilişkilerini geliştirmekte geç kalmıştır. Bu nedenle ABD, yoksullukla mücadele, AIDS/HIV, çevre, insan hakları, çatışmaların durdurulması, demokrasinin geliştirilmesi vb birçok gerekçenin sağlanması maskesiyle Afrika'ya müdahil olmaya yönelmiştir. Bu durum daha önce değinilmiş olan ABD'nin Afrika'ya ilişkin geleneksel stratejik çıkarları dahilinde olmasa da diğer büyük devletlerin kıtaya yönelik ilgileri ve

⁵⁵ Tepeciklioğlu, agm, Dünya Siyasetinde Afrika 1, s:75-80.

⁵⁶ Tepeciklioğlu, agm, Dünya Siyasetinde Afrika 1, s:85.

geliştirdikleri muhtelif ilişkilerin kısıtlanmasını temin etmek adına ABD için önem arz etmekteydi. 1990'lı yıllardan sonra Afrika politikasında ciddi değişimlere giden ABD'nin asıl amacının ise, başta Çin olmak üzere Rusya ve diğer ülkelerin faaliyetlerine karşı Afrika ve dünya genelindeki çıkarlarına ket vuracak olası gelişmeleri kontrol altına alıp kıtadaki güç dengesini kendi lehine çevirmek olduğu söylenebilecektir.

ABD'nin Afrika'ya yönelik başlattığı girişimler çerçevesinde 1997 yılında ilk olarak Afrika Kriz Müdahale İnisiyatifi (African Crisis Response Initiative – ACRI) hayata geçirilmiş ve ABD Afrika'daki güvenlikten kaynaklanan sorunlara müdahil olacağını işaretlerini vermeye başlamıştır. Dolaylı bir askeri girişim olan ACRI ile amaçlanan ise Afrika'daki muhtelif ülke ordularının eğitilerek barış ve insani yardımların korunması ya da sağlanması idi. ABD tarafından 2000 yılında uygulamaya konulan Afrika Büyüme ve Fırsatlar Kanunu (African Growth and Opportunity Act – AGOA) ile kıta ülkeleriyle yapılan ticaretin artırılması hedeflenmiştir. Afrika Büyüme ve Fırsatlar Kanunu'nun ana amacının Afrika'da üretilen muhtelif ürünlerin kota ve vergilerden muaf tutulmak suretiyle ABD topraklarına maliyetsiz bir şekilde naklinin gerçekleştirilebilmesi ve bu ürünlerin ABD sınırları içinde serbest olarak satışlarının yapılabilmesine imkan sağlamak olduğu ifade edilmektedir.⁵⁷

George W. Bush'un ABD başkanı seçilmesi ile birlikte 2004 yılında Afrika Beklenmedik Durum Operasyonları Eğitimi ve Yardımı (African Contingency Operations Training and Assistance – ACOTA) adlı program hayata geçirilmiştir. ACOTA programı ile kıta ülkelerinin dışarıdan minimum yardım alarak kıtadaki ya da bölgelerindeki çatışmaları önlemeleri sağlanmak istenmiştir. ABD'deki İkiz Kulelere yönelik 11 Eylül (9/11) saldırılarından sonra ABD Afrika'da askeri anlamdaki etkinliğini de artırmıştır. Bu çerçevede Siyahi Afrika ülkeleriyle bölgesel bazdaki Afrika Boynuzu Terörle Mücadele Programı, Sahra Ötesi Terörizmle Mücadele İnisiyatifi, Gine Körfezi Deniz Güvenliği İnisiyatifi gibi askeri faaliyetlere ilişkin işbirliği ve ortaklıklara yönelmiştir. George W. Bush'un

⁵⁷ James Wan, "Barack Obama In Africa: back to cold war settings?", 27.06.2013, aktaran Tepeciklioğlu, agm, Dünya Siyasetinde Afrika 1, s:85.

seleflerine nazaran Afrika'ya daha fazla stratejik önem atfettiği söylenebilir. G.W. Bush dönemindeki askeri hususlar dışında kalan çalışmalar arasında ise 2003 yılında kurulmuş olan Başkanın AIDS'i Önleme Acil Durum Planı (President's Emergency Plan For AIDS Relief – PEPFAR) ile 2005'teki Başkanın Sıtma İnisiyatifi (President's Malaria Initiative – PMI) programları sayılabilir.⁵⁸

Dünyanın muhtelif bölgelerinde genel güvenlik dengesinin sağlanması hususunu kendisine -sözde- görev edindiği görülen ABD'nin çıkarlarının zedeleneceğini düşündüğü anlarda otoritesini hissettirmek adına ilgili bölgeye askeri varlığını yerleştirme yolları aradığı bilinen bir gerçektir.

ABD Afrika'daki stratejik hedeflerinin gerçekleştirilmesi ve terörle mücadelenin daha etkili yapılabilmesi için 2007 yılında Birleşik Devletler Afrika Gücü (United States Africa Command - AFRICOM) adı altında Afrika Komutanlığı'nı kurmuştur. Afrika'ya stratejik ilgisinin başladığı günden bu yana doğrudan askeri inisiyatifler almaktan uzak duran ancak bunun alt yapısını yavaş bir şekilde hazırlayan ABD böylece kıtaya askeri olarak da yerleşmiştir.⁵⁹ Beyaz Saray bu askeri gücün kıtada kalkınma, demokrasi, ekonomik gelişme gibi konularda çalışmalar yapacağını belirtmişse de Nijerya ve Güney Afrika başta olmak üzere bazı Afrika ülkeleri AFRICOM'un kıtadaki varlığından ciddi kaygı ve rahatsızlık duymaktadırlar.⁶⁰ Bunun yanı sıra ABD AFRICOM'un asıl kuruluş amaçları arasında El Kaide başta olmak üzere terör kaynaklı tehditlerin Afrika'da zemin bulmasını engellemek olarak belirtmiş olsa da birçok Afrika ülkesinin "iç işlerine müdahale edilebileceği" şüphesini giderebilmiş değildir. Öyle ki AFRICOM'un resmi internet sayfasında dahi "AFRICOM, hiçbir şekilde hiçbir Afrika milletinin özgürlüğünü ihlal etmeyecektir" şeklinde bir ifadeye yer vermek durumunda kalmıştır.⁶¹

⁵⁸ Tepeciklioğlu, agm, Dünya Siyasetinde Afrika 1, s:86.

⁵⁹ Tepeciklioğlu, agm, A.Ü.Afrika Çalışmaları Dergisi, s:62.

⁶⁰ BBC, "Bush begins Africa Trip in Benin", 16.02.2008, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/7247370.stm>, E.T. 29.11.2015, Elem Eyryce, "Bush's Prestige Tour on Africa", **The journal of Turkish Weekly**, <http://www.turkishweekly.net/news/52598/bush-s-prestige-tour-on-africa.html>, E.T. 29.11.2015.

⁶¹ Tepeciklioğlu, agm, Dünya Siyasetinde Afrika 1, s:93.

Ancak AFRICOM'un kuruluş amacı resmi söylemde Afrika'nın refahı olarak işaret edilse de ABD Dışişleri Bakanlığı danışmanlarından Peter Pham'ın, ABD Kongresi'nde AFRICOM'a ilişkin olarak 2007 yılında yaptığı konuşmasındaki;

“Afrika'daki hidrokarbonlar ve ülkede bol miktarda bulunan diğer stratejik kaynaklara erişimin korunması amaçlanmaktadır ve bu vazife söz konusu doğal zenginliklerin korunmasızlığına karşı güvence sağlamak ile Hindistan, Çin, Japonya veya Rusya gibi diğer ilgili hiçbir üçüncü tarafın tekeli ele geçirmesini ya da ayrıcalıklı uygulamaya tabi olmamasını sağlamak amacını da içinde barındırmaktadır.”

şeklindeki ifadeleri⁶² bu askeri yapının öncelikli hedeflerinden birisinin de Afrika'daki ABD çıkarlarının korunması ve gözetilmesi olduğunu açıkça ortaya koymuştur.

Tepeciklioğlu da Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri adlı makalesinde;

“ABD'nin Afrika ülkeleri ile ilişkilerini geliştirme isteğinin ve AFRICOM'un kurulmasının ardındaki temel nedenleri;

- Afrika'nın doğal kaynaklarına özellikle de petrol rezervlerine erişimin güvence altına alınması,
- Çin'in kıtada etkinliğini artırma yolundaki girişimlerini durdurma ve hegemonya yarışında geri kalmama,
- Son olarak da 11 Eylül sonrası girilen terörizmle savaşta kıtanın bir üs olarak kullanılması gayesi”⁶³

şeklinde sıralamıştır.

Soğuk Savaş döneminde ülke çıkarlarına aykırı olan her gelişmeyi Sovyetler Birliği yani Komünizm tehdidi açısından değerlendiren ve bu dönemde aynı tehdit kapsamında Afrika'ya gerektiği kadar ilgi göstermeyen ABD, değişen dünya şartlarında Afrika ülkelerinin yıldızının parlaması ile birlikte oyun dışında

⁶² Alexis Habiaryemye, “Afrika'nın Doğal Kaynakları ve Sino-Amerikan Jeostrateji Rekabeti”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 46, Ekim 2012, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/20121029_alexis.pdf, E.T.: 17.05.2016

⁶³ Tepeciklioğlu, agm, A.Ü.Afrika Çalışmaları Dergisi, s:63.

kalmamaya özen göstermektedir. Soğuk Savaştan göreceli bir başarıyla çıkmış olan ABD yeniden oyun kurucu olma amacı çerçevesinde çatışmaları önlemeye yönelik eğitim faaliyetleri, hastalıklarla mücadele, insani yardımlar, demokrasinin temini gibi siyasal, sosyal ve sivil gerekçelerle Afrika sahasındaki oyuna dahil olmuş, akabinde de 11 Eylül (9/11) saldırılarını öne sürerek terörle mücadele için kıtaya yönelik askeri yerleşmeyi gerçekleştirmiştir. Böylece ABD'nin, doğal kaynakların (petrol rezervleri) kontrolü, terörün önlenmesi ve Çin'in faaliyetlerinin dengelenmesi şeklinde sayılabacak Afrika'ya yönelik amaçları kapsamında planlı ve emin bir şekilde yol aldığı görülmektedir.

Ancak ABD'nin demokrasi, insan hakları, hukukun üstünlüğü gibi öne sürdüğü şartlara karşın Çin'in sunduğu koşulsuz destek ya da yardım politikası ABD'yi oldukça zorlayan bir etmendir. Çin'in 2012 yılında Afrika'ya yönelik gerçekleştirdiği ticari faaliyetlerin hacmi 200 milyar doları bulurken, bu rakamın ABD ile Afrika arasındaki ticaretin iki katından fazla olması oldukça dikkat çekici bir durumdur.⁶⁴

George W. Bush'tan sonra başkan seçilen ve Afrika kökenli ilk ABD Başkanı olan Barack H. Obama'nın başkanlığı döneminde ABD ile Afrika ilişkileri, selefi George W. Bush ile kıyaslandığında, daha sönük bir düzeyde seyretmiştir. Hatta Brezilya, Çin, Hindistan gibi ülkelerin son yıllarda artan Afrika temasları dikkate alındığında Barack Obama dönemindeki ABD-Afrika ilişkilerinde dikkat çekici bir frenleme yaşandığı söylenebilir.⁶⁵

Bununla birlikte ABD, sürekli değişen dünya koşullarına göre şekillendirdiği küresel stratejileri bağlamında Afrika'ya ilişkin girişimlerine de hız vermektedir. Bu çerçevede Afrika'daki elektrik kapasitesini artırmayı amaçlayan Power Afrika oluşumu ile 2014 yılında gerçekleştirilen, ABD Başkanı ve Afrika ülkeleri liderlerinin, uluslararası şirketlerin üst düzey temsilcileriyle buluşmalarına olanak sağlayan ABD-Afrika Liderler Zirvesi (The US-Africa Leaders Summit)'nin oldukça önemli çalışmalar olduğu düşünülmektedir. ABD-Afrika Liderler

⁶⁴ Tepeciklioğlu, agm, Dünya Siyasetinde Afrika 1, s:91.

⁶⁵ James Wan, "Barack Obama in Africa: back to cold war settings?", **The Guardian Africa Network**, 27.06.2013, <http://www.theguardian.com/world/2013/jun/27/barack-obama-africa-cold-war>, ET: 02.05.2016.

Zirvesi'nin, bu derece üst düzeyde katılımın sağlandığı ilk etkinlik olması nedeniyle taraflar arasındaki ilişkide yeni bir boyuta geçişe yol açacağı değerlendirilmektedir.⁶⁶

3.3. AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Avrupalıların Afrika ile temasları ve ilişkileri on altıncı yüzyılda başlamıştır. Bu dönemde Hindistan ve uzak Asya'ya bağlanan yeni deniz yolları arayışında olan Avrupa devletlerinin önce batı Afrika kıyıları daha sonra da Ümit Burnu'nu dolaşmak suretiyle Hindistan'a ulaşmaları neticesinde Afrika'ya yönelik sömürgeleştirme süreci de başlamış oldu. Avrupa'da daha sonra ortaya çıkan Sanayi Devrimi ile birlikte ise zengin doğal kaynak ve hammaddelere sahip olan Afrika'ya yönelik emperyalist emeller de hayata geçirilmeye başlanmıştır. On dokuzuncu yüzyılda Afrika kıtası güçlü ve zengin Avrupa devletlerince Berlin Konferansı'nda paylaşılmıştır. Gerek sömürgeleşme süreci gerek bununla birlikte ortaya çıkan Afrika kaynaklı köle ticareti gibi etkenler, Avrupalı'nın Afrika ülkelerine travma yaşattığı iki önemli gelişmedir.⁶⁷

Birinci ve İkinci Dünya savaşlarından sonra güç dengelerinin yeniden belirlenmesi, dünyaya egemen olan küresel kaidelerin yeniden şekillenmesi ve bunun neticesinde başta Avrupalılar olmak üzere dünya ülkelerinde ortaya çıkan yeni bir küresel savaş daha kaldıracak kaynaklara sahip olunmadığı algısı ile birlikte sömürgecilik döneminin de sonu kaçınılmaz olmuştur.

Afrika ülkeleri arasında batılı devletlerin egemenliği ya da sömürsü altına girmeyen ülkeler sadece Güney Afrika Cumhuriyeti, Etiyopya ve Liberya (ABD tarafından kendi ülkesindeki kölelerin Afrika'ya gönderilmesi suretiyle kurulmuştur) idi.

Sömürgecilik sürecinin ardından Afrika ülkeleri yavaş yavaş bağımsızlıklarını kazanmaya başlamıştır. Ancak Avrupa ülkelerinin Afrika'ya yönelik paylaşım politikası nedeniyle bir çok Afrika ülkesi farklı etnisiteler, dinler, mezhepler ve

⁶⁶ Akbay, agm, s:354-355.

⁶⁷ Hazar, agm, Dünya Siyasetinde Afrika 1, s:381-382.

kabilelerin karışımından oluşan heterojen –deyim yerindeyse maya tutmayan- sac ayakları üzerine ve yapay sınırlar dahilinde özgürlüklerine kavuşmuştur. Ne yazık ki bu yapay ve zorlama sınırlardan müteşekkil devletler, kıtanın yakın zamana kadar devam eden iç savaşlar, çatışmalar ve darbeler ile bu etkenler nedeniyle devletlerin gereken ilgiyi gösterememesinden kaynaklı hastalıklar ve salgınlar gibi birçok probleme ev sahipliği yapmasına yol açmıştır.

Kıtadaki doğal zenginlikler, hammadde kaynakları, gelişen pazar ve küresel gelişmelerin kıtayı ön plana çıkarması ile Afrika ülkeleri artık edilgenlikten sıyrılıp daha etkin birer aktör olma yolunda yavaş da olsa ilerlemeye başlamışlardır.

Gariptir ki tarih boyunca başta Afrika olmak üzere dünyanın farklı bölgelerinde kölecilik, sömürgecilik ile insanlık dışı birçok faaliyete imza atmış olan Avrupalı ülkeler, bugün gelişmeye ve ayağa kalkmaya çalışan devletlere “uygarlık” kelimesiyle karşılığını bulan bir örneklem olma ve bu ülkelerin refaha erme sürecine katkı sunma konusunda diğer büyük devletlerle adeta yarış içine girmişlerdir.⁶⁸ Ancak bu uygarlık ya da uygarlaştırma yarışı da yine büyük devletlerin çıkarları çerçevesinde Kara Kıta’yı modern zamanların kurallarına göre şekillendirme çabalarından öteye gitmemektedir.

Değişen koşullar karşısında Avrupa ülkeleri de Afrika’nın artık her biri özgür ve gelişmekte olan ülkelerine karşı politika değişikliğine gitmek durumunda kalmışlardır. Tarihi geleneklerden kaynaklanan kıvrak dış politika deneyimine sahip Avrupa devletleri, Afrika’daki ticari ve ekonomik çıkarları çerçevesinde, artık toprağa gereksinim duyulmayan, siyasi, ekonomik, askeri vb anlaşmalar ya da etkileşimle uzaktan/dolaylı hüküm altına alma şekline dönüşen bu yeni duruma ayak uydurmakta zorluk çekmemişlerdir. Bununla birlikte Avrupa devletleri Afrika kıtasında etkin faaliyet gösteren diğer büyük devletlerle rekabet edebilmek amacıyla yeni stratejiler de geliştirmeye çalışmaktadırlar.

Ülke bazında olmasa da Avrupa Birliği örgüt olarak toplam rakamlarda Afrika’nın en büyük ticaret partneri olmaya devam etmekle birlikte günümüzde Çin ile rekabet konusunda oldukça zorlanmaya başlamıştır. Avrupa Birliği, 1957 yılında

⁶⁸ Walter Rodney, **Avrupa Afrika’yı Nasıl Geri Bıraktı**, Çev:Hülya Osmanağaoğlu, 1. Baskı, Ankara, Dipnot Yayınları, 2015, s:90.

Afrika devletleriyle imzaladığı Roma Antlaşması'yla kıta ile ticari ve iktisadi işbirliğini geliştirmeye yönelik mali desteklemelerde bulunulmasını karara bağlamıştır. Yine kıta üzerindeki sömürge döneminden kalma etkisini yitirmek istemeyen Avrupa devletleri, 1963 ve 1968 yıllarında imzaladıkları Yaounde Konvansiyonları'nda Afrika ile ticari kısıtlamaların sonlandırılması konusunda anlaşmaya varmışlardır. 1975 yılına gelindiğinde ise Sahra Altı Afrikası ile ilk çerçeve antlaşma imzalanmış ve Afrika ülkelerinin Avrupa pazarına serbest girişlerine imkan tanınmıştır. Afrika ile ilişkilerini süreç içinde muhtelif anlaşmalarla canlı tutmaya çalışan Avrupa Birliği, 1997 yılına gelindiğinde ekonomik küreselleşme ve çok aktörlü dünya düzeni kapsamında kıta ile ilişkilerin yeniden gözden geçirilmesi ve Afrika ile diyalogun yeni ortaklık konseptinde geliştirilmesini kabul etmek durumunda kalmıştır.⁶⁹

Avrupa Birliği, 2000 yılından itibaren barış ve güvenlik ortamının sağlanması ve korunmasına yönelik olarak demokrasinin, insan haklarına saygının ve yönetimde istikrarın tesisi ile sivil toplumun sürece katılmaları şeklindeki ilkeleri de gereklilik/yükümlülük olarak ortaya koymaya başlamıştır (Cotonou Antlaşması).⁷⁰

Afrika'nın gelişmiş dünya düzenine uyum sağlamasına katkıda bulunmayı amaçlayan Avrupalı devletlerin söz konusu ilkeleri ileri sürmekteki hedeflerinden birisinin de kıtaya koşulsuz yardımlarda bulunan ve kıtadaki istikrarsızlığı körüklediğini düşündükleri Çin'in faaliyetlerini uzun vadede dizginleyerek, Avrupai tarzda bir misyon kazandırılmak istenen Afrika'nın Avrupa etki alanından çıkmamasını garanti altına almak olduğu söylenebilir.

Avrupa Birliği üyeleri tarafından, Afrika ile başlatılan sürecin ve ticari ortaklığın perçinlenmesi amacıyla 2000 yılında Mısır'ın başkenti Kahire'de "Avrupa Birliği - Afrika Birliği Zirvesi" düzenlenmiştir. Kahire'deki bu zirvenin ardından AB ülkelerinin enerji arzı, ulaşım ve iletişim teknolojileri ile kırsal kesim kapsamında altyapı çalışmalarına hız verilmesi, eğitim, sağlık, bilim, turizm ve çevre alanlarına

⁶⁹ Aslıhan P. Turan, "Avrupa Birliği'nin Afrika Kıtası'na Yaklaşımı", 07.05.2010, www.bilgesam.org, <http://www.bilgesam.org/incele/42/-avrupa-birligi%E2%80%99nin-afrika-kitasi%E2%80%99na-yaklasimi/#.VyZ3fTZJljo>, (ET: 02.05.2016).

⁷⁰ Turan, agm.

yatırım yapılması konularında çalışma yapmak üzere hayata geçirilen “Afrika’nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık” (The New Partnership for Africa’s Development – NEPAD) oluşumuna da katkıda bulunulması kararlaştırılmıştır.⁷¹

2005 yılında ise Avrupa ülkeleri tarafından tüm AB üyeleri için tek bir çerçeve oluşturma ve Afrika’nın kalkınmasının AB’nin siyasi öncelikleri arasında yer alması hedefine yönelik Afrika Stratejisi şeklinde bir bildiri yayınlamıştır. Bu belge ile AB Konseyi’nce, Afrika ile stratejik ortaklık kurma amacı gündeme alınmış;

- Barış ve güvenlik
- İnsan hakları ve iyi yönetim
- Kalkınmaya destek
- Ekonomik büyüme ve ticaret
- İnsani kalkınma
- Afrika’yla ortaklık

konularındaki çalışmalara öncelik verilmesi ve geliştirilmesi kabul edilmiştir.⁷²

Portekiz’in başkenti Lizbon’da 2007 yılı sonunda düzenlenen Avrupa Birliği-Afrika Zirvesi bildirisinde ise; eşitlik, barış, güvenlik, bölgesel işbirliği, kalkınma, refah, insan hakları ve yatırım gibi konularda ortak çalışmanın önemi hususu ön plana çıkarılmıştır.⁷³

Afrika’ya yönelik geçmişten gelen ve günümüzde de şiddetle devam eden ilgisi bağlamında Avrupa ülkeleri, gerek duymaları halinde Afrika sahasını kendi egemenlik alanında görebilmekte ve güç kullanmaktan da çekinmemektedirler. Bu duruma verilecek bir örnek kapsamında Fransa’nın, Sahra Altı Afrika’ya yönelik etki alanına verdiği önem, dış politikasının en yukarıdaki öncelikleri arasındadır. Fransa, özellikle Batı Afrika ülkeleriyle, coğrafi yakınlığın yanı sıra sömürge bağları çoktan bitmiş bile olsa, Frankafon bölge olmasından dolayı

⁷¹ Turan, agm.

⁷² Turan, agm.

⁷³ “Lisbon Declaration - EU Africa Summit”, Presidency of the European Union; Portugal 2007, http://www.eu2007.pt/NR/rdonlyres/BAC34848-05CC-45E9-8F1D8E2663079609/0/20071208LISBON_Declaration_EN.pdf. E.T. 30.11.2015.

aradaki teması güçlü tutmaya özen göstermektedir. Bu kapsamda Mali’de 2012’de vuku bulan Tuareg İsyanı/Darbese’sinin bastırılmasında Mali güvenlik güçlerinin yetersiz kalması üzerine Fransa’nın daha BM’yi bile beklemeden Ocak 2013’te ülkeye askeri destek gönderdiği görülmüştür. Dolayısıyla Afrika’nın muhtelif bölgelerinde ya da ülkeleri nezdinde, Fransa gibi diğer -eski sömürgeci-büyük ülkelere yönelik olarak, yaşanan krizlerde güvenlik, dış politika ve ekonomik hususlarda zaman zaman “doğal problem çözücü merci” algısının zımnen devam ettiği gözlenmektedir. Ayrıca kıtada tarihi arka plandan kaynaklanan çıkarları bulunan batılı ülkelerin, küreselleşen ve değişen dünya düzeni nedeniyle mecburen kullanmaya başladıkları yumuşak gücü gerektiğinde askeri güç ile desteklemekten çekinmedikleri de görülmüştür.⁷⁴

Söz konusu gelişmeler göstermiştir ki başta Fransa, İngiltere olmak üzere Avrupalı güçler sadece küresel koşullar nedeniyle uluslararası politika oyununu kuralına göre oynamaya çalışmaktadır. Ancak uluslararası çıkarları kapsamında bir zaruret duymaları halinde ise kuralları kendileri koymakta ya da kural dışına çıkmakta bir sakınca görmemektedir. Ancak küreselleşme ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin bir köy haline getirdiği yeni dünyada hiçbir büyük devlet ya da oluşum artık diğer küresel ve bölgesel güçleri göz ardı edemeyeceğinin farkındadır.

Afrikalının artan refahı, dünya güçleriyle girişeceği denge politikaları ve en önemlisi de kıta içi işbirliği gibi faktörler önümüzdeki süreçte kıtaya yönelik tek taraflı müdahaleleri yok olmaya zorlayacaktır. Sömürge döneminden kalma kültürel ve dilsel payda ortaklığından uzun bir süredir yaralanarak Afrika’nın en öndeki ticari partneri olan AB ülkeleri de bu önceliğini kaybetmemek adına yeni politikalar ve açılımlar üretmek zorundadırlar.

⁷⁴ Prof.Dr. Sema Kalaycıoğlu, “**Türkiye Afrika’da Fransa’nın Ayağına Basar mı?**”, TASAM, 05.03.2016, <http://www.tasam.org/>, E.T.: 11.05.2016.

3.4. RUSYA FEDERASYONU-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Rusların Afrika ile ilişkileri aslında birkaç yüzyıl öncesine kadar dayanmakta olup Osmanlı'nın bölgedeki etkinliğini kırma amacı kapsamında gelişmiştir. İlk olarak Kuzey Afrika ülkelerinden Mısır ile temas kurmuş olan Rusların ondokuzuncu yüzyıla geldiğimizde Sahra Altı Afrika ülkelerinden Etiyopya ve Güney Afrika ile diplomatik ilişki geliştirdiği görülmektedir. Onyedinci yüzyıldan bu yana bir şekilde Afrika ile ilişki içine girmiş olan Rusya'nın Osmanlı ile mücadele edebilmek amacı dışında tarihi gayelerinden olan Akdeniz'e açılma, Akdeniz'de yer edinme hedefinin de etkili olduğu söylenebilecektir. Bu hedeflerin yanı sıra Akdeniz ve Afrika bağlantısı üzerinden Hindistan ve Güney Asya'ya açılan ticaret koridorunda etki kurma isteği de bir diğer hedef olarak belirtilmektedir.⁷⁵

Rusya'da yaşanan Ekim 1917 Devrimi sonrasında kurulan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)'nin gayesi ise yeni kurulan devletin temel ideolojisini korumak, güçlendirmek ve zamanla dünya ülkelerine ihracını yapmak şeklinde özetlenebilir. Ancak bu dönemde SSCB'nin yeni kurulmuş olan düzenini sağlamlaştırma çalışmalarının yanı sıra Afrika ülkelerinin hemen hepsinin sömürge altında bulunması gibi nedenlerden dolayı Sovyet Rusya, kıta ülkeleriyle arzu ettiği seviyede bir temas yakalayamamıştır.⁷⁶

Bahis edilen gelişmeler ve nedenler çerçevesinde Rusya'nın ya da Sovyetler Birliği'nin tarihi süreçte Afrika ile doğrudan bir sömürge ilişkisi içine girmediği, genel olarak gerek Osmanlı gerek sömürgeci devletlerin kıtadaki etkinliklerini kırmaya yönelik ve kendi ideolojisini kıtada yaymak şeklindeki çalışmalara yöneldiği belirtilmektedir. Dolayısıyla Rusya'nın ya da Sovyetler Birliği'nin Afrika ile sömürgeleştirmeye dayalı bir ilişki içerisinde olmaması bazı Kara Kıta ülkelerinin Ruslar ile ilişkilerini yakın tutmasına ve sömürge karşıtı çalışmalarını Rusya'nın desteği ile hayata geçirebilecekleri inancına yol açmıştır. Ruslar ise batılı ülkelerce parsellenmiş olan Afrika ülkeleriyle ilişkilerini bu zemin üzerine

⁷⁵ Dr.Elem Eyryce Tepeciklioğlu, "Rusya'nın Afrika Politikası", **Dünya Siyasetinde Afrika 2**, Ed. Yrd.Doç.Dr.İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2015, s:37.

⁷⁶ Tepeciklioğlu, a.g.m, **Dünya Siyasetinde Afrika 2**, s:37.

oturtarak kıta ülkelerinin bağımsızlıklarını desteklemiş ve ekonomik, eğitim, askeri, siyasi ve diplomatik alanlarda destek vermiştir.⁷⁷

Mazov'a göre "1980'li yılların ortasına kadar üst düzey siyasetçi Afrikalılar dahil olmak üzere 50.000 binden fazla Afrika vatandaşının Sovyetler Birliği'ndeki üniversitelerde eğitim gördüğü"⁷⁸, yine Pham'a göre "1990'lı yıllara kadar yaklaşık 200.000 Afikalının da Afrika kıtası topraklarına gelen Rus görevlilerden Sovyet eğitimi aldıkları" ileri sürülmüştür.⁷⁹

Komünizm ideolojisini mümkün olduğunca geniş bir coğrafyaya yaymaya çalışarak kendine bağlı ideolojik bir coğrafi alan oluşturmaya çalışan Sovyet Rusların, Afrika ülkelerinin bağımsızlıkları ve egemenliklerine verdiği desteğin bazı Afrika ülkelerinde önemli yankılar bulduğu ve özellikle sömürgeci devletlere duyulan tepkilerin de etkisiyle Sovyet Rusya döneminde az da olsa sosyalizmin kıtada kabul görmesine yol açtığı gözlenmektedir. Diğer yandan Sovyet Rusya dönemindeki ilişkiler her ne kadar ideolojik temelde başlamışsa da zamanla evrildiği ve ekonomik, ticari, askeri (silah satışı gibi) faktörlerin öne çıktığı görülmüştür.⁸⁰

Sovyetler Birliği'nin ideoloji ihracı maksadıyla Avrupalı devletlere karşı Afrika ülkelerine verdiği destek ile gönderdiği yardımların, Kurtuluş Savaşı döneminde aynı sömürgeci devletlere karşı mücadele vermiş olan Türkiye Cumhuriyeti ile Afrika ülkelerinin ortak bir paydaya sahip olmasını da sağlamıştır. Zira her ne kadar ideolojik anlamda Sovyet Rusya'ya taraf olmasa da Rusların, batılı devletlere karşı verilen mücadele esnasında ülkemize gönderdiği desteğin önemi yadsınamazdı.

Diğer yandan Sovyet Rusya, 1955 yılında düzenlenen ve Bağlantısızlık Hareketi'nin ortaya çıkmasına yol açan Bandung Konferansı'nda alınan kararların

⁷⁷ Tepeciklioğlu, agm, **Dünya Siyasetinde Afrika 2**, s:37.

⁷⁸ Sergei Mazov, "Russia and Africa: Documents and Materials (18 century-1960)", **African Studies in Russia: 1998-2000**, Ed. F.M. Vassiliev vd., Moscow, Russian Academy of Sciences, Institute for African Studies, 2002, s:155-162.

⁷⁹ J.Peter Pham, "Russia's Return to Africa: Two Decades after Pullback, Russia Chases Gas Resources, Minerals and UN Votes", Atlantic Council, 13.03.2014 <http://www.atlanticcouncil.org/>, E.T: 29.04.2016.

⁸⁰ Tepeciklioğlu, agm, **Dünya Siyasetinde Afrika 2**, s:39.

yanı sıra yine 1956'da batılı güçlere karşı Mısır'da patlak veren Süveyş Kanalı krizinde de Afrika ülkeleri lehinde tavırlar sergilemişti. Başta Afrika ülkeleri olmak üzere sömürge altındaki devletlerin kendi yönetim haklarını kazanmaları hususunun Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda ele alınmasına da yine ilk olarak Sovyet Rusya ön ayak olmuştu.⁸¹

İdeoloji ihracı gayretleri sayesinde muhtelif Afrika ülkesi ile yakın ilişkiler geliştirmiş olan Sovyetler Birliği'nin 1980'li yılların sonunda yaşamaya başladığı ekonomik kriz ve neticesinde ortaya çıkan sistem değişikliği ile yeni Rusya kurulmuştur. Rusya, yeniden yapılanma ve açıklık politikası ile küresel dünya düzenine ayak uydurma çabaları nedeniyle ilk etapta Afrika ülkeleriyle Sovyetler döneminden kalma ilişkileri tam olarak koruyamamıştır.

Yeni bir sistem ile ortaya çıkan Rusya Federasyonu 2000'li yıllara kadar siyasi, ekonomik ve askeri anlamda ancak kendisini toparlamıştır. RF bu süreçte eski Sovyet Bloku ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye önem ve öncelik vererek yakın bölgede etkisini sağlamlaştırmaya çalışmıştır. Çevre ülkeleri ile bağlarını onarması akabinde bölgesel ve küresel güç olma amacına yönelen ve dış politikada doğru manevralar sergileyen Rusya Federasyonu, Çin, ABD ve Avrupa Birliği ülkelerinin izlediği stratejiler paralelinde dikkatini Afrika'ya çevirmiştir.

Batılı ülkeler ve Çin ile mücadele kapsamında ve elbette Afrika'daki doğal kaynak ve hammadde zenginliğinin de etkisiyle Rusya Federasyonu, kıta ülkeleriyle ilişkilerini geliştirmeye hız vermiştir. Bu süreçte Rusya, kendisine borcu olan bazı Afrika ülkelerinin yaklaşık 20 milyar doları bulan borçlarını silerek iyi niyet göstergesinde bulunmuş yanı sıra birçok Rus akademisyen ve bürokrat da Afrika'nın Rusya ile olan tarihi bağları ve kopmaz ilişkileri hususunda çalışmalar yapmaya ve beyanlarda bulunmaya başlamışlardır. Russian Academy of Sciences, Institute of African and Arab Studies Müdürü Alexei Vasiliev'in "Rusya Afrika'ya, Afrika'nın Rusya'ya duyduğundan daha fazla ihtiyaç duymaktadır"⁸²

⁸¹ Tepeciklioğlu, agm, **Dünya Siyasetinde Afrika 2**, s:40-41.

⁸² Igbo Natufe, "A Review of Russia Africa Relations: New Challenges and New Opportunities", 11.08.2011, <http://myafrica.ru/en/?p=439>, E.T: 30.04.2016.

mealindeki sözleri küresel dünya stratejisinde Rusya'nın Afrika'ya verdiği önemi ve yönelimi net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Sovyet Rusya döneminde Afrika'ya verilen desteğin mirasına güvenen Rusya Federasyonu yeni dönemde Afrika ile eşit ortaklığın esas alındığı, karşılıklı kazanca önem verilen, ekonomik ve ticari temellere dayanan sağlam bir ilişki geliştirme amacındadır. Rusya'nın Afrika'ya yönelik bu yeni politikasında kıtanın gerek demografisi gerek kültürü ve ekonomisiyle gelişen bir pazar olmasının da etkisi yadsınamaz.

RF Başkanı Vladimir Putin tarafından 2000 yılında onaylanan Rusya Federasyonu Dış Politika Raporu (Concept)'nda "Rusya'nın Afrika ülkeleriyle karşılıklı etkileşimi artıracığı, kıtadaki bölgesel askeri/silahlı çatışmaların önlenmesine destek vereceği, aynı zamanda Afrika Birliği ile politik temasların geliştirilmesi ve kıtadaki diğer bölgesel kuruluşlarla da çok taraflı ekonomik projelere yönelinmesi gerekliliği" vurgulanmıştır.⁸³

Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı tarafından 2007 yılında hazırlanmış olan Rusya Federasyonu Dış Politika Araştırması'nda "Afrika kıtasının, yaşadığı sorunlara rağmen uluslararası politik ve ekonomik alanlarda oldukça öneme haiz olduğu, kıta ülkelerinin küresel gelişmelere/sorunlara karşı koordineli ve blok yaklaşım sergileme konusunda Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası etkinliklerde etkili bir tavır sergiledikleri, yanı sıra Afrika'nın stratejik hammadde rezervi ile diğer kaynaklar konusunda da oldukça zengin olduğu" hususlarının altı çizilmiştir.⁸⁴

Rusya Federasyonu'nun Afrika ülkeleriyle geliştirmeye çalıştığı ilişkiler çerçevesinde taraflar arasındaki ticaret hacminin 2000 ile 2012 yılları arasında yaklaşık 7,5 kat arttığı gözlenmektedir. Bununla birlikte Rusya'nın kıtada ilişki kurduğu ülkelerin sayıca az olduğu çoğunlukla kaynak ve hammadde zenginliği yüksek olan Afrika ülkelerine öncelik verdiği görülmektedir. Mevcut veriler ve

⁸³ The Foreign Policy Concept of The Russian Federation, Approved by the President of the Russian Federation V.Putin, 28.06.2000, <http://fas.org/nuke/guide/russia/doctrine/econcept.htm>, E.T: 30.04.2016.

⁸⁴ Bkz. The Ministry of Foreign Affairs of The Russian Federation, "A Survey of Russian Federation Foreign Policy",2007,<http://archive.mid.ru/>, E.T: 30.04.2016.

tespitler ışığında bakıldığında yine de Rusya'nın Afrika ile arasında var olan ticari ve ekonomik büyüklüklerin Çin, ABD, Avrupa Birliği gibi ülkelerle kıyaslandığında oldukça geride kaldığı söylenebilir.⁸⁵

Sovyetler Birliği'nin dağıldığı ve dünya siyasetinden yok olduğu dönemde Afrika'daki misyonlarının neredeyse tümünü kapatmış olan Rusya, kıta ile ilişkileri yeniden tesis etme gayreti çerçevesinde 2013 yılına vardığımızda 40 büyükelçilik ile kıtada temsil edilmeye başlamıştır. Buna karşın 35 Afrika ülkesinin de Moskova'da büyükelçilik açtığı görülmektedir. Rusya'nın kıta ile ilişkilerinde sağlanan bu hızlı yükselişte hem Rusya liderleri ve üst düzey bürokratlarının hem Afrika liderlerinin karşılıklı ziyaretlerinin de etkisi bulunmaktadır.⁸⁶

3.5. AFRIKA VE DİĞER ÜLKELER ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Afrika'nın sahip olduğu doğal kaynaklar ve hammadde zenginliği ile kıtanın taşıdığı potansiyel nedeniyle bugün sadece Çin, ABD, Rusya ve Avrupa Birliği gibi dünyanın önde gelen ve güçlü ülkeleri değil, diğer gelişmiş ve gelişmekte olan birçok devletin de kıtaya ilişkin farkındalığı oldukça yüksek düzeye ulaşmıştır.

Afrika pazarı hem üretim malları hem de hizmet sektörü ve altyapı ihtiyacı açısından ilgi çekmektedir. Bu çerçevede daha önce değindiğimiz kıta ile yoğun ilişkisi mevcut olan ülkelerin değil, aynı zamanda Japonya, Hindistan, Brezilya, Malezya, Güney Kore gibi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin de genişlemekte olan ticaretleri, sanayileri ve ekonomileri çerçevesinde, Afrika ile ilişki geliştirme gayreti içerisinde olduğu görülmektedir. Bu ülkeler ihtiyaç duydukları hammaddelerin ve petrolün temini ile ürettikleri muhtelif ürünlerin ve hizmetlerin pazarlanması noktasında Afrika ile temas kurmaya ayrı bir önem atfetmektedirler.

Afrika'ya yönelik yatırım, işbirliği, diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi ve kıta sorunlarının çözümüne yönelik katkılar sunulması gibi birçok konu başlığı altında temaslar kurma gayretinde olan Japonya, Brezilya, Hindistan gibi ülkeler siyahi

⁸⁵ Tepeciklioğlu, agm, **Dünya Siyasetinde Afrika 2**, s:51.

⁸⁶ Tepeciklioğlu, agm, **Dünya Siyasetinde Afrika 2**, s:53.

Afrika bölgesinde insani yardım faaliyetleri ve bölge ihtiyaçları kapsamında sosyal destek çalışmaları da yürütmeye özen göstermektedirler.

Söz konusu ülkelerin Afrika'ya yönelik genel politikalarında benzerlik görülmele birlikte son yıllarda Türkiye ile benzer/yakın gelişim özellikleri gösteren ve geliştirmekte olan ülkeler liginde hem rekabet hem de ortak çalışmalar yürüterek küresel dengenin korunmasında birlikte hareket ettiğimiz Latin Amerika ülkesi Brezilya'nın Afrika'ya yönelik politikasına da küçük bir fikir edinmek amacıyla değinilmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir.

3.6. BREZİLYA-AFRİKA İLİŞKİLERİ

Brezilya, Türkiye ile aynı dönemde gelişme gösteren ve geliştirmekte olan ülkeler arasında ülkemiz ile birlikte en dikkat çeken ülke konumundadır. Brezilya'nın ekonomik, ticari, sosyal ve diğer küresel ilişkilerine baktığımızda kat ettiği aşamalar ve ilerleme süreci açısından Türkiye ile arasında benzerlikler olduğu görülmektedir.

Bununla birlikte iki farklı ve uzak kıtalarda yer alan ve yeni dönemde bölgesel ya da küresel anlamda dünya meseleleri hakkında söz sahibi olmak isteyen Türkiye ve Brezilya'nın gösterdikleri kalkınma konusunda karşılıklı farkındalık içinde hareket ettikleri de söylenebilecektir. Bu çerçevede her iki ülkenin de İran'ın nükleer güç üretimi konusundaki sorunun çözümü noktasında Birleşmiş Milletler nezdinde aynı tutumu sergileyerek arabuluculuk görevi üstlenmeye hazır olduklarını vurgulamaları güncel bir örnektir.

Söz konusu gelişmeler çerçevesinde Brezilya'nın da tıpkı Türkiye gibi sadece kendi bulunduğu coğrafyada değil dünyanın uzak coğrafyalarındaki ülkelere ve meselelere çok yönlü ilgi gösterme eğiliminde olduğu ve bu bağlamda uzak kıtalarda ilişkiler geliştirmekte olduğu göze çarpan gelişmelerdendir.

Brezilya'nın Afrika ile ilişkilerinin gelişmesinde II. Dünya Savaşı sonrasında sömürge karşıtı ülkeler arasında yer alması, resmi dili Portekizce'nin Afrika'daki bazı ülkelerde de konuşulması ve ayrıca sömürgecilik döneminde güney

Amerika'ya getirilen çok sayıda kölenin torunlarının bu ülkede yaşıyor olmasının önemli etkileri vardır. Uzmanlara göre Nijerya'dan sonra en fazla siyah tenli insan nüfusuna ev sahipliği yapan ülkenin Brezilya olduğu belirtilmektedir. Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarına kavuşmaya başladıkları dönemde Birleşmiş Milletler nezdinde müspet tutum sergileyerek, kıtaya olan ilgisini ortaya koymuş olan Brezilya, daha 1972 yılında iken kıtaya Dışişleri Bakanı düzeyinde resmi bir ziyaret turu düzenlemiştir. Söz konusu tavrı ve ziyaretler esnasında geliştirdiği ikili ilişkiler nedeniyle Brezilya önemli kazanımlar elde ederek, süreç içinde Afrika Kalkınma Bankası üyeliği ile Afrika Birliği'nin stratejik üyeliğine hak kazanmıştır.⁸⁷

Lula Da Silva'nın Brezilya Devlet Başkanı olması ile birlikte ekonomisi gözle görülür bir şekilde düzelmeye ve gelişmeye başlayan Brezilya söz konusu gelişme paralelinde dünyadaki sorunlara ve Afrika'ya yönelik daha proaktif politikalar izlemeye başlamıştır. Afrika politikaları çerçevesinde Brezilya ile bazı kıta ülkeleri arasında çok sayıda ikili ve ticari anlaşmanın imzalandığı, çok yönlü işbirliğinin gelişmesine yönelik girişimlerde bulunduğu ve ayrıca muhtelif Afrika ülkesi ile vize rejiminin sonlandırıldığı görülmüştür.⁸⁸

Brezilya-Afrika ilişkilerinde öne çıkan bir konu da BRICS** üyesi olan Brezilya'nın, yine Afrika'ya yönelik girişim ve temaslara önem veren Rusya, Çin, Hindistan gibi ilişkilerde herhangi bir koşul öne sürmemesidir. Bu noktada ABD ve Avrupa Birliği ülkelerinden farklı bir tutum içinde olan Brezilya diğer BRICS üyeleriyle birlikte kıta ülkelerinin iç işlerine müdahale anlamına gelecek ön koşullara göre değil kazan-kazan ilkesine göre hareket etmeyi tercih etmektedir.⁸⁹

Diğer yandan gelişmekte olan ekonomisi kapsamında sürekli "güney" vurgusu yaparak güney yarı kürenin (küresel güneyin) liderliğini hedefleyen Brezilya, Afrika ile ilişkilerini sağlamlaştırmak amacıyla Portekizce Konuşan Ülkeler Topluluğu (CPSC) ve Güney Atlantik Barış ve İşbirliği Bölgesi (ZPCAS) gibi daha

⁸⁷ Onur Öztürk, "Brezilya-Afrika İlişkileri ve Da Silva'nın Afrika Gezisi", Stratejik Düşünce Enstitüsü, 12.07.2010, <http://sde.org.tr/newsdetail/brezilya-afrika-iliskileri-ve-da-silvanin-afrika-gezisi/2306#>, E.T.: 12.05.2016.

⁸⁸ Öztürk, agm.

** Brezilya, Rusya Federasyonu, Hindistan, Çin ve Güney Afrika'dan müteşekkil uluslararası ekonomik işbirliği oluşumudur.

⁸⁹ Esra Akgemci, "Lula Döneminde Brezilya'nın Afrika Politikası: Güney-Güney İşbirliği Nereye?", **A.Ü.Afrika Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2012, Sy: 4-19.

önceki dönemlerde başlatılan girişimleri aktif bir şekilde sürdürmektedir. Brezilya bu oluşumların yanı sıra Hindistan-Brezilya-Güney Afrika Diyalog Forumu (IBSA), Afrika-Güney Amerika Zirveleri (ASA) ve Afrika-Güney Amerika İşbirliği Forumu (ASACOF) gibi oluşumların hayata geçirilmesinde de rol oynamıştır.⁹⁰

Afrika'nın en hızlı gelişen ticaret ortaklarından biri haline gelen Brezilya'nın, 2000 yılında kıta ile 4,3 milyar ABD Doları olan ticaret hacminin 2013 yılına gelindiğinde 28,5 milyar ABD Doları'na yükseldiği görülmektedir. Kara Kıta ile gelişen çok yönlü ilişkiler çerçevesinde günümüzde Brezilya'nın Afrika'daki 37 ülkede Büyükelçiliği faaliyet göstermekte iken, 34 Afrika ülkesinin de Brezilya'nın başkentinde temsilciliği bulunmaktadır.⁹¹

Tarihi süreçte Afrika ile farklı düzeylerde ilişki içine girdiği bilinen Türkiye'nin kıta ile ilişkileri dönemsel olarak inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Bundan sonraki bölümde ise Türkiye'nin Afrika ve Siyahi Afrika Ülkeleriyle ilişkilerine değineceğiz.

⁹⁰ Akgemci, agm, s: 4-19.

⁹¹ Robert Muggah, "What Is Brazil Really Doing in Africa?", **The World Post**, 01.04.2015, <http://www.huffingtonpost.com/>, E.T.: 12.05.2016.

4. BÖLÜM

TÜRKİYE - AFRIKA İLİŞKİLERİ

Türkiye Afrika ilişkileri aslında Türkler ve Afrika açısından ele alındığında oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Orta Asya'dan koparak Avrupa ve Afrika yönünde batıya doğru göç eden Türk boyları ve beylikleri döneminde göç yollarının Kafkaslar, Anadolu, Ortadoğu ve Afrika yönlü olduğu görülmektedir.

Bu süreçte Afrika'ya ulaşan bazı Türk boyları ya da kolları Emevilerin hakimiyetinde bulunan Mısır'a yerleşerek, zaman içinde Emeviler Devleti bünyesinde askeri ve idari alanlarda görevlerde bulunmuşlardır. Emeviler döneminde Mısır'a 868 yılında vekaleten vali olarak tayin edilen Ahmet Bin Tolun tarafından bağımsızlık ilan edilerek Tolunoğulları Devleti kurulmuştur. Tolunoğulları Devleti Tarsus, Şam ve Mısır'ı içine alan bir bölgede 902 yılına kadar hüküm sürmüştür.⁹²

Tolunoğulları'ndan sonraki dönem ise İhşitler (Akşitler, 953-969), Eyyubiler (1171-1250) ve Memlûklerle (1250-1517) devam etmiştir.⁹³ Türklerin idari ve askeri alanlarda önemli bir kesimini oluşturduğu Memlûklerin, Mısır bölgesini hakimiyetleri altına aldıkları bilahare Libya ve Tunus coğrafyasına kadar yayıldıkları görülmektedir.⁹⁴

Memlûklerin nüfuzunun kırılması sonrasında Osmanlı Devleti'nin Kuzey Afrika'ya hakim olup kısmen Sahra Altı Afrikası'na uzanması ile Türklerin tarihi ve devletsel anlamda Afrika ile ilişkileri ayrı bir boyut kazanmıştır.

Mevcut çalışmamız esnasında Türkiye Afrika ilişkilerini tarihi bağları ve devamlılığı nedeniyle Osmanlı Devleti döneminden itibaren ele alarak inceleyeceğiz.

⁹² Hazar, age,s:7.

⁹³ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, E.T.: 04.05.2016.

⁹⁴ Hazar, age,s:109.

4.1. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİ'NDE AFRIKA İLE İLİŞKİLER

Osmanlı Devleti, büyüme ve yayılma döneminde Suriye'den sonra Afrika kıtasının giriş kapısı sayılabilecek olan Mısır'a yönelmiş daha sonra ise Libya, Tunus, Cezayir gibi Kuzey Afrika ülkeleri ile Doğu Afrika'da bulunan Sudan, Somali ve Etiyopya'nın bir kısmına hakim olmuştur. Hatta Alman asıllı Osmanlı paşası olan Emin Paşa'nın ondokuzuncu yüzyılda Afrika içlerine doğru ilerleyerek, günümüzde Uganda toprakları olan bölgede Hattı Üstüva (Ekvator) Vilayeti'ni kurduğu ve Osmanlı hakimiyetini bu denli iç bölgelere kadar götürdüğü ifade edilmektedir.⁹⁵

Osmanlı'nın İstanbul'u fethettiği dönemde Mısır bölgesine hakim olan Memlûklerin, Anadolu toprakları üzerinde bulunan Dulkadiroğulları ile Ramazanoğulları beyliklerini yönetimi altında tutması nedeniyle Osmanlılar ile Memlûkler arasındaki ilişkilerin de gergin olmasına yol açmaktaydı.

Yavuz Sultan Selim dönemine gelindiğinde Mısır yönüne doğru sefere çıkan Osmanlı ordusu 1516 yılındaki Mercidabık ve 1517 yılındaki Ridaniye savaşlarında Memlûkleri yenerek Mısır'ı ele geçirmiştir. Yavuz Sultan Selim'in Memlûklere karşı kazandığı bu savaşlardan sonra Memlûk egemenliği altında bulunan Mısır, Adana, Tarsus, Suriye, Hicaz bölgeleri Osmanlı idaresi altına alınmıştır. Mısır'ın fethi ile birlikte Akdeniz'i kontrol etme amacındaki Osmanlı Devleti, Libya, Tunus ve Cezayir'e kadar olan bölgeyi de daha sonra egemenliği altına almıştır.

Irak ve Mısır bölgelerine hakim olan Osmanlı Devleti, Basra Limanı'nı da elinde tutması nedeniyle, Avrupa Devletlerince kullanılan Hindistan ticaret yolunu kontrolü altına almıştır. Bu durum farklı ticaret yolları arayışına yönelen Avrupalının Afrika Ümit Burnu'nu dolaşmak suretiyle okyanus üzerinden Hindistan'a ulaşmalarına ve deniz yolu ile buralarda etkinlik kurmalarına yol açmıştı. Portekiz başta olmak üzere Avrupalı devletlerin Hindistan'daki etkileri nedeniyle Hindistan'ın yardım çağrılarına cevap vermek isteyen Osmanlı Devleti deniz yollarını denetimi altına almak amacıyla bugünkü Sudan, Etiyopya, Somali,

⁹⁵ Hazar, agm, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, s:383.

Eritre ve Cibuti kıyılarına kadar ilerleyerek buraları topraklarına katmıştır. Ne var ki Osmanlı'nın bu toprakları ele geçirmiş olması Avrupa'nın deniz yolu ile sağladığı Hindistan ve Asya'ya yönelik etkisini kıramamıştır. Osmanlı'nın bu dönemde Portekizlilere karşı yeterli başarıyı sağlayamamış olmasındaki en büyük etken sakin Akdeniz'e göre gelişen Osmanlı gemicilik tekniğinin okyanuslara göre tasarlanmış olan Portekiz gemilerine karşı okyanus koşullarına uygun manevra kabiliyetine sahip olmamalarıydı.⁹⁶

Avrupa ülkelerinin Afrika'daki sömürgeci yayılmacılığını önleme gayretinde olan Osmanlı sadece Hindistan deniz yolu üzerindeki bölgelerde değil Nijer ve Çad gibi Orta Afrika bölgelerinde de ilişkiler geliştirmeye ve burada Avrupalıların etkinlik kurmasını önlemeye çalışmıştır. Osmanlılar onaltıncı yüzyılda bugünkü Nijerya'nın kuzeyi, Nijer ve Çad bölgelerinde hüküm süren ve Müslüman bir devlet olan Kanem Bornu İmparatorluğu ile yakın temaslar kurarak, bu ülke ile 1575 yılında bir savunma paktı imzalamıştır.⁹⁷ Osmanlı'nın Kanem Bornu İmparatorluğu ile ilişkilerini en yüksek seviyeye çıkarmış olması sadece her iki devletin de Müslüman olmasından kaynaklanmamaktaydı. Sahra Altı bölgesinde bulunan bol miktardaki altının Osmanlılar tarafından Trablus üzerinden İstanbul'a aktarıldığı göz önüne alındığında Osmanlılar için bu altın ticaret yolunun korunması büyük önem taşımaktaydı. Aynı dönemde Batı Afrika kıyılarını ele geçirmeye başlamış olan Portekiz de bölgedeki altın ticaret yolunun yönünü Fas güzergahı üzerinden olacak şekilde değiştirme çabasındaydı. Fas'ın Kuzey Afrika'daki toprakları nedeniyle hem Osmanlı hem de Kanem Bornu'ya komşu konumda bulunmasından dolayı Osmanlılar, Fas'a karşı Kanem Bornu Devleti ile ittifak içine girmiştir.⁹⁸

Osmanlı Devleti'nin, özellikle son dönemleri sayılan ondokuzuncu yüzyıl sonu ile yirminci yüzyıl başlarında içinde bulunduğu zor koşullara rağmen Sahra Altı Afrika ülkeleriyle ilişkilerini sembolik ya da diplomatik de olsa sürdürmeye önem verdiği görülmektedir.

⁹⁶ Hazar, age,s:113-114-117.

⁹⁷ Mehmet Özkan, "Türkiye'nin Afrika Politikası 2009", Türk Dış Politikası Yıllığı 2009, SETA Yayınları, 2011, s: 574-575.

⁹⁸ Hazar, age,s:125.

Bu çerçevede; 1894 yılında Nijerya'nın başkenti Lagos'taki ilk caminin açılışı için bir elçi göndermiş ve Kuzey Nijerya Müslüman Topluluğu lideri Muhammer Şitta'ya Osmanlı Nişanı ile Bey ünvanını vermiştir. 1861 yılında P. E. de Roubaix isimli şahsı Güney Afrika'nın Cape Town şehrine ilk fahri/onursal konsolos olarak tayin etmiştir.⁹⁹ Yine Güney Afrika'daki Müslümanların, İngiltere Kraliçesi üzerinden yaptıkları talep üzerine Osmanlı Devleti tarafından Abdulaziz Ebu Bekir Efendi imam olarak Güney Afrika'ya gönderilmiştir. Güney Afrika Cape Town Müslümanlarının İslam'ı doğru anlamda öğrenmek ve uygulama birliğini sağlamak amacıyla yaptıkları bu talep Osmanlı Devleti açısından hilafetin de etkisiyle yerine getirilmesi gereken bir sorumluluk olarak algılanmıştır. Ancak İngiltere Krallığı üzerinden yapılan bu talebin yerine getirilmesinin, o dönemde dış politikadaki etkisizliği artmış olan Osmanlı'nın diğer coğrafyalardaki imajı adına önemli bir girişim olduğu ifade edilmektedir.¹⁰⁰ Ebu Bekir Efendi'nin oğlu olan Ahmed Atullah da bu bölgede Müslümanların eğitimiyle ilgilenmek üzere ilk Müslüman Okulu'nu hayata geçirmiştir.¹⁰¹ Ayrıca 1914 yılında da Mehmet Remzi Bey ilk Türk diplomat olarak Güney Afrika'ya tayin olmuştur.¹⁰²

Kuzey Afrika'da toprak kazanımı yoluyla egemenlik kurmuş olan Osmanlı Devleti'nin Sahra Altı ya da Siyahi Afrika ülkeleriyle komşu olduğu ve bu komşuluk ilişkileri çerçevesinde de ekonomik, ticari, diplomatik ilişkiler kurduğu görülmektedir. Dolayısıyla tarihi süreç açısından bakıldığında her biri farklı seviyelerde de olsa Türklerin Sahra Altı Afrika ile geçmişi birkaç yüz yıla uzanan bir ilişkiye sahip olduğu söylenebilecektir.

1800'lü yılların sonu 1900'lü yılların başlangıcı itibariyle sanayileşme konusunda oldukça mesafe kaydeden ve güçlenen Avrupa ülkeleri, Fransa ve İngiltere başta olmak üzere, çeşitli siyasi ve diplomatik gerekçelerle sürekli Osmanlı'ya ait toprakları ele geçirmenin yollarını aramışlardır. Farklı bölgelerde başlayan milliyetçilik akımları çerçevesindeki bağımsızlık talepleri, bu talepler

⁹⁹ Karagül ve Arslan, agm, s:23.

¹⁰⁰ Öğr. Gör. Hakan Aydın, "Sosyal İnşacı Değişim: Türkiye Afrika İlişkileri", Kırklareli Üniversitesi Afrika Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, Kırklareli, 2014, <http://acm.klu.edu.tr/>, E.T.: 05.05.2016.

¹⁰¹ Karagül ve Arslan, agm, s:24.

¹⁰² Özkan, agm, Türk Dış Politikası Yıllığı 2009,, s: 576-577.

kapsamındaki çatışmalar ve isyanlar nedeniyle gücünü her geçen gün kaybeden ve büyük Avrupa ülkeleriyle karşı karşıya gelmek istemeyen Osmanlı karşılaştığı sorunlara askeri müdahale etme noktasında gereken tepkiyi gösterememekteydi.

Bu dönemde Osmanlı'nın gerek Kuzey Afrika'da gerek Sahra Altı Afrikası'nda sahip olduğu toprakların hemen hepsi çeşitli uluslararası siyasi manevralarla İngiltere, Fransa ve diğer Avrupa ülkeleri tarafından ele geçirilmiş ya da sömürge haline getirilmişti.

Osmanlı Devleti ile bir şekilde ilişki içerisine girmiş olan Afrika ülkeleri, Osmanlı Devleti'nin iyice zayıflamış olması ve dönemin koşulları gereği Afrika'dan parça parça çekilmek durumunda kalmasına rağmen Osmanlı'ya karşı olan duygusal bağlılıklarını sürdürmüşlerdir. Söz konusu ülkelerde yaşayan halkların, günümüzdeki torunları bile halen Osmanlı Devleti'ne karşı ayrı bir teveccüh ve saygı ile hürmet etmektedirler. Osmanlı'ya duyulan bu sevginin altında yatan nedenlerin başında ise Devlet'in Avrupalıların Afrika'ya yönelik hadsiz sömürgeleştirme faaliyetlerine karşı gelerek, kolonileşmeye engel olması, ayrıca egemenliği altında bulundurduğu Afrika topraklarındaki milli, kültürel, dini ve yerel kimlik ve değerlere saygı duyarak, zorlayıcı hiçbir yaptırımında bulunmaması sayılabilir.

4.2. 1923 İLE 1998 ARASI TÜRKİYE AFRİKA İLİŞKİLERİ

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte Osmanlı Devleti Avrupalılar tarafından acımasız bir bölünmeye ve Sevr Antlaşmasıyla birlikte neredeyse Türklerin yok edilmesini amaçlayan bir paylaşım maruz bırakılmaya çalışılmıştır. Ancak gerek Türk halkının azmi gerek Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarının ülkenin düşmana terk edilmemesi amacıyla giriştikleri mücadeleler çerçevesinde Türk halkı Anadolu'da yeniden doğuşu temsil eden bir kenetlenme ile Kurtuluş Savaşı'nı başlatmıştır. Kurtuluş Savaşı'ndan haklı bir zaferle çıkan Türk halkı 1923'te Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni kurarak uluslararası siyasi ve diplomatik hayata yeni bir ülke olarak dahil olmuştur.

Türkiye 1923'ten itibaren bir süre devletleşme ve modern dünyanın kurallarına uygun yeniden yapılanma devresi yaşamıştır. Bu süreçte kendi iç bütünlüğünü kurmaya ve iç sorunlarına çözüm bulmaya çalışan Türkiye uluslararası anlamda ilk hedef olarak muasır medeniyetler seviyesine çıkmayı esas alarak yönünü tam anlamıyla Batı'ya çevirmiştir.

Ancak yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti dış politikada Afrika'ya verdiği önemi az da olsa gösterebilmek adına, sömürge döneminde bağımsızlığını koruyabilmiş olan ender Afrika ülkelerinden Etiyopya'da 1926 yılında bir Büyükelçilik açmıştır.¹⁰³

Kurtuluş Savaşı sonrasında Osmanlı'dan farklı olarak ulus-devlet ilkesiyle ortaya çıkan Türkiye Cumhuriyeti dış politikasını, geçmişte Osmanlı egemenliğinde olan coğrafyalarla irtibatını koparmış olarak ve Misak-ı Milli sınırlarının korunması esası çerçevesindeki bir batılılaşma prensibine göre şekillendirmeye başlamıştı.¹⁰⁴ Türkiye'nin iç siyasi düzenini kurma, demokrasiyi yerleştirme ve hazmetme sürecinin uzun zamana yayılması ve Batılılaşma hedefinin asıl öncelik haline getirilmesi nedeniyle 1923-1998 arası dönemde Avrupa dışındaki dünya ülkeleri ile ilişkilerin geliştirilmesi arzu edilen seviyede olmamıştır.

Türkiye'nin bu süreçteki genel eğilimi, dış politikadaki diplomasi deneyimsizliğinin de etkisiyle, uluslararası denge ile küresel geleceğe ilişkin çıkarlarını zaman zaman unutarak, Avrupa yanlısı ya da Avrupa politikaları paralelinde tavır sergilemek yönünde olmuştur. Söz konusu politikaları nedeniyle Türkiye'nin Afrika özelinde de ilişkileri asgari seviyeye düşmüş ve bu dönemde onarılması zor olan uluslararası diplomatik hatalar yapılmıştır. Özellikle Batılı ülkelere karşı bir bağımsızlık mücadelesinden geçerek yeni bir devlet kurmayı başarmış olan Türkiye'nin bu anlamdaki geçmişine rağmen uluslararası arenada bazı Afrika ülkelerinin bağımsızlıklarını destekleme konusundaki çekimserliği, Bandung Konferansı'ndaki tavırları ve Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdunhasır'ın Süveyş Kanalı'nı millileştirme yönündeki kararına karşı çıkması gibi etkenler Afrika

¹⁰³ Tepebaş, age, s:318.

¹⁰⁴ Prof. Dr. Melek Fırat, "Türkiye- Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımlarında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü", Uluslararası Türk-Afrika Kongresi, TASAM, 2007, <http://www.tasam.org/>, E.T.: 10.05.2016

lkelerinin Türkiye'ye yönelik olumsuz tavır almasına neden olmuştur. Ülkemizin batılı ülkelere yakın durma politikası çerçevesinde 1952 yılında elde ettiği NATO (North Atlantic Treaty Organization) yeliği de Türkiye'nin başta Kuzey Afrika olmak üzere kıtaya yönelik çekimser tavırlarını etkileyen bir diğer unsurdu.¹⁰⁵

II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu dünyada Amerika Birleşik Devletleri, kapitalizm ve serbest piyasa; Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği ise komünizmi savunarak siyasi ve askeri coğrafyada etki alanı oluşturmaya çalışmışlardır. ABD, Avrupa lkeleri başta olmak üzere Türkiye'nin de aralarında bulunduğu ülkelerin gelişimi ve güvenliği amacıyla NATO'nun kurulmasına öncülük etmişti. SSCB ise Varşova Paktı hamlesi ile kendi cephesini genişletmekteydi. Dünyanın iki kutba ayrıştığı bu dönemde Avrupalı devletlerin sömürüsü altındaki birçok Asya ve Afrika lkesi de bağımsızlıklarını henüz kazanmış ya da bağımsızlık mücadelesi vermekteydi. ABD ve SSCB de kendi aralarındaki soğuk rekabet kapsamında bu bağımsızlık mücadelelerini, etki alanlarını genişletme yönündeki çıkarları gereği desteklemek durumunda kalmışlardır.

Dünya genelinde iki kutuplu sistemden kaynaklanan ciddi bir rekabetin ve tarafgirliğin yaşandığı bu zorlu dönemde bağımsızlıklarını kazanan ülkeler ise herhangi bir kanada entegre olmadan yaşamlarını sürdürme gayesindeydiler. Bağımsızlıklarını henüz elde etmiş olmanın verdiği endişe ile yeni bir sömürü ya da hükümranlık altına girmek istemeyen bu yeni devletler de tarafsız konumlarını koruma adına çözüm arayışındaydılar.

Bu dönemde ülkemizin batı yanlısı tutumu çerçevesinde Afrika lkelerinin hak ve özgürlüklerinin korunmasına ilişkin sergilediği bir takım hatalı diplomatik tutumlar ve verdiği kararlar Kara Kıta'nın ülkemiz aleyhine tavır almasına yol açmıştır.

Dünya'da meydana gelen gelişmeler çerçevesinde bağımsızlığını henüz kazanmış ülkeler tarafından, özgürlüklerini muhafaza etmeleri ve herhangi bir kutba dahil olmadan ekonomik ve siyasi gelişimlerini sürdürebilmeleri amacıyla

¹⁰⁵ Doç.Dr. Murat Aktaş, "Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti ve Türkiye İle İlişkileri", **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed. Yrd.Doç.Dr.İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s:122.

18-24 Nisan 1955 tarihinde “Asya-Afrika Konferansı” tertip edilmiştir.¹⁰⁶ Endonezya'nın Bandung kentinde düzenlenmesi nedeniyle Bandung Konferansı adıyla da anılan ve bir Asya-Afrika buluşması şeklinde organize edilen bu etkinliğin bir amacı da II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan iki kutuplu dünyada yeni bir sömürü düzenine karşı birliktelik sağlama ve etki sahası altına girilmesini önlemektir.¹⁰⁷

ABD ve Sovyet blokunun taraftar kazanma çekişmesine sahne olan konferans neticesinde her iki bloğa da dahil olmayan, barış içinde bir arada yaşanabileceği tezini savunan ve Bağlantısızlık Hareketi (1961'de Romanya/Belgrad'da ilan edildi) adı ile anılan üçüncü ve tarafsız bir gruplaşmanın temelleri atılmıştır.¹⁰⁸

ABD ve diğer Batılı ülkelerin telkini ve talebiyle bu konferansa katılan Türkiye toplantıdaki tek NATO ülkesiydi. Dönemin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu konferans boyunca batılı devletlerin bir sözcüsü gibi davranmış ve Sovyet Rusya rejiminin bir tehdit olduğunu üstü kapalı bir biçimde katılımcılara anlatmaya çalışmıştır. Ancak konferansın katılımcıları arasında bulunan Hindistan, Mısır ve Çin'in, Afrika ülkelerinin herhangi bir kutba angaje olmadan bağımsızlıklarını korumalarının önemi üzerinde durmaları ve bağlantısızlık terimiyle karşılığını bulan tarafsızlık politikasından yana tavır koymaları Türkiye'nin savunduğu tezleri geçersiz kılmıştır.¹⁰⁹ Kurtuluş Savaşı'ndaki bağımsızlık mücadelelerinde sergilediği gayretler birçok Afrika ülkesince takdir gören ve kıta ülkelerince örnek olarak alınan Türkiye'nin Batı ya da NATO yanlısı ısrarlı tutumunun, özellikle batılı sömürge ülkelerinden özgürlüklerini henüz kazanmış olan Afrika ülkelerince anlaşılmaz ve kabul edilemez bulunduğu söylenebilir.

Aynı dönemde Mısır lideri Cemal Abdul Nasır, Süveyş Kanalı üzerindeki uluslararası egemenliği tanımadığını ve Süveyş'in Mısır toprağı olduğunu ileri sürerek Süveyş Kanalı'nı millileştirmiştir. Mısır'ın 1956 yılındaki bu girişimi, Afrika'da yoğun çıkarları bulunan Fransa ve İngiltere'nin Mısır'a savaş açmasına

¹⁰⁶ Emre Gül, “Yeni Dünya Düzeninde üçüncü yol: Bandung Konferansı”, **Dünya Bülteni**, 19.04.2012, <http://www.dunyabulteni.net/>, E.T.: 05.05.2016.

¹⁰⁷ Tepeciklioğlu, agm,s: 69-70.

¹⁰⁸ Gül, agm, 2012.

¹⁰⁹ Tepeciklioğlu, agm,s: 69-70.

neden olmuştur. Türkiye bu vakada yine batı yanlısı bir tavır takınarak, Cemal Abdul Nasır'ın karşı tarafında yer almış ve başta Mısır olmak üzere Afrika ve Arap dünyasında tepki toplamıştır. ABD'nin Mısır yanlısı ve savaş karşıtı tutum sergilemesi üzerine İngiltere ve Fransa'nın geri adım atması ile Cemal Abdul Nasır, dönemin koşulları çerçevesinde göze aldığı bu riskli hamle neticesinde ciddi bir prestij kazanmış ve Süveyş Kanalı'nın da Mısır'a ait olduğunu tescil ederek kazançlı çıkmayı başarmıştır. Bu gelişmeler İngiltere ve Fransa'nın Akdeniz'de eski güçlerini artık muhafaza etmediklerinin anlaşılmasına da yol açmıştır.¹¹⁰

Mısır'ın Süveyş Kanalı krizine yol açan girişimleri nedeniyle 1956 yılında tertip edilen Londra Konferansı'nda da Türkiye Mısır aleyhinde tutum sergileyerek, kanalın uluslararası denetime tabi olmasını savunmuştur.¹¹¹ Ancak yakın tarihinde yaşadığı Boğazlar meselesi nedeniyle uluslararası alanda egemenliği adına yoğun ve zorlu mücadeleler vermiş olan Türkiye'nin bu sıkıntıları unutmuş gibi görünen ve anlam verilemeyen bir tavır takınmasının Afrika ülkeleri nezdinde prestij kaybına ve tepkiye yol açmasında payı bulunmaktadır.¹¹² Diğer yandan Yunanistan'ın Londra Konferansı'na katılmayı reddetmiş olması da tüm Bağlantısızlar Hareketi ülkeleri nezdinde olumlu karşılanan bir tutum olmuştur.¹¹³

Bu gelişmeler, Batı yanlısı ancak uzak görüşlü olmayan yanlış diplomasisi nedeniyle yine kaybeden konumuna düşen Türkiye'yi Afrika ve dış dünyaya ilişkin dış politik tutumunu yeniden gözden geçirmeye sevk etmiştir.¹¹⁴

II. Dünya Savaşı sonuna kadar kendisiyle meşgul olan ve batı dünyasıyla yakınlaşma gayretindeki Türkiye, Truman Doktrini, Marshall yardımları, NATO üyeliği ve Sovyetler Birliği'nin bölgede etki alanı kurmasını önlemeye yönelik

¹¹⁰ Fouad Farhaoui, "İşleyiş ve Zorluklar Bağlamında Türkiye: Afrika Stratejik İlişkileri", **Journal of Business Economics and Political Science** (JOBEPS), Nisan 2015, C: 4, No:7, s: 82-83, Çev: Refia Kara, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/>, E.T.: 05.05.2016.

¹¹¹ Soner Karagül ve İbrahim Arslan, "Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C: 9, S: 35, Sy:24, 2013, <http://usak.org.tr/>, E.T.: 16.05.2016.

¹¹² Karagül ve Arslan, agm, s: 25.

¹¹³ Hüseyin Bağcı, "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası", **Türk Dış Politikasının Analizi Dergisi**, İstanbul, Der Yayınları, 2. Baskı, 2001, s:120.

¹¹⁴ Farhaoui, agm, s: 82-83.

politikalar gibi etkenler çerçevesinde ABD ile de ilişkilerini geliştirmeye özen göstermiş ve Afrika ülkelerini ihmal etmiştir. 1950 ve 1960'lı yıllarda Afrika'da ülkemizi temsil etmiş olan Büyükelçilerden Mahmut Dikerdem;

“Türk yöneticilerin II. Dünya Savaşı sonrasında Afrika'da vuku bulan bağımsızlık çabalarından gerçek anlamda haberdar olmadıklarını, hatta bu bölgede değişen tek şeyin Afrika'daki sömürge ülkelerinin egemenliklerinin Batılı devletler arasında el değiştirdiği değerlendirilmesine sahip olduklarını”

ifade etmiştir.¹¹⁵

Türkiye'nin 1950 ve 1970 arası dönemdeki Afrika'ya karşı izlediği politikayı Türkkaya Ataöv “Afrika ve Biz” adlı makalesinde;

“1951 ve 1953 yıllarında, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda Fas'ın bağımsızlığı konusu gündeme geldiğinde, bu konunun ertelenmesi yönünde oy kullanan Türkiye, 1952'de Tunus'un bağımsızlığı söz konusu edildiğinde ise -ilerleyen yıllarda Cezayir'in bağımsızlığı söz konusu olduğunda tekrarlanacağı gibi- sorunun Fransa ile Tunus arasında bir iç sorun olduğunu beyan etmiştir. Yine Cezayir'in bağımsızlığı için mücadele eden milliyetçi gruplar da Osmanlı dönemindeki geçmişlerinden dolayı Türkiye'ye büyük umut bağlamışlardı. Ancak Cezayir halkına beslenen ciddi sempatiye rağmen Türkiye, batı ülkeleri liginde kalabilmek ve NATO üyeliği gibi nedenlerle Fransa'nın tezlerini destekler nitelikte tavır sergilemiş ve Birleşmiş Milletler nezdinde yapılan oylamalarda çekimser ya da aleyhte rey kullanmıştır. Hatta Fransa'nın bile çekimser kaldığı Cezayir'e ilişkin bazı oturumlarda aleyhte oy kullanma eğiliminde olmuştur”¹¹⁶

şeklinde özetlemiştir.

¹¹⁵ Aktaran: Tepeciklioğlu, agm,s:66-67.

¹¹⁶ Türkkaya Ataöv, “Afrika ve Biz”, Vatan Gazetesi, 21.03.1976, Aktaran: Tepeciklioğlu, agm,s: 67..

Ahmet Davutoğlu bu konuda, Trablusgarb mücadelesi akabinde Kuzey Afrika'nın kaybedilmesi sonrasında Kuzey Afrika'ya yönelik tek alakanın, Batı'nın üyesi olduğumuzun tescili amacıyla Cezayirli Müslümanlara karşı Fransız sömürgecilerini desteklemek şeklinde vuku bulduğu ifadelerini kullanmıştır.¹¹⁷

Türkiye, Birleşmiş Milletler'in gözetiminde Ruanda ve Urundi'de serbest ve özgür seçimler yapılması ve yine Birleşmiş Milletler'de Moritanya'nın bağımsızlığına ilişkin oturumlardaki oylama konularında çekimser kalmış ayrıca, Angola'nın akıbetine yönelik başlatılacak girişimler hususunda da o dönemdeki Türk yetkililere NATO müttefikleri ile birlikte hareket edilmesi talimatı verilmiştir.¹¹⁸

Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'sına yönelik olumsuz imajına katkıda bulunan bir diğer gelişme de kendi ülkesi içinde ırkçı Apartheid politikaları uygulayan Güney Afrika Cumhuriyeti'ne yönelik hareket tarzıdır. Apartheid Rejimi, kısaca ayrımcılık anlamına gelmekte olup Güney Afrika'daki azınlık beyaz kesimin ülkedeki diğer ırklara üstün tutularak, hukuki, siyasi, sosyal her alanda öncelik sahibi olmasına imkan tanıyan hukuk ve insanlık dışı bir sistemdi.¹¹⁹ Bu kapsamda Güney Afrika'nın Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO)'nden uzaklaştırılması konusundaki tasarı yine Batı ile müttefikliğin korunması kaygısıyla Türkiye tarafından destek görmemiştir. Bilahare Güney Afrika Cumhuriyeti ile ilgili Birleşmiş Milletler'de yapılan ırkçı ve azınlık Apartheid rejiminin ülke içinde uyguladığı baskıcı yönetiminin kınanmasına ilişkin kararın oylamasında ise genel eğilimin bu yönde olmasının ortaya çıkardığı etkiyle ya da baskıyla Türkiye lehte oy vermiştir. Yine de dönemin Türkiye'nin Birleşmiş Milletler Daimi Temsilcisi, Güney Afrika'ya bağımsızlık ve milli egemenlik hakkının tanınması ve seçimlerin serbest bir şekilde yapılmasına aşırı bulunduğu ifadelerini kullanmaktan kendini alamamıştır. Güney Afrikalı halkın bağımsızlığı ve eşitliği için mücadele eden ve bu nedenle uzun yıllar hapiste kalan Nelson Mandela'nın serbest bırakılması amacıyla Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine iletilen mektubu imzalamayan Türkiye,

¹¹⁷ Prof.Dr. Ahmet Davutoğlu, **Stratejik Derinlik**, 17. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2004, s: 54.

¹¹⁸ Tepeciklioğlu, agm,s:67.

¹¹⁹ Dr.Phil. Atanur Kara, "Eğitim ve Gelişmişlik İlişkisi: Güney Afrika Cumhuriyeti, Nijerya, Gana", **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed. Yrd.Doç.Dr.İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s:271.

Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki ırkçılığı ve eşitsizliği kınayan Birleşmiş Milletler kararını da ancak 1967 yılında onaylamıştır.¹²⁰

Türkiye'nin 1950-1970 döneminde izlediği dış politika hedeflerinin en tepesinde yer alan Batılılaşma ilkesinin önceliği çoğunlukla ABD ile eş güdüm içinde olmak ve bu ülke yanlısı dış politika benimsemek şeklindeydi. Bu sürecin etkisiyle Afrika ülkeleri uzun bir süre görmezden gelindiği gibi dış siyasette sadece batı ile doğu değil aynı zamanda Batı'nın kendi içindeki dengelerin de dikkate alınmadığı görülmüştür.¹²¹

Bu dönemde batı dışındaki bölgelere yönelik ilgisiz dış politikada; yeni kurulmuş olan genç Türkiye'nin, gereken birikime sahip olmayan dış politika yapıcılarından ve kurtuluş mücadelesinden çıkmış olmanın verdiği çekingenlikten kaynaklanan yönlendirici vizyondan mahrum olmasının etkisi olduğu söylenebilir. Ayrıca Kurtuluş Savaşı sonrasında gelişmiş ülkeler sınıfında yer alma çabasını, ülke içindeki muhalif direnç unsurlarıyla mücadele ile eş zamanlı olarak gerçekleştirmeye çalışması da Türkiye'yi olumsuz yönde etkileyen diğer bir unsurdu.

Dış politika uygulamalarında her ne kadar aksine tutum sergilemiş olsa da Türkiye aslında Afrika'da meydana gelen özgürlük hareketlerine geri planda destek verme eğiliminde olmuştur. Bu meyanda 1955 sonrasındaki hükümet programlarının bir kısmında Afrikalıların özgürlüklerine kavuşmaları hatta Birleşmiş Milletler'de temsil hakkını kazanmaları konusu olumlu gelişmeler şeklinde vurgulanmıştır.¹²²

Dünya'da sürekli yeni gelişmelerin yaşandığı bu dönemlerde İngiltere'nin Kıbrıs'a ilişkin hakimiyet/etki alanı kurma planları ile Yunanistan'ın da adayı kendi toprağı haline getirme gayretleri dünya gündeminde yer alan ayrı bir olaydı. Bu gelişme Türkiye'yi, Kıbrıs meselesinin adadaki Türklerin talepleri lehine çözümü noktasında uluslararası alanda destek arayışına yöneltmiştir. Ancak Bandung Konferansı ve Süveyş Krizi gibi olaylardaki olumsuz imajı nedeniyle Türkiye'nin

¹²⁰ Tepeciklioğlu, agm,s:67.

¹²¹ Aydın, agm, 2014.

¹²² Karagül ve Arslan, agm, s: 25-26.

girişimleri, Birleşmiş Milletler’de -özellikle- Afrika ülkelerinin Yunanistan lehine oy kullanması ile akim kalmıştır. Yaşanan bu acı tecrübe ile Afrika kıtasının taşıdığı potansiyelin sadece kaynak ve hammadde zenginliği açısından değil aynı zamanda uluslararası siyasi anlamda da ciddi önem taşıdığı anlaşılmıştır. Aslında Türkiye bu dönemlerde muhtelif Afrika ülkesine gerek bağımsızlık çabaları gerek insani yardım ihtiyaçları hususunda Birleşmiş Milletler bünyesinde ya da bireysel girişimlerle üstü kapalı destekler vermişti ancak yapılan yardım ve verilen destekler genelin içinde yeterince görünür olamamıştı. Bu nedenle Türkiye’nin kıtaya yönelik perde arkasındaki girişimlerinin tek başına fayda sağlamadığı ve mutlaka etkin ve planlı bir dış politikanın da üretilmesi zarureti ortaya koymuştu.¹²³

II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan gelişmeler neticesinde bağımsızlığını kazanmaya başlayan Afrika ülkelerinin, Batılı ülkelere yönelik tepkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkan Bağılantısızlık politikası Türkiye tarafından tam olarak anlaşılammış ya da doğru değerlendirilememiştir. Dolayısıyla henüz özgür birer devlet olan bu yeni Afrika ülkelerine karşı ilgisiz ve mesafeli bir siyaset güden Türkiye, Batılı ülkeler ile olan ilişkilerini ayrı tutarak, geleceğe yönelik bir öngöründe bulunma yetisini gösterememişti. Öyle ki Türkiye bu öngörüsüzlüğünü ya da hatasını yine kendi kararları ile değil, ulusal çıkarları çerçevesinde değişen dünya koşullarında, Kıbrıs meselesinde olduğu gibi Afrika ülkelerinin küresel siyasadaki menfi etkisi/gücü ile yüzleşince ancak fark edebilmişti.

Bu kapsamda dönemin Dışişleri Bakanı Hasan Esat Işık’ın bir konuşmasında; “Üçüncü Dünya’nın muhtelif memleketlerine gönderilen iyi niyet heyetlerinden üçünün Afrika’ya gittiğini ve temas edilmeyen Afrika ülkesi kalmamasına özen gösterildiğini, iyi niyet heyetlerinin sadece Kıbrıs meselesi için değil, Afrika’nın bu genç ülkeleriyle yeni temasların kurulması, samimi ve yakın ilişkilere hız verilmesi gibi görevleri de haiz oldukları” ifadesi dış politika değişikliğinin zarureti adına vurgulanması gereken bir husustur. Ne var ki Kıbrıs meselesi nedeniyle başlatılan bu tek taraflı ve nakıs girişimden herhangi bir netice alınamadığı gibi

¹²³ Farhaoui, agm, s: 82-83.

Kıbrıs'ın gündemden çıkması akabinde de kıta ile ilişkilerin sürekliliği ve sıkılaştırılması adına ilave herhangi bir adım da atılmamıştır.¹²⁴

Türkiye'nin Bandung Konferansı, Süveyş Krizi, Cezayir ve diğer ülkelerin bağımsızlığı ya da bağımsız ülkelerin geç tanınması ve geç diplomatik ilişki tesis edilmesi şeklinde sergilediği temel diplomatik hatalar, Türkiye'yi kendilerine örnek olarak belirlemiş olan ve dahası Osmanlı Devleti dönemindeki yardımları ve iyilikleri unutmamış olan Afrika nezdinde oldukça menfi kanaatin ortaya çıkmasına yol açmıştır.

Sahip olduğu geçmişi dikkate alındığında Türkiye, aslında Afrika'ya yönelik bu olumsuz yaklaşımları bilinçli ve planlı bir dış politikanın gereği olarak yapmamıştır. Ancak kendi iç siyaseti ve ekonomisindeki sorunların çözümünü batılılaşma olarak adlandırılan bir fikri sabitte aramaları, ülke yöneticilerinin dünyanın diğer bölgeleriyle/ülkeleriyle siyasi, ekonomik, ticari ilişkiler geliştirme vizyonunu yakalayamamasına yol açmıştır.

Bu dönemde Afrika ülkelerinin sorunlarına ya da uluslararası taleplerine bir çözüm bulunamasa da en azından Yunanistan gibi tarafsız kalma seçeneği işletilmiş olunsaydı belki de Afrika ve Sahra Altı ülkeleriyle ilişkiler çok daha önceden ve etkin bir şekilde yeşertilebilecekti.

Afrika'daki sorunlara daha aktif ilgi göstermesi ve çözüm noktasında aktif politika izlemesi gerektiğinin farkına varan Türkiye Afrika'ya yönelik gözle görünür çalışmalar da gerçekleştirmiştir. Türkiye'nin bu yöndeki girişimleri ve gayretleri arasında aşağıda örnekleri sayabiliriz;

-Türkiye, Birleşmiş Milletler nezdinde oluşturulan BM Namibya Konseyi'nin başkanlığını yapmıştır. Namibya Konseyi çalışmaları çerçevesinde Türkiye bu ülkenin bağımsızlığını kazanma sürecine destek olmanın yanında maddi anlamda da yardımda bulunmuştur.

-Portekiz'in güdümündeki Mozambik lehine kaleme alınan bildirilere Portekiz'e rağmen imza atmıştır.

¹²⁴ Fırat, agm, 2007.

-Eritre'nin özgürlüğünü kazanması için yürütülen mücadelelere dolaylı da olsa destek olmaya çalışmıştır.

-Zimbabve'deki hastalıklarla mücadele edilebilmesi amacıyla yüklü miktarda ilaç yardımında bulunmuştur.¹²⁵

-Yine Cezayir'deki bağımsızlık yanlısı gruplara Tunus üzerinden gizlice silah ve haberleşme malzemeleri desteğinde bulunmuştur.¹²⁶

Ancak Türkiye'nin kara kıtaya ilişkin en önemli sorunu kıta ülkelerinin tanınması değil planlı bir dış politika öngörüsü çerçevesinde siyasi ve ekonomik ilişki kurulamaması ya da var olan ilişkilerde sürekliliğin sağlanamamasıydı.

1980'li yıllara kadar izlenen Afrika'ya ilişkin hatalı politikanın nedenleri arasında batıyla yakınlaşma eğilimindeki genç Türkiye'nin sömürge altında bulunan Afrika ülkelerini bir anlamda batılı devletlerin uzantısı olarak algılaması ve bu bölgeye yönelik ilişkilerin de Avrupa üzerinden yürütülebileceği kanısını taşımasının da yer aldığı düşünülmektedir.

Türkiye ile kendisine uzun yıllar kırıncı kalan Cezayir arasındaki ilişkiler dönemin Başbakanı Turgut Özal'ın 1985 yılında gerçekleştirdiği Cezayir ziyareti ile düzelmeye başlamıştır. Başbakan Turgut Özal, geçmiş dönemde Türkiye'nin Birleşmiş Milletler nezdinde sergilediği Cezayir aleyhindeki olumsuz tutumu nedeniyle bu ülkeden özür dilemiştir. Türkiye'nin 1988 yılında Cezayir'e Cumhurbaşkanı düzeyinde bir ziyaret gerçekleştirmesi ile birlikte iki ülke arasındaki ilişkilerin güçlenmesine zemin hazırlanmış oldu.¹²⁷

Yaşanan 1980 darbesi sonrasında Turgut Özal yönetiminde sivil yönetime geçiş yapan Türkiye, gelişen iletişimin de etkisiyle artık iç sorunlarını halledip yakın coğrafyada oyun kurucu, uzak coğrafyalarda ise en azından bir söz sahibi olma amacına yönelmişti. Bu kapsamda önceliği her ne kadar Orta Asya'ya vermiş olsa da Afrika'nın önemini göz ardı etmeyen Turgut Özal iktidarı, kıta ülkeleri ile müşterek ekonomik gelişmelere ve kalkınmaya ön ayak olacak anlaşmalara imza

¹²⁵ Karagül ve Arslan, agm., s: 26-27.

¹²⁶ Tepebaş, age, s:319.

¹²⁷ Aktaş, agm, s:122.

atmaya başlamıştır. İlk olarak 5 Haziran 1985'te çıkarılan ve dış ülkelere yapılacak yardımları konu alan 9573 sayılı Yardım Yasası çerçevesinde Sahra Altı Afrika ülkelerine yönelik yardım çalışmaları uygulamaya konulmuştur. Afrika'ya ilişkin daha stratejik hamleler yapma eğiliminde olan Türkiye, ABD'nin Somali'ye müdahale etmesi akabinde ülkede barışın sağlanması amacıyla Birleşmiş Milletler nezdinde oluşturulan askeri ve sivil çalışmalara dahil olmaya başlamıştır. Ayrıca Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararıyla oluşturulan UNOSOM adlı askeri görev gücüne de katkıda bulunmuş olan Türkiye, Nisan 1993-Ocak 1994 arasındaki dönemde ise bu görev gücüne komuta etmiştir.¹²⁸

Siyahi Afrika bölgesi ile ilişkileri henüz oturmamış olan Türkiye'nin bu dönemde BM bünyesinde komutan düzeyinde dahil olması Afrika'ya ilişkin gelecek planlamaları açısından da önemli bir gelişme olup fakir ve müslüman bir ülke olan Somali örneği ile Afrika kıtasına ilişkin diplomatik ve bürokratik çevrede farkındalığın doğmasına ve Siyahi Afrika'nın yavaş da olsa gündeme girmesine imkan vermiştir.

1923 ile 1998 arasındaki dönemde yeni Türkiye'nin kimlik ve benlik arayışı, iç siyasi düzensizlikler ve belirsizlikler, kaynakların henüz verimli kullanılmamasından ortaya çıkan ekonomik zayıflık ve istikrarsızlık, ülkede baş gösteren terör meselesi, darbeler, uyumsuz koalisyon iktidarları ve toplumda eski ile yeni arasındaki salınımdan ortaya çıkan çok merkezli gruplaşmalar Türkiye'nin genel dış politikasının yanı sıra Afrika (Sahra Altı) ülkeleriyle ilişkilerde de olumsuz yönde rol oynayan faktörler arasında sayılabilir. Bu süreçte dış politika yapıcılar da yakın çevre ile ilişkiler bağlamında çoğunlukla Kıbrıs, Ermenistan ve Yunanistan meseleleri etrafında öncelikler belirlemiş, dolayısıyla farklı ve uzak coğrafyalarla verimli ve kuvvetli temaslar kurulmamış/kurulamamıştır.¹²⁹

Dış politikasında köklü değişime gidilmesine ilişkin farkındalığı artan ve çevresinde artık karar verici bir güç olma isteğinde ve hedefinde olan Türkiye,

¹²⁸ Farhaoui, agm, s: 84-85.

¹²⁹ Yrdc.Doç.Abdurrahim Sıradağ, "Türkiye-Sahraaltı Afrika İlişkilerine Genel Bir Bakış: Sorunlar ve Dinamikler", 15.06.2014, <http://abdurrahimsiradag.blogspot.com.tr/2014/06/turkiye-sahraalt-afrika-iliskilerine.html>, E.T.: 16.05.2016.

henüz tek başına gerçekleştireceği çalışmalar ve girişimler ile gereken ilgiyi toplayacak kapasitede değildi.

Dolayısıyla özellikle Afrika gibi uzak bölgelerle ilk temaslarını Birleşmiş Milletler bünyesinde oluşturulan sivil/askeri görevlendirmelere etkin şekilde dahil olmak suretiyle sağlamaya yönelmekteydi. Bu tür katılımlar bile Siyahi Afrika'da görev yapan Türk askerinin ve yetkililerin Batılılardan ayrılan kendine özgür tavır ve yaklaşımları ile kıta halkında var olan Osmanlı'nın torunları şeklindeki algı nedeniyle Türkiye'nin tanınırlığına ciddi katkılar yapmaktaydı.

4.3. AFRİKA AÇILIMI VE SONRASINDAKİ İLİŞKİLER

Türkiye'nin Afrika ile geçmişten bu yana olan ilişkilerini Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrikası olarak ele aldığımızda; Osmanlıların Kuzey Afrika ile oldukça güçlü ilişkiler kurması, onbeşinci ve onaltıncı asırda Kuzey Afrika'nın bir bölümünü topraklarına katması yanı sıra Arap ve Müslüman demografik yapısı nedeniyle Ortadoğu'nun da bir parçası olarak algılanması bu bölgenin Türkiye açısından daha ön planda tutulmasını sağlamıştır.

Sahra Altı Afrikası ise hem coğrafi olarak uzak hem de açlık, hastalıklar, çatışmalar ve iç savaşlarla özdeşleşen bir algıya maruz kalmıştır.¹³⁰ Ayrıca Ataöv'ün belirttiği gibi Siyahi Afrika Ülkelerinin bağımsızlıklarını kazanmaları sonrasında Türkiye her ne kadar bu ülkelerin bağımsızlığını tanımış olsa da bir kısmını en son tanıyan ülkeler arasında yer almış, birçoğu ile de çok uzun süre sonra diplomatik ilişki tesis etmiştir.¹³¹

Türkiye'nin 1950'den sonraki Afrika politikası ya da politikasızlığı hem ülkenin kendi temelini kurma ve modern dünyaya entegre olmuş demokrasiye sahip bir güç olabilme çabaları hem de iç siyasi yapısındaki ayrışmaları ve bundan kaynaklanan düzensizliği bertaraf etme gayretleri çerçevesinde şekillenmiştir. Dolayısıyla 1980'li yıllara kadar geçen süreç demokrasiye alışmaya çalışan

¹³⁰ Özkan, agm, Türk Dış Politikası Yıllığı 2009,, s: 574-575.

¹³¹ Türkkaya Ataöv, "Afrika ve Biz", Vatan Gazetesi, 21.03.1976, Aktaran: Tepeciklioğlu, agm, s: 67.

ancak bu sancılı süreçte darbelerle ve muhtıralarla kesintiye uğrayan iç siyaset ile güçlü Avrupa ve ABD ile müttefik kalabilme yönündeki dış siyasa arasında denge kurma çabalarıyla geçmiştir.

1980 ve 2000 arası dönemde ise demokrasiyi hazmetmeye çalışan Türkiye 1980 darbesi akabinde yeniden sivil politikayı hakim kılmaya ve ticaret, ekonomi, bürokrasi ve diplomasisini yeniden ayarlamaya çalışmaktaydı. Bu dönemde Turgut Özal ile birlikte daha açık bir dış politikaya yönelen Türkiye'nin öncelikle Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetleri olmak üzere Afrika ve diğer dünya ülkelerine yönelik farkındalığında da bir gelişme yaşanmaya başlamıştır. Ne var ki gerek Orta Asya'ya verilen öncelik gerek 2000'li yılların başına kadar koalisyon hükümetleriyle yönetilmeye çalışılan devlet bürokrasisi ve diplomasisi, Afrika'ya yeterince önem verilmesini başaramamıştır.

Afrika kıtasındaki değerli madenler, yer altı ve üstü kaynakları ile diğer hammaddelerin varlığı kıtada sömürge geçmişinden dolayı zaten etkinliğini hiç kaybetmemiş olan Avrupa ülkeleri ile diğer büyük güçlerin Afrika'ya olan ilgisini sürekli artırmaktaydı. Önceki bölümlerde de bahis edildiği gibi dünyanın büyük devletlerinin Afrika'ya yönelik ilişkilerini geliştirme çabaları nedeniyle Türkiye de zamanla bu kıtaya kayıtsız kalmaması gerektiğini anlamıştır.

Büyük devletlerin Afrika'ya yönelik ilgileri ve ilişkilerinin boyutu, Türkiye'nin de kıtaya yönelik dış siyasetini yeniden ele alarak daha aktif bir seviyeye taşıması adına dışsal bir faktör olarak kabul edilebilir.¹³²

Numan Hazar, Türkiye'nin Afrika'ya ilişkin politikaları kapsamında:

- Ülkemizin kıtaya yönelik sömürgeci bir politika gütmemiş olması,
- Batılı devletlerin Afrika'yı talan etmeye başladığı dönemlerde muhtelif kıta ülkeleriyle karşılıklı anlaşmalar yoluyla ilişki kurulmuş olması,
- İspanya'nın Kuzey Afrika'ya, Portekiz'in ise Doğu Afrika'ya yönelik sömürgeci girişimlerini engelleme gayretleri,

¹³² Dr. Elem Eyryce Tepeciklioğlu, "Afrika'da Ne Arıyoruz? Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı", **ResearchTurkey**, 30.04.2015, <http://researchturkey.org/tr/what-is-turkey-doing-in-africa-african-opening-in-turkish-foreign-policy/>, E.T.: 13.05.2016.

- Osmanlı'nın 1884-1885 döneminde Afrika'nın paylaşılması amacıyla düzenlenen Berlin Konferansı'na katılmakla birlikte kıtanın paylaşım politikasına karşı çıkması,
- Osmanlı Devleti'nin de son dönemlerinde bizzat Avrupa ülkelerince parçalanmaya ve paylaşılmaya çalışılan, bir anlamda Afrika ile aynı kaderi yaşamış bir ülke olması,
- Müslüman Afrika ülkelerinin din birliği, Hıristiyan Afrika ülkelerinin ise M. Kemal Atatürk'ün kurduğu bağımsız ve modern genç cumhuriyet gibi nedenlerle ülkemize sempatiyle bakmaları,
- Türkiye'nin bağımsızlığını kazanması sonrasındaki ekonomik, sosyal ve siyasi gelişmesinin Afrikalı ülkelere rol model olarak kabul görmesi,
- Türkiye'nin uluslararası barış faaliyetlerine asker dahil her türlü desteği vermesi şeklindeki tespitlerin önümüzdeki süreçte kıta ülkeleriyle kurulacak ilişkilerde önemli avantajlar sağlayacağını öne sürmektedir.¹³³

4.3.1 Afrika'ya Açılım Eylem Planı

Türkiye, Cumhuriyetin kuruluşundan bu yana siyasi, sosyal, kültürel, diplomasi, eğitim, sağlık, altyapı, sanayi, ticaret, ekonomi, hukuk gibi hemen her alanda sürekli bir gelişme ve dünyanın refah ülkelerinin seviyesini yakalama hedefinde olmuştur. Süreci zaman zaman sancılı geçiren bazen de muhtelif müdahalelerle kesintilere maruz kalan ülkemiz yine de muasır medeniyetlere ulaşma gayesi ve gayretini hep muhafaza etmiştir. 1990'lı yıllarla birlikte ekonomik ve uluslararası ticaret anlamında önemli atılımlara yol açacak hukuk düzenlemelerine öncelik veren Türkiye ilerleyen yıllarda bunun meyvelerini toplamaya başlamış ve özellikle doğu ve güney komşularıyla kıyaslandığında ciddi atılımlar sağlamıştır.

Gelişmekte olan ülkeler liginin öne çıkan üyelerinden biri haline gelen Türkiye dünyanın farklı coğrafyaları ile de siyasi, diplomatik ve ticari ilişkilerini geliştirmek

¹³³ Hazar, agm, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, s:386.

ve genişletmek gerekliliği bilincine ulaşmıştır. Bu kapsamda 1998 yılında Dışişleri Bakanlığı'nın öncülüğünde Afrika'ya Açılım Eylem Planı adıyla kıtaya yönelik bir çalışma başlatılmıştır.

Soğuk Savaş sonrası dönemde batı ve doğu ayrımından kaynaklanan güvenlik endişesini üzerinden atan Türkiye aynı zamanda güçlenen ekonomisi ile birlikte daha açılımcı ve özgüvenli bir dış politika izlemenin kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu anlamaya başlamıştır. Turgut Özal'la birlikte 1980'li yıllardan bu yana yakın coğrafya ile iktisadi, ticari ve siyasi ilişkileri belli aşamaya kadar yükseltmiş olan Türkiye'de 1998 yılına gelindiğinde dönemin Dışişleri Bakanı İsmail Cem ile birlikte, Akdeniz'in karşı tarafı ve ötesine yönelik de vizyon geliştirmek gerekliliğinin altı çizilmeye başlanmıştır.¹³⁴

Afrika Açılım Eylem Planı'nın uygulanması ile birlikte Afrika kıtası daha doğrusu Sahra Altı Afrika ile daha derin ve etkili ilişkiler kurulmasının temelleri atılmaya başlanmıştır. Aynı zamanda -özellikle- Sahra Altı ülkelerine yönelik dış politik farkındalığın artması ve etkin çalışmalar yapılabilmesi de gündemin üst sıralarına taşınmıştır.

Bu eylem planı, o dönemde ülkemizde bulunan Afrika ülkelerinin misyon temsilcileri, ülkemiz bürokrasi ve diplomasi yetkilileri ile özel sektör ve basın temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilen birden fazla toplantılar sonucunda şekillendirilerek hayata geçirilmiştir. Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nın gerek fikri gerek uygulama aşamasında yoğun çaba sarf eden emekli Büyükelçi Numan Hazar "Türkiye-Afrika Siyasal İlişkileri: Geçmişten Bugüne" başlıklı yazısında eylem planıyla öngörülen hedefleri;

-Afrika kıtasında her ülke ile üst düzey temsile haiz karşılıklı ziyaretler gerçekleştirilmesi

-Türkiye'den Afrika ülkelerine yönelik resmi heyetler gönderilmesi

-Taraflar arasında Dışişleri bakanlıkları nezdinde siyasi danışma mekanizması oluşturulması

¹³⁴ Aydın, agm, 2014.

- Türkiye'nin Afrika'daki diplomatik misyon ve temsilciliklerinin sayısının artırılması
- Afrika'ya yönelik insani yardım çalışmalarının geliştirilmesi ve Birleşmiş Milletler'in teknik ve mali yardım programlarına katkıda bulunulması
- Ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik hukuki alt yapının oluşturulması ve buna yönelik teknik, bilimsel, ticari, ekonomik ve yatırıma yönelik teşviklerin desteklenmesi ve çifte vergilendirmenin önlenmesi
- Afrika'ya yönelik teknik yardım ve eğitim programlarının başlatılması
- Türkiye'nin Afrika Merkez Bankası'na bölge dışı donör ülke olarak üye olmasının sağlanması yanı sıra Afrika İthalat İhracat Bankası'na (Afrika Eximbank) üyeliğinin gerçekleştirilmesi
- Hava ve deniz ulaşımının geliştirilmesi
- İşadamlarının ve özel sektörler arası ziyaretleri teşvik edici uygun koşulların oluşturulması ve temasların artırılması
- Eğitim alanında Afrikalı öğrencilerin burslar verilmek suretiyle desteklenmesi
- Üniversite ve düşünce kuruluşları arasındaki temas ve işbirliğinin geliştirilmesi şeklinde sıralamıştır.¹³⁵

Bu hedeflerden bir kısmı hayata geçirilmeye ve kıta ile ilişkiler tesis edilmeye başlanmışsa da 2001 yılındaki ekonomik kriz ve yönetimde bir koalisyon hükümeti olması gibi nedenlerle açılım eylem planının tam olarak uygulanabilmesi mümkün olamamıştır. Ancak bu girişim, Afrika'nın artık Türk Dışişleri tarafından oldukça ciddi bir potansiyel olarak ele alınması gerekliliğinin diplomasi gündeminde yerleşik hale getirilmesinde ateşleyici ve öncü bir rol oynamıştır.

Afrika'ya Açılım Eylem Planı'nın asli hedeflerinden birisi de kıtayı bir bütün olarak ele alarak ekonomik, politik, kültürel ve stratejik anlamda oldukça geniş bir yelpazede işbirliğini sağlamaya yönelik stratejik vizyon geliştirmektir.¹³⁶

¹³⁵ Hazar, agm, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, s:386-387.

¹³⁶ Farhaoui, agm, s: 85.

Türkiye’de 3 Kasım 2002 tarihinde yapılan Genel Seçimler’den sonra koalisyon hükümetleri döneminin sona erip tek partili iktidarların ülke yönetimini devralmasıyla birlikte gerek iç gerek dış politikada daha etkili ve uygulanabilir kararlar alınmaya başlanmıştır. 2002 yılı Genel Seçimi’yle tek başına ülke yönetimine gelen Adalet ve Kalkınma Partisi önce ülke içinde istikrarın sağlanması¹³⁷ ve ekonomik güvenin yerleşmesi gayesiyle hareket etmeye başlamıştır.

Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı dış politikasını ise aslında Turgut Özal döneminde temelleri atılan ancak iç ve dış koşullar nedeniyle geliştirme imkanı bulunamayan bölgesel bir güç olma hedefini gerçekleştirmek amacı çerçevesinde oluşturmaya özen göstermiştir.

Martin Beck tarafından bölgesel güç olma koşulları:

- Sahip olduğu kimlik ile tanımlanabilir bir bölgenin parçası olmak
- Bölgesel güç imajına sahip olmak
- Bölgenin coğrafi boyutunda ve kendi ideolojik yapılanmasında belirleyici etkisini ortaya koymak
- Göreceli olarak yüksek askeri, iktisadi, demografik, siyasi ve ideolojik güce sahip olmak
- Bölge ile bütünleşmiş olmak
- Güvenlikle ilgili gündemi önemli ölçüde belirleyebilmek
- Bölgedeki diğer güçler tarafından ve bunun da ötesinde, diğer bölgesel güçler tarafından, bölgesel güç olarak kabul edilmek
- Bölgesel ve küresel tartışmalarla alakadar olmak

¹³⁷ Aydın, agm, 2014.

şeklinde sıralanmış¹³⁸ ve bölgesel güç olma hedefiyle ortaya çıkan bir ülkenin, uluslararası arenada en azından bu şartlara haiz olduğu yönünde kabul görmesi gerektiği ileri sürülmüştür.

Türkiye de geçmişte tecrübe ettiği gerek darbe, gerek koalisyon yönetimlerinden kaynaklanan ve karar alma noktasında muhtelif zaafiyetlere yol açan dönemi 2002'den itibaren tek parti iktidarı ile geride bırakmaya ve dönem hükümeti de karar alma noktasında sahip olduğu ivme paralelinde geliştirme imkanı bulduğu iç ve dış vizyon çerçevesinde bölgesel güç olma yolunda çeşitli aşamalar kaydetmeye başlamıştır.

Ülkemizin, yukarıda belirtilen bu koşulları bünyesinde toplama gayreti ile dış siyasi eksenini sadece batılılaşma ile değil eş zamanlı olarak farklı coğrafyalara açılarak genişletme ve buralarda da söz hakkı elde etme ve adından söz ettirme çabası içerisinde olduğu gözlenmektedir. Hükümet politikalarının tek elden yürütülmesi ile Türk Dışişlerinde de Afrika'ya yönelik daha etkin politikaların gündeme gelmesine yol açılmıştır.

Yakın coğrafya ile bölgesel ilişkilerin geliştirilmesine önem veren 2002 Hükümeti, selefi konumundaki hükümet ve dış politika yapıcılar tarafından esasları belirlenmiş olan Afrika Açılım Eylem Planı'nı ciddiye alarak, planın uygulanabilirliği çerçevesinde gereken koşulların hayata geçirilmesi yönünde gerekli adımları atmıştır.¹³⁹

Tepeciklioğlu Türkiye'nin bu dönemde Afrika'ya yönelik artan ilgisinin sadece ekonomik ve ticari değil aynı zamanda kısa, orta ve uzun vadeli üç güdüden kaynaklandığını belirtmiş ve bunları, kısa vadeli olanı Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) üyeliği, orta vadeli olanı kıta ülkeleriyle ticari ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesi, uzun vadeli olanı ise bölgesel güç olma isteği şeklinde sıralamıştır.¹⁴⁰

¹³⁸ Martin Beck, "The Concept of Regional Power: The Middle East as a Deviant Case?", Conference Paper Regional Powers in Asia, Africa, Latin America, the Near and Middle East", 11-12.12.2006, GIGA German Institute of Global and Area Studies, Aktaran: Öğr. Gör. Hakan Aydın, agm, 2014.

¹³⁹ Aydın, agm, 2014.

¹⁴⁰ Tepeciklioğlu, agm, **A.Ü.Afrika Çalışmaları Dergisi**, s:76.

Türkiye, dönemin Dışişleri Bakanı Ali Babacan ve bakanlık yetkililerinin yoğun diplomatik çalışmaları neticesinde kısa vadeli hedefine, Afrika ülkelerinin de Birleşmiş Milletler'deki oy desteği sayesinde ulaşmayı başarmıştır. Ülkemiz 2009-2010 döneminde Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde geçici üye olarak yer almıştır. Türkiye'nin 48 yıl aradan sonra¹⁴¹ BMGK geçici üyeliğine seçilmesi ülkemiz ve diplomamız adına önemli bir başarı ve prestij olarak kabul edilebilir. Bu kazanım Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinin üst düzeye çıkarılması ve dolayısıyla orta ve kısa vadeli hedeflere ulaşılması açısından başarıyla geçilmiş bir ön test niteliğinde sayılabilir. Türkiye'nin Afrika'ya yönelik başlattığı açılım eylem planının uygulamaya konulmasıyla elde edilen bu başarı, Afrika'ya açılımın neden gerekli ve önemli olduğunu ortaya çıkaran dikkate değer siyasi bir kazanımdır. Zira 55 ülkeye ev sahipliği yapan bir kıtanın uluslararası en önemli arena olan BM'de nedenli bir etki gücü sergileyebileceği de görülmüştür.

Türkiye artık Afrika ile ilişkilerin geliştirilmesi yönündeki orta vadeli hedefine yönelmektedir. Bu hedefin altında yatan nedenlerden birisinin de Türkiye'nin ihracata dayalı olarak yürüttüğü ekonomik gelişiminin, Batı ülkelerinde 2000'li yıllarda baş gösteren durgunluğun da etkisiyle yeni ticari alanlar bulunması gerekliliğini doğurması olduğu söylenebilir. Diğer yandan özellikle Anadolu'da hızlı bir ticari ivme yakalamaya başlamış olan özel sektörün ekonomik hayatlarını devam ettirebilmeleri için ürünlerini ve hizmetlerini arz edebilecekleri pazarlara ihtiyaçları olacaktır. İşte bu dönemde Türkiye, hem ülkesel ekonomik düzeyin yükseltilmesi hem de gelişmekte olan potansiyelin sevk edilebilmesi için Afrika'yı adres olarak belirledi. Devletin o dönemde birlikte hareket ettiği iş dünyası ve muhtelif STK'lar ile müşterek çıkarlar paydasında buluşması da Türkiye-Afrika ilişkilerinin geliştirilmesinde itici bir etken olmuştur.¹⁴²

Sahra Altı ülkelerinden oluşan pazarı cazip hale getiren en önemli özelliklerden birisi de bu bölgelerde sanayileşmenin zayıf ya da yok denecek kadar az olması ve üretim mallarının yüzde 95'e varan bir oranda diğer ülkelerden ithal ediliyor olmasıdır. Bu nedenle Siyahi Afrika bölgesi gerek yatırım gerek ihracat girişimleri

¹⁴¹<http://www.mfa.gov.tr/birlesmis-milletler-guvenlik-konseyi-adayligimiz.tr.mfa>, E.T.: 05.12.2015.

¹⁴² Karagül ve Arslan, agm, s: 30.

bağlamında ciddi imkanlar sunabilecek kapasiteye sahip önemli bir piyasadır. Siyahi Afrika ülkelerinde genel olarak dikkat çeken ve yatırıma ihtiyaç duyulan sektörlerin ise otomotiv yedek parçası, tarım aletleri, tarıma dayalı sanayi, gıda, tarım, tekstil, inşaat ve alt yapı hizmetleri olduğu gözlenmektedir.¹⁴³

Afrika ülkelerine yönelik çalışmalar kapsamında Türk Hükümeti, Dışişleri Bakanlığı, Dış Ticaret Müsteşarlığı, Türkiye İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Kızılay, AFAD başta olmak üzere tüm organlarının yanı sıra muhtelif sivil toplum kuruluşları ile ticaret örgütlerini de teşvik etmek suretiyle kıtadaki birçok ülkede diplomatik, insani ve ticari girişimlerde bulunmaktadır. Ayrıca ülkemizin kıtaya yönelik yardım ve sağlık çalışmaları yapmasının da bu bölgede ülkemizin tanınması ve sempati kazanması adına önemli bir katkısının olduğunu söyleyebiliriz.

Türkiye'nin her geçen gün büyüyen ekonomisi ile ticari faaliyetlerinin gelişebilmesi adına Afrika kıtası, sahip olduğu genç nüfusu ile yeni ve yatırıma uygun geniş bir pazar özelliği de taşımaktadır. Sahra Altı Afrikası'nın, sürekli gelişen ve uzmanlaşan Türk diplomasisi açısından farklı seçeneklerin de deneyimlenebileceği çok yönlü dış politikaların üretilmesine imkan sunabileceği değerlendirilmektedir.¹⁴⁴

Bu kapsamda Afrika'nın siyasi, diplomatik, ekonomik, ticari, kültürel, sosyal birçok alanda oldukça yoğun ihtiyaçlar içinde bulunması Türkiye'nin ilişki tesis etme noktasında yeni tecrübeler kazanmasına ve karşılıklı kazanç çerçevesinde sorunların çözümüne ilişkin özgün modeller geliştirebilmesine yol açacaktır.

¹⁴³ Arş. Gör. Ahmet Andaç, Doç.Dr. İrfan Ateşoğlu, "Türkiye'nin İhracatında Yeni Hedef Pazar Önerisi: Afrika Pazarı", Süleyman Demirel Üniversitesi **Vizyoner Dergisi**, Yıl: 2015, Cilt: 6, Sayı: 13, s:109.

¹⁴⁴ Karagül ve Arslan, agm,s: 22.

4.3.2. Açılım Eylem Planının İşleyiş Süreci ve Girişimler

Afrika'ya Açılım Eylem Planı ile başlangıç işareti verilen Türkiye'nin Afrika'ya yönelik günümüze kadar hayata geçirdiği temel girişimleri ve evreleri kısaca şu şekilde sayabiliriz:

- 1998 yılında Afrika'ya Açılım Eylem Planı kabul edilmiştir.
 - Dış Ticaret Müsteşarlığınca 2003 yılı başında "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" hazırlanmıştır.
 - 2005 yılı Türkiye tarafından "Afrika Yılı" ilan edilmiştir.
 - Türkiye 12 Nisan 2005 tarihinde Afrika Birliği'nde "gözlemci ülke" statüsünü kazanmıştır.
 - 5 Mayıs 2005 tarihinde Etiyopya/Addis Ababa Büyükelçiliğimiz Afrika Birliği nezdinde akredite edilmiştir.
 - Addis Ababa'da Ocak 2008'de yapılan X. Afrika Birliği Zirvesi'nde alınan kararla, ülkemizin Afrika Birliği'nin "stratejik ortakları" arasında yer aldığı ilan edilmiştir.
 - 2008 yılında I. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi düzenlenmiştir.
- Bu zirvede "Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma İlkeleri" ile "Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi" kabul edilmiştir.
- Yine 2008 yılında Afrika Kalkınma Bankası tarafından Türkiye'nin üyeliğine onay verilmiştir.
 - 2010 yılında "Afrika Strateji Belgesi" kabul edilerek, uygulanmaya başlamıştır.
 - Kahire'de 2010 Mart ayında Mısır ile eş başkanlık yaptığımız "Darfur'un Yeniden İnşası ve Kalkınması için Uluslararası Donörler Konferansı" gerçekleştirilmiştir.
 - 2010 Mayıs ayında ülkemizin ev sahipliğinde ve Birleşmiş Milletler eşgüdümünde İstanbul'da I. Somali Konferansı düzenlenmiştir.

-Yine İstanbul'da 15 Aralık 2010 tarihinde "Kıdemli Memurlar Toplantısı" yapılmıştır. Bu toplantıda (2010-2014 yıllarını kapsayan) "Türkiye-Afrika İşbirliği Ortak Uygulama Planı" kabul edilmiştir.

-2011 yılında İstanbul'da "Bakanlar Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı" yapılmıştır.

-Mayıs-Haziran 2012 döneminde yine İstanbul'da II. Somali Konferansı yapılmıştır.

-Addis Ababa'da 2013 Haziran ayında "II. Kıdemli Memurlar Toplantısı" tertiplenmiştir.

-Türkiye 2013 yılı itibariyle Afrika Kalkınma Bankası'na resmen üye olmuştur.

-Kasım 2014 döneminde Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da "II. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi" gerçekleştirilmiştir.

-Türkiye, Şubat 2016'da İstanbul'da "Somali Yüksek Düzeyli Ortaklık Forumuna" ev sahipliği yapmıştır.¹⁴⁵

Türkiye-Afrika ilişkilerinde temel taşlar olarak sayılabilecek söz konusu gelişmelerin seyri çerçevesinde Türkiye Dış Ticaret Müsteşarlığı tarafından 2003 yılında "Afrika Ülkeleriyle Ekonomik İlişkilerin Geliştirilmesi Stratejisi" benimsenerek Afrika özellikle de Sahra Altı ülkelerine yönelik ticari ve ekonomik girişimlerin artırılmasına özel önem verilmeye başlanmıştır. Başbakanlık Kanunlar Kararnameler Genel Müdürlüğü'nün Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne hitaben kaleme aldığı, 22.03.2012 tarih ve 1368 sayılı kanun tasarısında belirttiği gerekçede "bu strateji ile küçük ve orta ölçekli işletmelerimizin bölge (Sahra Altı) ülkelerine açılımlarının sağlanması, Türk sanayisi için hammadde ve yarı mamüllerin doğrudan ve uygun fiyatlarla Afrika ülkelerinden temin edilmesi, Türkiye'nin bazı sektörlerdeki rekabet gücünü artırmak amacıyla bazı yatırımlarının Afrika'ya kaydırılması, bölge ülkelerine Türkiye'den teknoloji transferi gerçekleştirilmesi ile müteahhitlik, müşavirlik ve mühendislik firmalarımızın Afrika ülkelerindeki pazar paylarının artırılması hedeflenmektedir"

¹⁴⁵ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa> E.T.: 06.05.2016

hususunu ifade edilmiştir.¹⁴⁶ Bu kapsamda birçok Sahra Altı Afrika ülkesi ile ticaret anlaşmaları imzalanmış, ticaret müşavirlikleri açılmaya başlanmış ve ayrıca çifte vergilendirmenin önlenmesi ile yatırımların karşılıklı teşviki ve korunmasına ilişkin anlaşmalara imza atılmıştır.¹⁴⁷ Bunun yanı sıra Afrika ülkeleriyle karşılıklı olarak fuarlar tertip edilmeye başlanmış, ticaret ve sanayi odaları arasında işbirliği ile karşılıklı iş gezileri ve anlaşmaları yapılması imkanları da hayata geçirilmiştir.¹⁴⁸

Cumhurbaşkanı Abdullah Gül ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan döneminde yeniden öne çıkarılan bölgesel güç olma hedefi doğrultusunda Afrika'ya yönelik bu ana kadar anlatılan çalışmalar ve gayretlerin ivmelendirilmesini sağlamak amacıyla 2005 yılı "Afrika Yılı" olarak ilan edilmiştir. Afrika Yılı'nın ilanı ile birlikte Sahra Altı ülkelerine yönelik üst düzey ziyaretlerin gerçekleştirilmesine de özel önem atfedilmeye başlanmıştır.¹⁴⁹

Türkiye'nin Afrika Birliği nezdinde herhangi bir şekilde kabul görmesi ülkemizin tüm Afrika ülkeleri ile iyi ilişkiler kurabilme ve geliştirme noktasında önemli bir husustur. Bu çerçevede AfB ile de ilişkiler geliştirilerek, Sahra Altı bölgesine yönelik resmi temaslar, ticari bağlantılar, ekonomik destek ve yardım faaliyetleri şeklindeki çok yönlü programların gerçekleştirilmesine ağırlık verilmiştir. Kıta ülkelerine yönelik faaliyetler oldukça ciddiye alınıp, sürdürülebilir diplomatik ilişkiler kurulması çalışmalarına hız kazandırılmıştır. Söz konusu girişimler ve geliştirilen temaslar sayesinde ivme kazanan Türkiye ve Afrika ilişkileri neticesinde 12 Nisan 2005 tarihinde ülkemiz Afrika Birliği nezdinde gözlemci ülke statüsüne kabul edilmiştir.¹⁵⁰ Buna ek olarak Afrika ile geliştirilen çok yönlü temaslar çerçevesinde, Nijerya'daki Türk Büyükelçimiz 2005 yılından itibaren "Batı Afrika Ekonomik Örgütü" nezdinde de tanınmıştır.¹⁵¹

2008 yılında da Türkiye, "Hükümetlerarası Kalkınma Kurumu (IGAD)"na üye olarak kabul edilmiş ve Afrika ile karşılıklı yapılan ziyaretler ve geliştirilen ilişkiler

¹⁴⁶ <http://www2.tbmm.gov.tr/d24/1/1-0598.pdf>, E.T.: 07.05.2016

¹⁴⁷ http://www.mfa.gov.tr/data/Kutuphane/yayinlar/EkonomikSorunlarDergisi/Sayi17/XVII_CanAltan.pdf, E.T.: 08.12.2015.

¹⁴⁸ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, E.T.: 06.12.2015.

¹⁴⁹ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, E.T.: 06.12.2015.

¹⁵⁰ Hazar, agm, Dünya Siyasetinde Afrika 1, s: 388.

¹⁵¹ Farhaoui, agm, s: 85.

ile artan ticaret hacmi çerçevesinde aynı yıl Afrika Birliği tarafından “Stratejik Ortak” olarak kabul edilmiştir.¹⁵² Afrika Birliği’nin Türkiye’yi stratejik ortak seviyesine çıkarmasında; karşılıklı ilişkilerin ortaya çıkardığı olumlu izlenimlerin yanı sıra Türkiye’nin yakın bölgesi ve dünya politikasında etkin hamleler/çalışmalar yapma kabiliyetine erişmesi, Türk ürünlerinin ve teknolojisinin Afrika’da ortaya çıkardığı cazibe, İngiltere, Fransa, Hollanda gibi eski sömürgeci ülkeler ile ABD gibi devletlerin Afrika’ya yönelik girişimlerini muhtelif şartlara dayandırma konusundaki ısrarları gibi unsurların ülkemiz lehine meydana getirdiği etkinin de rol oynadığı düşünülmektedir. Afrika’nın stratejik ortakları arasında Türkiye ile birlikte Japonya, Hindistan, Güney Kore, Brezilya, Çin¹⁵³ ve Fransa gibi ülkeler de yer almaktadır.

Afrika Birliği’nin Türkiye’ye tanıdığı bu ayrıcalıklı konum birçok ülkenin kazanmak istediği pozisyonudur. Bu sayede ülkemiz ile Afrika Birliği ilişkilerinde doğrudan ve kurumsallaşan bir statüye geçiş sağlanmıştır. 21. Yüzyılda Afrika kıtasındaki potansiyelin verimli değerlendirilebilmesi için yaşanan yatırım mücadelesinde bu konum Türkiye’ye çok avantaj kazandıracaktır.¹⁵⁴

Bahsi geçen gelişmelerin kıtada ortaya çıkardığı Türkiye rüzgarı ile ülkemizin Tanzania’nın başkenti Dar Es Selam’da görevli Büyükelçisi “Doğu Afrika Ülkeleri Toplanmasında” ülkemizi temsil hakkını kazanmış yanı sıra Zambiya’nın başkenti Lusaka’da bulunan Büyükelçimiz ise “Doğu ve Güney Afrika Ülkelerindeki Ortak Pazar” bünyesinde Türkiye’yi temsil etmeye başlamıştır.¹⁵⁵

Afrika ülkeleriyle ilişkilerinde devamlılık isteyen Türkiye yine 2008 yılı Ağustos ayı içerisinde 49 ülkenin üst düzey iştiraki ile İstanbul’da Türkiye-Afrika İşbirliği Zirve Toplantısı tertip ederek taraflar arasındaki işbirliğine uluslararası bir resmiyet kazandırmıştır. Bu etkinlik neticesinde “Türkiye-Afrika İşbirliği İstanbul Deklarasyonu: Ortak Bir Gelecek İçin İşbirliği ve Dayanışma” ile “Türkiye-Afrika Ortaklığı İçin İşbirliği Çerçevesi” taraflarca onaylanmıştır. Alınan işbirliği kararları

¹⁵² Farhaoui, agm, s: 85.

¹⁵³ <http://tasamafrika.org/pdf/yayinlar/CAN-ALTAN-TR.pdf>. E.T.: 09.05.2016.

¹⁵⁴ Hacı Mehmet Boyraz, “Türkiye’nin Afrika Politikası” (Büyükelçi Ahmet Ünal ÇEVİKÖZ ile Afrika üzerine yapılan röportaj), 01.09.2014, <http://www.tasam.org/>, E.T.: 20.05.2016.

¹⁵⁵ Farhaoui, agm, s: 85.

çerçevesinde; hükümetler arası işbirliği, ticaret, yatırım, kırsal kalkınma, tarım, sağlık, su kaynakları, küçük ve orta ölçekli işletmeler, güvenlik ve barışın korunması, medya, iletişim teknolojisi, altyapı ve çevre konu başlıkları ivedilik ve öncelik tanınacak alanlar olarak belirlenmiştir.¹⁵⁶ Bu zirve kapsamındaki anlaşmalar ile “ilişkilerin her düzeyde ve her alanda pekiştirilmesi, taraflar arasında eşitlik ve karşılıklı faydayı esas alan istikrarlı ve uzun vadeli ortaklık tesisi” vurgulanmıştır.¹⁵⁷

Zirveye iş dünyası ve sivil toplum örgütlerinden de yoğun ilgi gösterilerek, çok sayıda katılım gerçekleştirilmiştir. Lesotho, Swaziland ve Mozambik’in katılım göstermediği bu organizasyona Fas ise Batı Sahra sorunu nedeniyle Afrika Birliği üyesi olmamasına rağmen temsilci göndermiştir. Bu dönemde Türkiye, Afrika kıtası genelinde 20 büyükelçilik ve 20 fahri konsolosluk ile temsil edilme noktasına ulaşmışken 13 Afrika ülkesi de Türkiye’de büyükelçilik düzeyinde temsil edilmekteydi.¹⁵⁸

Türkiye bu süreçte Afrika ile ilişkilerin kolaylaştırılmasına yönelik karşılıklı siyasi, hukuki ve ekonomik mekanizmaların temellerinin atılmasına gayret ederek, kıta ile ilişkilerin sürdürülebilirliğine önem vermiştir. Yapılan çalışmalar ve girişimler çerçevesinde Türkiye’de de Afrika ülkelerindeki fakirlik, sefalet, doğal afetler, iç politik dengesizlikler gibi birçok alana ilişkin çözüm odaklı etkin farkındalığın artmaya başladığı görülmüştür.¹⁵⁹

Afrika Açılım Planı’nın ortaya çıktığı 1998 yılında Afrika ile siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerin artırılması ve üç yeni büyükelçilik açılması öngörülmekte iken 2008 yılındaki zirve kapsamında ulaşılan hedefin Türk dış politikası adına büyük bir başarı olduğu söylenebilecektir. Bununla birlikte bu süreçte yakalanan başarıda devlet ile sivil toplum kuruluşlarının ve iş dünyası örgütlerinin müşterek çalışmalar yürütmelerinin payı da göz ardı edilemez. Afrika ile sürekli gelişme

¹⁵⁶ Hazar, agm, Dünya Siyasetinde Afrika 1, s:388.

¹⁵⁷ <http://africa.mfa.gov.tr/istanbul-declaration-on-turkey-africa-partnership.tr.mfa>, E.T. : 06.12.2015.

¹⁵⁸ Mehmet Özkan, “**Turkey Discovers Africa: Implications and Prospects**”, SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, No. 22, Ankara, September 2008, <http://ecgi.ssrn.com/>, E.T.: 06.12.2015.

¹⁵⁹ Hazar, agm, Dünya Siyasetinde Afrika 1, s:388.

gösteren ilişkiler çerçevesinde Türkiye Mayıs 2008'de Afrika Kalkınma Bankası'na kıta dışından üye olarak kabul edilmiştir.¹⁶⁰

Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası ve Afrika Kalkınma Fonu üyeliğini kazanması da Türk yatırımcıların kıtadaki faaliyetlerinin ivmelenmesini sağlayarak, ekonomik ve ticari ilişkilerin etkinliğinin artmasına imkan tanıyacaktır.¹⁶¹ Açılım Planı ile başlatılan süreçte dış ticaret ve yurtdışı yatırımlar konusunda çekimser davranan özellikle İstanbul dışındaki Anadolu şirketleri Afrika'nın ilk etapta tüketime yönelik basit ihtiyaçlarını karşılama noktasında dış dünyaya açılma deneyimi kazanmaya başlamıştır. Üretim noktasındaki potansiyellerini artırma ve yeni üretim sektörlerine yönelme fırsatı yakalayan Türk firmalarının yurt içindeki olası ekonomik daralmaları da daha rahat atlatabildikleri görülmüştür.

Afrika ile yürütülen süreç çerçevesinde Dışişleri Bakanlığımız tarafından bugün Afrika ile ortaklık politikamızın amaçları:

- Afrika kıtasında barış ve istikrarın tesisine katkıda bulunmak
- Afrika ülkelerinin siyasi, ekonomik ve sosyal kalkınmalarına yardımcı olmak
- Bu amaçla siyasi, ekonomik, ticari, insani yardım, yeniden yapılanma, güvenlik, kamu diplomasisi ve arabuluculuk alanlarında karşılıksız yardımda bulunmak
- Afrika'nın kaynaklarının Afrikalılara yarar sağlayacak şekilde geliştirilmesine katkı sunmak
- İkili ilişkilerimizi eşit ortaklık ve karşılıklı fayda temelinde geliştirmek

olarak sıralanmıştır.¹⁶²

Bu amaçlar çerçevesinde Türkiye ile Afrika ülkeleri arasında I. Türkiye-Afrika İşbirliği Zirvesi (2008) ile başlayan ve İstanbul'da Kıdemli Memurlar Toplantısı (2010) ve Türkiye-Afrika İşbirliği Ortak Uygulama Planı, İstanbul'da Bakan Düzeyinde Gözden Geçirme Konferansı (2011), Addis Ababa'da II. Kıdemli

¹⁶⁰ Özkan, agm, Türk Dış Politikası Yıllığı 2009,, s:578.

¹⁶¹ Tepebaş, age, s.323.

¹⁶² <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, E.T. : 06.12.2015.

Memurlar Toplantısı (2013) şeklinde devam eden organizasyonlardan sonra nihayet 19-21 Kasım 2014 tarihlerinde II. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi, Ekvator Ginesi'nin başkenti Malabo'da gerçekleştirilmiştir. Bu II. Ortaklık Zirvesi, "sürdürülebilir bir kalkınmanın ve bütünleşmenin güçlendirilmesi için yeni bir ortaklık modeli" teması altında toplanmıştır.¹⁶³

Türkiye ve Afrika zirvelerinde mevcut ilişkileri geliştirecek yöntemlerin neler olduğu ve nasıl uygulamaya geçirileceği hususları belirlenmeye çalışılmakta¹⁶⁴ ve ilişkiler sürdürülebilir bir zemine oturtulmaya çalışılmaktadır. II. Türkiye Afrika Ortaklık Zirvesi'nde taraflar arasında "Ortak Uygulama Planı" kabul edilerek alt yapı, sağlık, eğitim, enerji gibi çok sayıda alanda projeler gerçekleştirilmesi hususu karara bağlanmıştır. Türkiye, bu zirve sonrasında ilk olarak kıtadaki ebola salgını ile mücadelede kullanılmak üzere 5 milyon dolar tutarında hibede bulunmuştur.¹⁶⁵

Söz konusu gelişmeler ışığında 1998'de temelleri atılan, 2002'de ivme kazandırılarak çalışmalara başlanan ve 2010 yılında "Afrika Strateji Belgesi"nin kabul edilmesiyle neticelenen Afrika açılımı tamamlanmıştır. Artık Türkiye, tüm Afrika ülkeleri ile eşit seviyede ve ilişkilerin her alanda derinleştirilmesini ve çeşitlendirilmesini amaçlayan ve "Türkiye-Afrika Ortaklığı" şeklinde adlandırılabilir bir sürece geçiş yapmaktadır.¹⁶⁶

Ayangafac, Türkiye Afrika ilişkileri konusunda; Türkiye'nin enerji kaynaklarını, ülkenin doğalgaz ihtiyacının üçte ikisini karşılayan Rusya'dan ayırmaya çalıştığı, Afrika'nın Türkiye'nin ekonomik patlamasını desteklemek için Türkiye'ye doğal kaynaklar sağlayabileceği, bunun karşılığında da Türkiye'nin teknoloji bilgisinden yararlanabileceğini, bu anlamda Türkiye'nin, Afrika barış girişimine desteğini çoğaltmak suretiyle kıtadaki görünürlüğünü artıracığı ve sonuç olarak kıtada politik ve diplomatik etkinlik kazanacağını vurgulamıştır. Ayangafac ayrıca Türkiye'nin Afrika ile merkezîyetçi değil, gerçek bir ortaklık kurmayı hedeflemesi, ilişkiye yalnızca hammadde pazarı olarak değil, karşılıklı fayda elde etmeye

¹⁶³ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, E.T. : 06.12.2015.

¹⁶⁴ Tepeciklioğlu, agm, Research Turkey, 2015.

¹⁶⁵ <http://kdk.gov.tr/haber/acilim-perspektifinden-stratejik-ortaklik-politikasina-turkiye-afrika-iliskileri/549>, E.T.: 12.05.2016.

¹⁶⁶ <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-afrika-iliskileri.tr.mfa>, E.T. : 06.12.2015.

dayalı sürekli etkileşim süreci gözüyle bakılması ve Afrika devletlerinin içişlerine saygı duyulması şeklindeki gerekliliklerin de altını çizmiştir.¹⁶⁷

Türkiye'nin Afrika ile ilişkilerinde vurgulanması gereken bir husus da ülkemizin, Siyahi Afrika ülkelerine yönelik insani diplomasi olarak adlandırılan her türlü yardım çalışmalarında aktif rol almaya gayret ettiğiidir. Ancak ülkemiz, diğer büyük güçlerin Afrika'ya yaklaşımından farklı olarak insani diplomasiyi, sahip olduğu güç ile vicdanı harmanlayarak ülke çıkarlarını ve değerlerini aynı potada eriten ve muhatabının haklarını da gözetten bir yaklaşım sergilemektedir. Böylece Türkiye AB ülkeleri ve ABD gibi geleneksel güçlerin güvenlik ve siyaset öncelikli dış politikaları ile Çin, Hindistan, Brezilya gibi yeni güçlerin ticaret öncelikli yaklaşımlarından ayrı, ancak bu yaklaşımları da bünyesinde bütünleştiren kendine has yeni bir perspektif ortaya çıkarmıştır.¹⁶⁸

4.3.3. Açılım Süreci Kapsamındaki Kazanımlar

Sahra Altı başta olmak üzere Afrika ülkelerine yönelik açılım eylem planı kapsamındaki dış politikalar ile ekonomik ve ticari ilişkilerin başarılı bir şekilde uygulamaya konulmasıyla Türkiye kıtanın en ücra köşelerine ve kıyılarına kadar yayılma imkanına kavuşmuştur. Türkiye de böylece diğer bazı ülkeler gibi, uluslararası rekabete ciddi anlamda sahne olan Ortadoğu-Arap körfezleri ve Afrika'yı üç yandan saran okyanuslar ile enerji kaynakları, zengin madenler ve hammaddelerin naklinin yapıldığı deniz güzergahları üzerinde konumlanma ayrıcalığına erişmiştir. Söz konusu gelişmeler, Afrika'da her ne kadar diğer büyük devletler kadar yüksek bir etkinliğe henüz sahip olmasa da Türkiye'nin de bölgede gerektiğinde söyleyecek sözü olmasının önünü açmıştır.¹⁶⁹

¹⁶⁷ Chrysantus Ayangafac, "Afrika Barışve Güvenlik Gündemini Açmak: Türk Afrika İlişkilerini Bekleyen Fırsatlar?", Çev: Ayşe Merve KAMACI, <http://www.tasamafrika.org/pdf/yayinlar/Chrysantus-Ayangafac-TR.pdf>, E.T. : 06.12.2015.

¹⁶⁸ Mürsel Bayram, "Türk Dış Politikasının Değişim Parametresi Olarak Afrika Açılımı Ve İnsanî Diplomasi Faaliyetleri", **Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar**, Ed: Erman Akıllı, Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, 2016, s: 403-404.

¹⁶⁹ Farhaoui, agm, s: 96.

Kıta ile gelişen işbirliği, ortaklık politikası seviyesine yükseltilmiş, bu kapsamda 2002 yılında sayısı 12 olan Afrika'daki diplomatik misyonlarımız 39 Büyükelçilik ve 4 Başkonsolosluk ile 43 temsilcilik sayısına ulaşmıştır. Ayrıca kıta genelinde 26 Ticaret Müşavirliği de faaliyet göstermeye başlamıştır. Buna karşın 2008 yılında ülkemizde 10 adet temsilcilik bulunduran Afrika kıtası, 2015 yılına gelindiğinde 35'i yerleşik Büyükelçilik, 18'i de akredite misyon olmak üzere 53 ülkenin temsil edildiği bir sayıya ulaşmıştır. Afrika ülkeleriyle siyasi, ekonomik ve ticari ilişkilerde yakalanan ivmeye paralel olarak taraflar arasında vizelerin kaldırılmasına yönelik anlaşmalara da hız verilmiştir. Bu kapsamda ülkemiz vatandaşları Güney Afrika Cumhuriyeti, Tunus, Fas, Botswana, Libya, Seyşel Adaları, Mauritius ve Swaziland'a vizesiz olarak seyahat edebilme hakkını elde etmiştir. Kenya, Tanzanya, Sudan, Ruanda, Mozambik, Zambiya'ya seyahatlerde de sınır kapısından vize alınabilmektedir.¹⁷⁰ Eylem planının hazırlanmaya başlandığı 1998 döneminde sadece Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Ankara'da diplomatik misyonunun bulunduğu¹⁷¹ dikkate alındığında Afrika'ya yönelik çalışmaların ne denli önemli ve gerekli olduğu ve nasıl bir kazanıma yol açtığı ortaya çıkmaktadır.

Türk hükümetimiz ve yetkililerimiz tarafından süreç kapsamında desteklenen iş adamlarının yoğun gayretleri ve girişimleri neticesinde birçok Sahra Altı ülkesi ile ikili anlaşmalar yapılmış ve Türk özel sektörünün de çok sayıda iş bağlantısı kurması sağlanmıştır.

Afrika ülkeleri ile Türkiye arasında yükselen çok yönlü ilişkiler çerçevesinde ticari ve ekonomik işbirliği anlaşmaları, yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması, çifte vergilendirmenin önlenmesi gibi girişimlere öncelikler verilmek suretiyle gerek resmi gerek özel sektörün sürece aktif katılımının sağlanmasına çalışılmıştır. Bu kapsamda 38 Afrika ülkesiyle ticari ve ekonomik işbirliği anlaşması, 17 ülke ile yatırımların karşılıklı teşviki ve korunması anlaşması ve 4 ülke ile de serbest ticaret anlaşması yapılması yönündeki girişimler hayata geçirilmiştir. Söz konusu girişimlere paralel olarak Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) nezdinde 17 Sahra

¹⁷⁰<http://kdk.gov.tr/haber/acilim-perspektifinden-stratejik-ortaklik-politikasina-turkiye-afrika-iliskileri/549>, E.T.: 12.05.2016.

¹⁷¹ Tepeciklioğlu, agm, **A.Ü.Afrika Çalışmaları Dergisi**, s:76-77.

Altı Afrika ülkesi ile iş konseyi kurulmuş olup 12 ülke ile daha benzer çalışmaların yapılması kararı alınmıştır.¹⁷²

Diğer yandan Türkiye Deniz Kuvvetleri Komutanlığı'na ait savaş gemileri 2014 Mart ayında Afrika'yı çevreleyecek şekilde bir deniz seferine çıkmıştır. Afrika'yı hem karadan hem de deniz yolu üzerinden tanıma fırsatı yakalayan Türkiye kıtadaki liman kentlerinde kendi varlığının ortaya çıkardığı etkiyi de gözlemlemiştir. Türkiye'den giden yetkililer ya da işadamlarının girişimleri ile Somali/Mogadişu Limanı'nın yönetimi, Cibuti Limanı'nın geliştirilmesi gibi hususlarda anlaşmalar imzalama imkanı bulunmuştur.¹⁷³

Uzak denizlere yönelik gerçekleştirilen bu seferler, aynı zamanda dünya geneline Türkiye'nin de hareket kabiliyetine sahip küçümsenmeyecek bir güç olduğu mesajını vermektedir. Türkiye bu tür girişimleri ile Afrika ülkeleri nezdinde hem askeri manevra kabiliyetini sergilemiş hem de kurduğu siyasi ilişkiler vasıtasıyla ekonomik kazanımlara da zemin hazırlamış olmaktadır. Böylece Siyahi Afrika ülkeleri nezdindeki Türkiye algısı yüksek düzeyde olumlu yöne çevrilerek ülkemizin kıta coğrafyasındaki etkinliğinin artmasına imkan sağlanmaktadır.

İngiltere'nin önemli düşünce kuruluşlarından Chatham House tarafından (1 Kasım 2015 seçimleri öncesinde) yayınlanan "Türkiye'nin Sahra Altı Afrikası'ndaki Taahhütleri-Değişen İttifaklar ve Strateji Çeşitlendirme" konulu raporda; Türkiye'de iç siyasi ve ekonomik istikrarsızlığın yaşanması/devam etmesi durumunun ülkenin Afrika'daki etkinliğini kısa süre içinde gerileteceği, halihazırda Ortadoğu'daki yakın komşularıyla ilişkilerinde kriz yaşayan Türkiye'nin Afrika stratejisini geliştirmeye çalışacağı, Türk iş kuruluşları, yardım kuruluşları ile STK'ların da Sahra Altı'ndaki faaliyetlerinin devlet desteği ile birlikte artmış olduğu, sürecin mevcut haliyle Türkiye açısından uzun soluklu bir planlama kapsamında izlendiğini gösterdiği, ancak Afrika'da uzun süreden beri var olan ve buralarda kendine önemli bir etki alanı kurmuş olan devlet dışı muhtelif sivil faaliyetlerin/hareketlerin mevcut Türk Hükümeti ile yaşamakta

¹⁷²<http://kdk.gov.tr/haber/acilim-perspektifinden-stratejik-ortaklik-politikasina-turkiye-afrika-iliskileri/549>, E.T.: 12.05.2016.

¹⁷³ Farhaoui, agm, s: 96.

olduğu sorunun uluslararası düzeye taşınmış olduğu ve ülke dış politikasında Sahra Altı ülkelerine karşı özellikle Türkiye Devlet Başkanı tarafından baskı konusu haline getirilmekte olduğu hususunun da dikkat çektiği, muhtelif Sahra Altı ülkesinin bu husustaki baskıyı nasıl değerlendireceğini ve ne sonuçlar doğuracağını zamanın göstereceği, yaşananların ilişkileri ne şekilde şekillendireceğini kestirmek güç olmakla birlikte Türkiye'nin Sahra Altı Afrika'sına ilişkin uzun vadeli planlamalarında menfi bir etki de oluşturabileceği, diğer yandan Ankara Üniversitesi bünyesindeki "Journal of African Studies" adlı bir dergiye atfen "Türk akademik çevresi açısından Afrika'nın bilinmezlikle dolu olduğu, yetersiz, kısıtlı ve önyargıya maruz kalan bilgilere sahip olunduğuna" değinilerek ülkede bu durumu gidermeye ilişkin çabanın kısır kaldığı ve önemli bir düzelmeye görülmediği, son olarak kendi toplumunda ayrıışmış bir süreç yaşaması ve ülkenin son günlerde güvenlik ve ekonomik problemlerle meşgul olması, sınır komşusu haline gelen IŞİD (DEAŞ) ile yine sınır hattında diğer bir risk unsuru olan PYD'nin ülkeye yönelik tehditleri gibi faktörlerin etkisiyle Türkiye'nin Afrika'daki girişim hızının da yavaşlayacağı, ancak son 15-20 yılda Sahra Altı bölgesiyle kurulan ve sağlam bir zemin yakaladığı düşünülen taraflar arası ilişkinin muhafaza edileceği¹⁷⁴ hususları vurgulanmıştır.

Söz konusu düşünce kuruluşu tarafından yapılan tespitler genel resme bakıldığında makul gibi görünse de Türkiye'nin iç siyasi düzeni ile yakın komşularıyla arasındaki ilişkileri düzeltmeden Afrika yönelmesinin hedeflenen seviyelere ulaşılmasında menfi etkiye yol açabileceği şeklinde bir nevi algı oluşturma gayesi güdüldüğü söylenebilecektir. Diğer yandan bu tür önemli düşünce kuruluşlarınca Türkiye'nin Afrika'daki faaliyetlerinin konu edilmesi ülkemizin kıtada ülkeleriyle gelişen ilişkilerinin diğer ülkelerde de yankı bulabilecek seviyelere çıktığını göstermektedir.

Türkiye'nin -özelde Afrika olmak üzere- dış politikasına ilişkin karar alma sürecini iç siyasetinden ayrı tutmayı başarması ve daha da önemlisi iktidar değişikliklerinin yaşanması durumunda bile mevcut proaktif ekonomik ve ticari dış politik

¹⁷⁴ Orhan Aysezen, "Chatham House'tan Şok Rapor: Siyaset Böyle Giderse Türkiye Afrika'da Geriler!", 18.09.2015, <http://www.abhaber.com/>, E.T. :19.05.2016.

girişimlere gereken önem verilerek sürdürülebilirliğin tesis edilmesi halinde Sahra Altı bölgesi ile var olan ilişkilerin gelişerek devam edeceği değerlendirilmektedir.

Diğer yandan ülkemizin, yakın coğrafyasında yaşanmakta olan olumsuz gelişmelerin en kısa sürede çözüme kavuşturulması ve sağlıklı, güvenli bir yakın bölgenin tesis edilmesi hususunda etkin girişimlerde bulunarak, henüz oyun kurucu olmasa da en azından denge ve huzuru gözetici bir rol üstlenmesi kazanımları artıracaktır. Konu kapsamında yürütülecek diplomatik ve siyasi çalışmalarda Sahra Altı Afrika ülkelerinin başta Rusya olmak üzere çevre ülkelerimiz ile de çok yönlü ilişki içerisinde olduğu hususunun göz önünde tutulması da stratejik planlamaların üretimine katkı sunacaktır.

4.3.4. Afrika Açılımı: Ekonomik ve Ticari Göstergeler

Türkiye'nin at gözlüğünü bir kenara bırakıp büyük devlet gibi düşünmeye başlaması ve uluslararası plan ve programlarını da bölgesel güç olma gayesine göre şekillendirmesi ile açılım sürecinin ulaştığı seviye ekonomik ve ticari göstergelere de somut olarak yansımıştır.

Afrika'ya Açılım Eylem Planı ile başlayan ve Türkiye'nin ciddi bir önem attığı ilişkiler çerçevesinde Afrika kıtası ile ticaret hacmimizin 2003-2014 yılları arasında 5,47 milyar dolardan, 23,4 milyar dolara ulaşarak 4 katlık bir artışa ulaştığı gözlenmektedir. Afrika kıtasına yönelik ticaret hacmimizde yıllık ortalama %15,6; ihracatımızda %20,9; ithalatımızda ise %10,7'lik bir artış oranı yakalanmıştır. Aynı dönemde Çin'in Afrika'ya ihracatı yıllık bazda ortalama % 24,5; Hindistan'ın %23,4; ABD'nin %12,7; Fransa'nın ise %6,2 artış göstermiştir. Sahra Altı ülkeleriyle 2000 yılında 742 milyon ABD Doları olan ticaret hacmimiz, 2003'te 1,3 milyar, 2005'te 3 milyar, 2008 yılında 5,7 milyar, 2014 yılında ise 8,4 milyar ABD Dolarına yükselerek 14 yılda yaklaşık 11 misli artış sağlanmıştır. 2014'te, bir önceki yıla göre, Kuzey Afrika ile ticarete 700 milyon dolarlık bir

kayıp yaşanmışsa da, Sahra Altı Afrika ile ticarete yaklaşık 800 milyon dolarlık bir artış kaydedilmiştir.¹⁷⁵

Özellikle Sahra Altı ülkeleriyle yapılan ticarete ilişkin rakamlar göz önüne alındığında Açılım Planı sonrasında Türkiye'nin kıtaya yönelik muazzam bir ticari büyüklüğe ulaştığı görülmektedir. Ülkemizin küresel ticareti ile diğer devletlerin Afrika ile olan ticareti göz önüne alındığında Türkiye'nin sergilediği ekonomik ve ticari gelişmelerin çok büyük rakamlar olmadığı düşünülebilir. Ancak Türkiye'nin sahip olduğu potansiyel ile Siyahi Afrika ülkelerinin ihtiyaç/talep beklentisi dikkate alındığında bu rakamların uzun vadede katlanarak yükseliş gösterme imkanı bulunmaktadır. Afrika ile ekonomik ve ticari ilişkilerin doğuracağı beklentiler Türkiye'deki ticaret ve sanayi sektörlerinin potansiyel artırımına gitmesine, farklı ve yeni sektörlerin tecrübe edilmesine ve uzmanlaşmaya katkı sağlayacak hatta bu konuda zorlayıcı bir etkiye de yol açacaktır.

Dünya ülkeleri ekonomisinde 2008 yılında baş gösteren ve ciddi etkiler doğuran küresel kriz, Türkiye'nin ihracatında da küçülmeye neden olmuş ve netice olarak ülkemiz ticaret hacminde 2009 yılının ilk üç ayında % 26,1, ikinci üç ayında ise % 34,7 oranında küçülme yaşanmıştır. Ancak krizi izleyen dönemde Türkiye'deki ihracatta hızlı bir toparlanma ve yükselme yaşandığı gözlenmiştir. İşte ihracattaki bu çabuk toparlanmanın nedeni olarak ihracat faaliyetlerinde dünyanın değişik bölgelerindeki doğru pazar hedefinin saptanması olduğu belirtilmektedir. Bu tespiti dayanak olarak da bu kriz döneminde Türkiye'nin Avrupa'ya yönelik ihracatının % 40'lık bir oranda daralma gösterirken, Afrika kıtasına gerçekleştirdiği ihracatta ise % 35 oranında bir artış yaşanması gösterilmektedir.¹⁷⁶ Söz konusu veriler Türkiye'nin Afrika açılımıyla ne kadar doğru bir dış politika kararı verdiğinin bir işaretidir.

Siyahi Afrika ile 1998'den bu yana sürekli gelişen ilişkiler Türkiye'nin uluslararası alanda siyasi ve ekonomik anlamda prestij kazanmasına katkılar sunduğu gibi Türkiye'nin Siyahi Afrika ülkelerine yaptığı ve yapacağı yatırımlar da işsizliğin had safhada olduğu Afrika'da hem istihdamın artmasına hem de kıtanın mamül

¹⁷⁵ <http://afrika.mfa.gov.tr/data/mukayeseli-veriler.pdf>, E.T.: 07.12.2015.

¹⁷⁶ Andaç ve Ateşoğlu, agm, s: 112.

üretiminde de ilerleme kaydederek dünyaya entegre olmasına katkı sağlayacaktır.¹⁷⁷

Siyahi Afrika'ya yönelik dış politik, ekonomik ve ticari açılımlar sadece bu bölge ile sınırlı kalmadan dünyanın daha uzak bölgelerine yönelik planlamalara da öncülük etme yönünde faydalar sağlayacaktır.

İlişkilerde 2015 yılına gelindiğinde ise yıllık ticaretimiz 25 milyar dolara ulaşmıştır. Bu rakam hedeflenen 50 milyar doların altında kalmışsa da yine de ilk dönemlerle kıyaslandığında ciddi bir artıştır. Ülkemizin kıtaya yönelik doğrudan yatırımlarında da 6 milyar dolar gibi bir rakama ulaşılmıştır. Ayrıca Afrika ile ilişkilerimiz çerçevesinde gerçekleştirilen projelerin toplam değeri de 54 milyar doları bulmaktadır.¹⁷⁸

Tablo 14'de ülkemizin Kuzey Afrika ve Sahra Altı Afrika ülkeleriyle yaptığı belirli yıllara ait ithalat ve ihracat verileri yer almaktadır.

Söz konusu veriler Kuzey Afrika ülkeleri ve Sahra Altı Afrika ülkeleriyle kurulan ticari ilişkiler çerçevesinde ilgili yıla ait ihracat ve ithalat verileri şeklinde ayrı ayrı gösterilmiştir.

Ülkemizin tüm dünya ülkeleriyle yaptığı ithalat ihracat kalemleri de mukayase yapılabilmesi amacıyla toplam başlığı altında ayrıca belirtilmiştir.

¹⁷⁷ Asena Boztaş, "Türkiye'nin Afrika İle İlişkilerinde Proaktif Politikalarının Teorik Analizi: Konstrüktivist Teori, Eleştirel Teori Ve Uluslararası Toplum Teorisi", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 31, Aralık 2011, s: 149.

¹⁷⁸<http://kdk.gov.tr/haber/acilim-perspektifinden-stratejik-ortaklik-politikasina-turkiye-afrika-iliskileri/549>, E.T.: 12.05.2016.

Tablo 14 : Türkiye'nin Afrika Ülkelerine Yönelik İthalat ve İhracatı

Afrika'daki ülke gruplarına göre Türkiye'nin ithalat ve ihracatı			
Yıl	Ülke grubu	İthalat	İhracat
		*Bin Dolar	*Bin Dolar
2016	Toplam	46 787 009	34 743 985
	Kuzey Afrika Ülkeleri	753 694	1 997 538
	Sahra Altı Afrika Ülkeleri	508 516	936 509
2015	Toplam	207 206 509	143 850 376
	Kuzey Afrika Ülkeleri	3 006 965	8 527 706
	Sahra Altı Afrika Ülkeleri	2 092 386	3 921 806
2013	Toplam	251 661 250	151 802 637
	Kuzey Afrika Ülkeleri	3 508 479	10 041 750
	Sahra Altı Afrika Ülkeleri	2 522 630	4 103 794
2010	Toplam	185 544 332	113 883 219
	Kuzey Afrika Ülkeleri	3 098 091	7 025 168
	Sahra Altı Afrika Ülkeleri	1 725 916	2 257 898
2005	Toplam	116 774 151	73 476 408
	Kuzey Afrika Ülkeleri	1 584 201	2 544 398
	Sahra Altı Afrika Ülkeleri	1 632 270	1 086 849
1998	Toplam	45 921 392	26 973 952
	Kuzey Afrika Ülkeleri	1 493 195	1 506 038
	Sahra Altı Afrika Ülkeleri	265 160	316 195

(Kaynak :Dış Ticaret verilerinden derlenmiştir, Mart 2016, www.tuik.gov.tr)

Türkiye'nin Afrika ülkeleriyle yaptığı ithalat ve ihracat kalemlerini, ülkemizin dünya genelindeki diğer ülke gruplarıyla gerçekleştirdiği rakamlarla karşılaştırdığımızda, Amerika ve Avustralya gibi uzak coğrafyaları saymazsak, sahip olduğu potansiyel ile kıyaslandığında alt seviyelerde kaldığı görülmektedir.

Tablo 15 ve Tablo 16'da ülkemizin 2015 yılında ülke grupları bazında gerçekleştirmiş olduğu ihracat ve ithalat miktarları gösterilmiş olup Sahra Altı Afrika ile yapılan ticaretin diğer ülke gruplarıyla karşılaştırılması imkanı da bulunmaktadır.

Tablo 15 : Türkiye'nin 2015 yılı ülke gruplarına göre dünya genelindeki ihracatı

Türkiye'nin dünya ülkeleri gruplarına göre ihracatı	
(2015 yılı)	
*Bin Dolar	
Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 28)	64 003 582
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	31 088 986
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	14 142 657
Diğer Asya Ülkeleri	10 308 164
Kuzey Afrika Ülkeleri	8 527 706
Kuzey Amerika Ülkeleri	7 066 646
Sahra Altı Afrika Ülkeleri	3 921 806
Güney Amerika Ülkeleri	1 309 821
Orta Amerika ve Karayipler Ülkeleri	848 823
Avustralya ve Yeni Zelanda	619 482
Diğer Ülke ve Bölgeler	105 899
Toplam	143 850 376

(Kaynak :Dış Ticaret verilerinden derlenmiştir, Mart 2016, www.tuik.gov.tr)

Tablo 16'da ise Türkiye'nin dünya genelindeki ülke gruplarından 2015 yılı içerisinde gerçekleştirdiği ithalat miktarı görülmektedir. Bu tabloda da ülkemizin ülke gruplarına yönelik gerçekleştirdiği ithalat miktarı yine en yüksekten en düşüğe göre sıralanmıştır.

Tablo 16 : Türkiye'nin 2015 yılı ülke gruplarına göre dünya genelindeki ithalatı

Türkiye'nin dünya ülkeleri gruplarına göre ithalatı	
(2015 yılı)	
*Bin Dolar	
Avrupa Birliği Ülkeleri (AB 28)	78 668 777
Diğer Asya Ülkeleri	53 339 663
Diğer Avrupa Ülkeleri (AB Hariç)	28 109 619
Yakın ve Orta Doğu Ülkeleri	13 574 618
Kuzey Amerika Ülkeleri	12 057 013
Diğer Ülke ve Bölgeler	9 821 057
Güney Amerika Ülkeleri	3 661 121
Kuzey Afrika Ülkeleri	3 006 965
Sahra Altı Afrika Ülkeleri	2 092 386
Orta Amerika ve Karayipler Ülkeleri	1 039 499
Avustralya ve Yeni Zelanda	608 577
Toplam	207 206 509

(Kaynak :Dış Ticaret verilerinden derlenmiştir, Mart 2016, <http://www.tuik.gov.tr>)

Türkiye'nin Afrika ile ticaret hacminde ilk sıralarda bulunan Kuzey Afrika ülkelerini, Sahra Altı Afrika'dan Güney Afrika Cumhuriyeti ve Nijerya takip etmektedir. Afrika ile ticaret hacmimizde 2015 yılının ihracat ve ithalat rakamları

dikkate alındığında 2015 yılı ticaret dengesinin 5 milyar dolardan daha fazla bir rakam ile Türkiye lehine gerçekleştiği görülmektedir. Kara Kıta ile ticaretimizi, 2015 yılı sonuna kadar 50 milyar dolara çıkarma gayesiyle yola çıkan ülkemizin bu hedefinden oldukça uzakta kaldığı görülmektedir. Dünya genelindeki ekonomik yavaşlamayı saymazsak Türkiye ile Afrika arasındaki ekonomik ya da ticari ilişkilerin gelişmesine imkan tanıyacak hukuki düzenlemelerin ve mali alt yapıların gerektiği kadar hayata geçirilememiş olması da hedefin yakalanamamasında önemli bir etken olarak karşımıza çıkıyor. Öyle ki bugün Afrika'daki 55 ülkeden ancak yedisi ile çifte vergilendirmenin önlenmesi anlaşması ve sadece dördü ile serbest ticaret anlaşması yapılabilmektedir.¹⁷⁹

Uluslararası Para Fonu (IMF) Afrika Direktörü Antoinette M. Sayeh tarafından 2015 yılı son çeyreğinde yapılan açıklamada; Sahra Altı ülkelerinde büyümenin azaldığını, bölgeye yüksek oranlı yatırım yapan Çin gibi ülkelerde yaşanan ekonomik düşüş, mal fiyatlarının yüksek seyretmesi ve para akışını etkileyen küresel mali şartlar gibi faktörlerin bu durumun nedenleri arasında öne çıktığını, özellikle ekonomilerini petrol ve hammadde üretimi ve satışı üzerine kuran ülkelerin olumsuz etkileri doğrudan hissettiklerini, ifade etmiştir.¹⁸⁰

IMF Afrika Direktörü Sayeh'in vurguladığı hususların dünya ekonomisinde yol açabileceği olası etkiler de dikkate alınarak, Türkiye'nin, Sahra Altı ülkelerinin içine düştüğü boşluğu gidermeye yönelik dengeli dış ve ekonomik politikalar üretmesinin ilişkilere ciddi katkısı olacaktır. Bununla birlikte mevcut koşullar altında ekonomik çıkmazdan kurtulmak isteyen Sahra Altı ülkeleri ile yakın temaslar kurularak doğrudan yabancı yatırıma yönelik az ya da çok hacimli anlaşmalar da imzalanabilecektir. Çin ve diğer büyük devletler ile ticaretin büyüklüğü dikkate alındığında Sahra Altı Afrika'nın içine düştüğü ya da düşeceği olası ekonomik boşluk bir anda doldurulamasa bile geleceğe yönelik ciddi bağlantılar kurulması sağlanmış olacaktır.

Öte yandan yapılan çalışmalar çerçevesinde Türkiye'nin, Afrika piyasasında etkin ve sürekli bir kazanım elde edebilmesi için kıta genelindeki ülkelerin siyasi,

¹⁷⁹ Ufuk Tepebaş, "Afrika ile Ticari İlişkiler", 14.02.2016, <http://www.tasam.org/>, E.T.: 04.05.2016.

¹⁸⁰ <http://www.economy.gov.tr/>, E.T.: 19.05.2016.

ekonomik, etnik yapılarını doğru tahlil etmesi gerekmektedir. Afrika kıtasının piyasa koşulları ve işleyişi bakımından kuzey, güney, batı, doğu ve orta şeklindeki bölgesel yapılarının da birbirinden farklı olduğu gerçeği gözden kaçırılmadan ülke ülke inceleme ve etüd çalışmaları yapılmasında fayda bulunmaktadır. Kıtadaki etnik, yerel, dini çeşitlilikler dikkate alınarak bölgesel-kültürel ilişkiler kurulması ve bu kapsamdaki faaliyetlere ve sosyal projelere önem verilmesinin de ekonomik ve ticari getirileri olacaktır.¹⁸¹ Bölge ülkelerinde yapılacak kültürel ve sosyal sorumluluk çalışmaları ülkemizin diğer güçler gibi sadece ekonomik çıkar değil kıtanın geleceğine ve refahına katkı gayesi taşıdığı yönündeki algıyı ve sempatiyi de perçinleyecektir.

Sahra Altı Afrika ile kurulacak çok yönlü ilişkiler Türkiye'nin bölgesel güç olma hedefi kapsamında söz sahibi ve oyun kurucu olma yetisini kazanabilmesi için mevcut potansiyelinin çok daha ötesine geçmesine de yardımcı olacaktır. Çok kültürlü, etnikli ve inanışlı bir mozaiki bünyesinde barındıran Afrika örneği ile Türkiye dış politikada duygusal değil uzun vadeli menfaatlerini öne alan planlamalar geliştirme yeteneği edinebilecektir. Böylece kazandığı tecrübeyi yakın coğrafyasındaki sorunların çözümüne de yansıtabilecektir.

4.3.5. Afrika'daki Kurumsal Faaliyetler

Kızılay, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD), Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı (TİKA), Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) gibi kurum ve kuruluşlarımız vasıtasıyla Afrika'nın muhtelif bölgelerindeki ihtiyaçların giderilmesi ve insani yardım çalışmaları hızla sürdürülmektedir. İnsani yardımlar, sağlık, gıda ve bu kapsamdaki alt yapı boyutunun ağırlık kazandığı faaliyetler ile Afrika insanının derdine çareler üretilmeye çalışılmakta aynı zamanda da ülkemize yönelik müspet bir algının oluşması sağlanmaktadır.

TİKA, Afrika'da 16 koordinasyon birimini faaliyete geçirmiştir. TİKA tarafından kıtada yoğun ihtiyaç duyulan bölgelerde okul inşaatı, okul donanımı, tefrişatı, mesleki eğitim projeleri, muhtelif yapı onarımı, yol inşası, su kuyusu açılması,

¹⁸¹ Andaç ve Ateşoğlu, agm, s: 112.

Sudan’da 150 yataklı araştırma ve eğitim hastanesi kurulması, Somali’deki 200 yataklı Digfer Hastanesi’nin yeniden inşası, ambulans hibesi, Osmanlı’dan kalma eserlerin restorasyonu, giysi malzemesi yardımı gibi birçok alanda faaliyetlere devam edilmek suretiyle kıtanın ekonomisine, kalkınmasına ve refahına katkı sağlanmaya çalışılmaktadır. Kızılay ise muhtelif yerlerde çadır kentler, sahra hastaneleri, mobil mutfaklar kurmuş olup talebe istinaden ilaç ve tıbbi malzeme desteğinde bulunmakta ve buralarda görevlendirdiği personel ile mahallinde destek çalışmalarına devam etmektedir. AFAD kanalıyla da kıtadaki yoksulluk, hastalıklarla mücadele, barınma, eğitim, alt yapı, su ve gıda ihtiyacı gibi birçok konuda insani yardım adına önemli katkılarda bulunmaktadır.¹⁸²

Bahsi geçen kurum ve kuruluşlarımızın çalışmaları ve yoğunlukları dikkate alındığında Afrika ile ilişkiler, sadece ekonomik, ticari ve siyasi değil kıta halkının temel ihtiyaçlarının karşılanması ve yaşam koşullarının düzeltilmesi yoluyla da geliştirilmektedir. Türkiye’nin halk nezdinde meydana çıkardığı sempati ve büyük devlet algısı, demokratikleşme ve iyi yönetim yolunda her geçen daha fazla mesafe kat eden Afrika ülkelerindeki toplumsal ve sosyal eğilimin de uzun dönemde ülkemiz lehine dönmesine katkıda bulunacaktır.

Kıtaya yönelik sosyal ve kültürel çalışmalar da göz ardı edilmemiş olup Yunus Emre Enstitüsü’nün girişimleriyle Fas, Güney Afrika Cumhuriyeti ve Mısır’da Türk Kültür Merkezleri faaliyete geçirilmiştir. Afrikalı öğrencilerin ülkemizde eğitim-öğrenim görmelerinin teşviki amacıyla bu öğrencilere yönelik burs programları çalışmalarına ağırlık verilmeye başlanmış, ülkemiz ile kıta ülkeleri arasında gençlik programları ile konferanslar yapılması yönünde de girişimlerde bulunmaktadır.¹⁸³

Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) da bünyesinde barındırdığı 130 İş Konseyi (123 tanesi ülke bazındaki konseylerdir) ile Türkiye’nin yurt dışındaki ekonomik ve ticari potansiyelini yükseltme hedefiyle hareket etmekte ve Türk özel sektörünün dış ekonomik ilişkilerini yönlendirmek ve yürütebilmek için faaliyet

¹⁸²<http://kdk.gov.tr/haber/acilim-perspektifinden-stratejik-ortaklik-politikasina-turkiye-afrika-iliskileri/549>, E.T.: 12.05.2016.

¹⁸³<http://kdk.gov.tr/haber/acilim-perspektifinden-stratejik-ortaklik-politikasina-turkiye-afrika-iliskileri/549>, E.T.: 12.05.2016.

göstermektedir. Ayrıca ülkemiz özel sektörünün toplanma sahalarından Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği (TOBB), Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM), Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği (TÜSİAD), Müstakil Sanayiciler ve İşadamları Derneği (MÜSİAD), Türkiye Mütahhitler Birliği gibi 100'ü aşkın iş örgütü de üyeleri vasıtasıyla DEİK'in çatısı altında çalışmalara iştirak ederek, katkı sunmaktadırlar. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından 28 Şubat 2016 - 3 Mart 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilen ve Fildişi Sahili, Gana, Gine ve Nijerya'yı kapsayan son Afrika gezisine DEİK, 250 civarındaki işadamıyla katılım göstermiş ve ziyaret edilen ülkelerde düzenlenen iş forumlarında ise 2 bin 500 kadar ikili ticari temasta bulunmuştur.¹⁸⁴

1998 yılında Afrika Açılım Eylem Planı ile hayat bulan ve 2008 yılındaki işbirliği zirvesi ile kurumsal bir yapıya kavuşan Afrika-Türkiye ilişkilerinin hızla artması her iki bölge halkı arasındaki bağların ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi amacına yönelik olarak kolay ulaşım sağlanması gerekliliğini de ortaya koymuştur. Bu çerçevede Türk Hava Yolları (THY)'nin kendi bünyesinde Afrika'ya doğru başlattığı iş geliştirme çabaları ile Kıta'da çok noktaya uçuşlar yapılmaya başlanmıştır. THY, 2015 yılı itibariyle Afrika kıtasındaki 30 ülkede bulunan 47 havaalanına uçak seferleri düzenlemektedir.¹⁸⁵ THY tarafından kıtadaki birçok ülkeye doğrudan seferler yapılmaya başlanması bölge ile ilişkilerin doruk noktasında olduğunun da bir göstergesidir.¹⁸⁶

Afrika'ya yönelik satih mücadelesi şeklinde gerçekleştirilen söz konusu gelişmelere Anadolu Ajansı (AA) da kayıtsız kalmayarak kültürel diplomasi çerçevesinde Etiyopya, Cezayir, Tunus, Fas, Kenya, Mısır ve Libya'daki ofisleri ile hizmet vermektedir.¹⁸⁷ AA, ayrıca Afrikalı basın-medya temsilcilerinin ülkemizi ziyaretleri konusunda Basın Yayın Enformasyon Genel Müdürlüğü (BYEGM) ile birlikte ortak çalışmalar yapmaktadır. 09-10 Mayıs 2012 tarihlerinde düzenlenen Türkiye-Afrika Medya Forumu'na 55 ülkeden 280 medya mensubunun yanı sıra

¹⁸⁴ Ömer Cihad Vardan, Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Başkanı, "Afrika İzlenimleri", **Ekovitrin Dergisi**, Nisan 2016, s: 58-64.

¹⁸⁵ <http://kdk.gov.tr/haber/acilim-perspektifinden-stratejik-ortaklik-politikasina-turkiye-afrika-iliskileri/549>, E.T.: 12.05.2016.

¹⁸⁶ Tepebaş, age, s:379.

¹⁸⁷ <http://www.aa.com.tr/tr/p/yurt-disi-burolar>, E.T. : 22.05.2016.

akademisyenler ve devlet görevlileri katılım göstermiştir. Forumda Türkiye ve Afrika ülkeleri arasındaki gelişmekte olan ilişkiler, medya, kültür, ekonomi ve ticari boyutları açısından detaylı değerlendirmeye tabi tutulmuştur.¹⁸⁸

Son yıllarda Afrika kıtasına yönelik gerek devlet başkanı düzeyinde gerek çeşitli üst düzey kademelerde ziyaretlerin gerçekleştirilmesine ve ilgili kurumlar tarafından insani yardımlar ve alt yapı destek çalışmalarında bulunulmasına ilişkin çabalarda da yoğunluk artmıştır. Ancak Kıta ile yapılacak ticaretin temel taşı olan özel sektörü teşvik edecek ve destekleyecek gerekli adımların da bu yoğunluğa ayak uyduracak bir hızla atılması önem arz eden bir noktadır. Özel sektörün gerektiği şekilde teşviki ve muhatap ülkedeki haklarının korunması ile bölgedeki ticari partnerlerin çoğaltılması gibi faktörler özellikle Sahra Altı ile ticaretimiz adına büyük önem taşımaktadır.

Tepebaş mevcut sorunlara ilişkin veriler çerçevesinde;

“ülkelerle ilerleme kaydedilemeyen serbest ticaret müzakereleri yerine Afrika'nın önde gelen bölgesel ekonomik toplulukları ile müzakerelerin başlatılması, ulaştırma maliyetlerinin düşürülmesi kapsamında denizcilik başta olmak üzere Afrika ile müşterek düzenlemelerin yapılması, kıtanın farklı noktalarında serbest ticaret bölgelerinin kurulması, ticaret müşavirliklerinin daha donanımlı hale getirilmesi, Türk ve Afrikalı girişimcileri buluşturacak periyodik iş forumlarının organize edilmesi... kıtadaki dış ticaret ortaklarımızın çeşitlendirilmesi, Türkiye'yi Afrika'da daha görünür kılacaktır.”

ifadelerini kullanmıştır.¹⁸⁹

Afrika'da geçmişten bu yana var olan batılı ülkeler kıtadaki ağırlıklarını kaybetmemeye çalışırken, buralara henüz gelen diğer güçler ise sahnede yer bulma çabasındadırlar. Bu açıdan bakıldığında Afrika'daki güvenlik ve politika ile ilgili hususlarda halen sömürgeci ülkelerin söz sahibi olduğu, ancak iktisadi ve ticari alanlarda ise yeni oyuncuların dikkat çekici ilerlemeler sergilediği

¹⁸⁸ <http://www.byegm.gov.tr/turkce/duyuru/trkiye-afrika-medya-forumu-sona-erd1/935>, E.T. : 22.05.2016.

¹⁸⁹ Tepebaş, “Afrika ile Ticari İlişkiler”, 2016.

görülmektedir. Diğer yandan kıta ülkelerinin, geleneksel güçlerin kıtadaki varlık nedenleri ile kıtaya katkılarını yavaş yavaş sorgulayıcı bir yaklaşımla ele aldıkları ve diğer aktörlerin gözle görünür –ekonomik ve ticari- katkılarında ise memnuniyet duydukları gözlenmektedir. Türkiye'nin Afrika'daki pozisyonu henüz ne güvenlik ve siyasi anlamda geleneksel güçler ne de ekonomik anlamda yeni oyuncular kadar bir etkinliğe erişmemiştir. Ancak Türkiye'nin, Afrika ile olan tarihi geçmişinden gelen ortak değerler ile çok yönlü karşılıklı kazanç esasına dayanan adaletli yaklaşımı çerçevesinde kıtada farklı bir yer edinebileceği öne sürülmektedir. Farklı bir konumda yer alacak bir Türkiye, diğer güçlerin etkisini de göz ardı etmeden, gerektiğinde çoklu ya da ikili ilişkiler yoluyla ortak çalışmalara yönelmek suretiyle Afrika'da uzun vadede önemli bir etki alanı oluşturabilir.¹⁹⁰

Türkiye'nin 1998'den bu yana sürdürdüğü Afrika'ya yönelik ilgisinin küçük sapmalar gösterse de devam edeceği umulmaktadır. Bu kapsamda Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın, 28 Şubat- 3 Mart 2016 tarihleri arasında Fildişi Sahili, Gana, Nijerya ve Gine'ye gerçekleştirdiği resmi ziyaretlerin bu ülkelere Cumhurbaşkanlığı düzeyinde yapılan ilk ziyaret olması önemli bir gelişme olarak addedilmektedir. Bu ülkelerin Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS) üyesi olması dikkate alındığında bu düzeydeki ziyaretlerin, kıtanın ticari ve ekonomik anlamda cazip bölgesel örgütleriyle de ilişkileri geliştirme çabası¹⁹¹ çerçevesinde ülkemizin bölgedeki görünürlüğüne katkı anlamında önem arz etmektedir.

Söz konusu gelişmeler çerçevesinde 2019 yılında düzenlenmesi planlanan III. Türkiye-Afrika Ortaklık Zirvesi'ne katılım esnasında uluslararası siyasi ve sosyal görünürlük anlamında olumlu katkısı bulunan ve kıtanın sorunlarına çözüm üretme odaklı girişimlerin de ön plana çıkarılması, ilişkilerin soğumasına engel olacağı gibi daha öte boyutlara da taşıyacaktır. Böylece 2015 yılı için 50 milyar dolar olarak hedeflenmiş olan ancak iç ve dış muhtelif faktörlerin etkisiyle

¹⁹⁰ Mehmet Özkan, "Türkiye'nin Afrika Açılımı ve Sahra-Altı Afrika İle İlişkileri", **Batı-Sonrası Dünyaya Doğru Türk Dış Politikası**, Ed: Ali Resul Usul, MÜSİAD Araştırma Raporları: 82, 2013, s: 82.

¹⁹¹ Ufuk Tepebaş, "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Batı Afrika Turu" TASAM, 29.02.2016, <http://www.tasam.org/>, E.T.: 11.05.2016.

ulaşılamamış olan bu hedefin aşılması adına da yapılacak üçüncü zirve Türkiye açısından amacına ulaşmış olacaktır.

Taraflar arasındaki ilişkilerde her ne kadar ekonomik unsurlara ilişkin ölçüler çerçevesinde bir değerlendirme yapılmış gibi gözükse de ekonomik veriler aslında sosyal, siyasi, insani anlamda yapılan çalışmaların somutlaşmış bir getirisi ya da neticesi olarak kabul edilebilir.

Açılım Eylem Planı'nın başlangıcından bu yana hep olumlu bir çizgide seyreden Türkiye Afrika ilişkilerinin devlet ve hükümet başkanları tarafından da desteklenerek üst düzey ziyaretlerle perçinlenmesi ile ülkemizdeki Afrika algısı da değişmeye başlamıştır. Afrika artık Türk halkı, akademik çevre ve basın nezdinde sadece yoksulluk, hastalık, açlık, çatışmalar gibi etmenler nedeniyle değil ülkemizle ilişkileri bağlamında önemli fırsatlar doğurabilecek siyasi ve ticari bir aktör olarak dikkate alınmaya ve anılmaya başlanmıştır.¹⁹²

Afrika ile ilişkilerimizde değinilmesi gereken bir husus da ülkemize yönelik uluslararası algının ne şekilde olduğudur. Afrika'nın önde gelen ülkeleri ile Afrika'da etkin olan bazı büyük devletler nezdinde Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri ticari ve ekonomi odaklı ve dönemlik çıkar ilişkisi olarak algılanmaktaydı. Ancak Türkiye'nin 2011 yılında Somali'ye ilişkin başlattığı yardım maksatlı girişimler akabinde gerek kıtanın önde gelen ülkeleri gerek bölgesel oluşumlar nezdinde söz konusu kanının değişmeye başladığı gözlenmiştir. İzleyen yıllarda ülkemiz tarafından devlet başkanı ve dışişleri bakanı düzeyinde kıtaya gerçekleştirilen ziyaretler de Türkiye'nin Afrika'daki varlığının dönemsel değil ilişkilerin karşılıklı olarak uzun süreli ve planlı bir şekilde geliştirilmesi ile birlikte kıtadaki sorunlara da çözüm bulma odaklı olduğunun altını çizmiştir. Bu gelişmeler Türkiye'nin Afrika'daki varlığına şüphe ile yaklaşan aktörlerin kafasındaki şüphelerin giderilmesine ve ülkemizin de Afrika'da meşru bir konumlanmaya sahip olmasına kapı açmıştır.¹⁹³

ABD'nin 1964 yılında olası bir Sovyet Rusya saldırısında Türkiye'yi savunmayabilecekleri yönündeki iması ile 1974'teki Kıbrıs Harekatı bağlamında

¹⁹² Tepeciklioğlu, agm, Research Turkey, 2015.

¹⁹³ Özkan, agm, **Batı-Sonrası Dünyaya Doğru Türk Dış Politikası**, s: 80-81.

ülkemize yönelik başlattığı silah ambargosu¹⁹⁴ gibi krizlerin etkisiyle ortaya çıkan güven bunalımı ile 1997 AB Lüksemburg Zirvesi'nde, adaylık sürecindeki Türkiye'ye, diğer aday ülkelerden talep edilmeyen yeni koşulların öne sürülmesi üzerine Türkiye, batı yönlü eğilimini yeniden gözden geçirmesi ve diğer coğrafyalarla da temas geliştirmeye ağırlık vermesi üzerinde durulması gereken bir noktadır.¹⁹⁵ Bu çerçevede Thomas Wheeler, Avrupa Birliği adaylık sürecine ilişkin gelişmelerin hep bir nedene ya da koşula bağlanarak olumsuz seyretmesi ile gelişen ekonomisi gibi unsurların etkisinin Türkiye'yi dünyanın farklı ülkeleriyle de temasa ittiği ve gelişmeye aç olan Afrika'ya yönlendirdiği değerlendirmesinde bulunmuştur.¹⁹⁶

Tepkisel bir davranış şeklinde açıklanan bu yaklaşımı sıg bulan Birol Akgün ise, 1997 hükümetinin çevre ülkelerle dış politika anlamındaki ilişkileri zaten geliştirmiş olduğunu, dolayısıyla büyüyen Türkiye'nin içinde bulunduğu dar alanın dışına çıkma zarureti kapsamında Afrika'ya yönelerek göz ardı edilemeyecek bir vizyon hareketi gerçekleştirdiğini öne sürmektedir.¹⁹⁷

Türkiye'nin, Sahra Altı Afrika'ya açılım gerçekleştirdiği dönemlerde dahi Avrupa Birliği'ne girme hedefinde herhangi bir sapma ya da AB üyesi ülkelerle ilişkilerinde bir soğuma yaşanmamıştır. Ancak gelişen ekonomisini daha üst seviyelere taşıyacağı yeni pazar arayışı kapsamında Afrika'ya bir yönelim göstermiştir. Bu kapsamda tepkisel bir davranış sergilemek gibi dar bir bakış açısı hatalı bir yaklaşım olacaktır. Ancak Açılım Planının ilk yıllarında çevre ülkeler ile oldukça iyi ilişkiler yakalamış olan Türkiye'nin son yıllarda yaşanan uluslararası gelişmeler çerçevesinde komşularla denge politikasından uzaklaşarak oldukça sert dönüşler yaşadığı görülmüştür. Oyun kurucu olma arzusundaki Türkiye için oldukça zorlu diplomatik süreçler yaşanmasına yol açan bu durum Türkiye'nin uzun vadeli

¹⁹⁴ Mürsel Bayram, "Türk Dış Politikasının Değişim Parametresi Olarak Afrika Açılımı Ve İnsani Diplomasi Faaliyetleri", **Türkiye'de ve Dünyada Dış Yardımlar**, Ed: Erman Akıllı, Nobel Akademik Yayıncılık, 1. Basım, Ankara, 2016, s: 403-404.

¹⁹⁵ Karagül ve Arslan, agm, s: 26.

¹⁹⁶ Thomas Wheeler, "Global Insider: Turkey-Africa Relations", <http://www.worldpoliticsreview.com/>, (Aktaran) Karagül ve Arslan, agm, s: 26-27.

¹⁹⁷ Birol Akgün, "Turkey's Developing Role in Africa: Interview with Birol Akgün and Mehmet Ozkan", Stratejik Düşünce Enstitüsü, <http://www.sde.org.tr/en/>, E.T.: 16.05.2016.

bölgesel güç hedefini sağlayacak güçten henüz uzak olduğunu ortaya koymaktadır.

Ülkemizin Afrika kıtası -özellikle de- Sahra Altı ülkelerine yönelik başlattığı proaktif dış politika, son dönemde vermeye başladığı olumlu neticelerle birlikte kıtada menfaati olan diğer ülkelerin de dikkatini çekmeye başlamıştır. Bu yöndeki gelişmeler ise Türkiye'nin uzun vadeli hedefi doğrultusunda doğru yolda olduğunun işaretleri arasında kabul edilebilir.

Jeostratejik anlamda göz ardı edilmemesi gereken bir güç olarak Türkiye'nin Afrika'ya yönelik ilgisinin diğer güçlü ülkeler nezdinde önem kazanmasındaki faktörler ise;

-Ekonomik anlamda orta güçteki gelişmiş Türkiye'nin Afrika ülkeleri açısından Çin ve Hindistan'a kıyasla rol model olmaya daha yatkın olduğu

-Türkiye'nin (sahip olduğu potansiyel ile) Afrikalılara, kıtada etkinliği bulunan büyük güçlerin etki alanından uzaklaşma imkanını verecek yatırım çeşitliliğini sağlayabileceği düşüncesi

-Afrika'nın da Avrupa Birliği'nden yana umudu iyice azalan Türkiye için hem ekonomik pazar hem de dış politik alternatifler sunma olanağına sahip olması

-Bölgesel güç hedefiyle yola çıkan Türkiye'nin, izlediği aktif dış politika ile uluslararası dengelerin yeniden şekillenmesi konusundaki zorlayıcı etkiyi üretebileceği

-Türkiye'nin tek taraflı çıkar gütmeyen karşılıklı kazanç ve Afrika halkının refahına öncelik tanıyan yaklaşımının, Batılı güçlerin kıtada refahın sağlanmasına yönelik koşullu yaklaşımlarının etkisini azaltması

-Türkiye'nin hem modern/laik hem de Müslüman temelli bir örnek olarak Afrika'daki farklı ülkelerin/halkların sempatisini çekerek, kıtadaki -özellikle din kaynaklı- muhtelif sorunların çözümüne katkıda bulunabileceği

şeklinde sıralanabilecektir.¹⁹⁸

Afrika'daki diğer güçlere oranla henüz oldukça düşük bir ilişki ve ticaret hacmine sahip olan Türkiye'nin son 15 yılda sergilediği başarılı dış politik ve ekonomik hamlelerin diğer devletlerin ilgisini çekmeye yettiği görülmektedir. Bugüne kadar Afrika ülkeleriyle karşılıklı girişimlerde bulunmak suretiyle kıtada kendine bir konum edinmeye başlayan Türkiye'nin -her ne kadar 2015 hedefi olan 50 milyar ABD Doları'nın çok gerisinde kalmış olsa da- artık diğer güçlerin de sürekli gözetimi ve ciddi rekabeti ile muhatap olacağı döneme geçiş yapmaktadır.

Dolayısıyla aynı sahada ancak değişkenliğe her zaman müsait olan muhtemel oyun kuralları da dikkate alınarak Afrika'ya ilişkin dış politikamızın da değişime ayak uydurabilecek bir yapıya kavuşturulması, alternatifli ekonomik ve ticari stratejilerin geliştirilmesi kaçınılmaz olacaktır.

Söz konusu gelişmelerin diğer devletler nezdinde ortaya çıkardığı farkındalık Türkiye'nin görünür ve söz sahibi bir güç olma yolundaki ölçütleri yavaş yavaş kazanmaya başladığını da göstermektedir. Dolayısıyla Siyahi Afrika ülkeleriyle kurulan temaslar ve sıfırdan bugüne ulaşılan düzey Türkiye'nin açılımı doğru yönettiğinin göstergesidir. Ancak değişken dünya siyaseti ve ekonomisine ilişkin koşullar sürekli izlenerek, esnek ve uzun dönemli çıkarları gözetmeye yönelik kurulacak dış ilişkilerin, eşitliği ve adaleti gözetilen hukuki zemin üzerinde geliştirilmesi süreci destekleyecektir.

4.3.6. Türkiye Afrika İlişkilerinde Sivil Toplumun Rolü

Açılım politikası ile birlikte fitili ateşlenen ve 2000'li yıllarda devletin önemli oranda desteği ile ivmelenerak yükselen Türkiye Afrika ilişkilerinde sivil toplum kuruluşlarının da yadsınamaz bir katkısı bulunmaktadır.

Devlet ve hükümet başkanlarının istekli yaklaşımı ve devletin ilgili kurumlarının gerekli çalışmaları yürüterek ön ayak olmasıyla birlikte sivil toplum kuruluşları da

¹⁹⁸ J. Peter Pham, "Strategic Interests Turkey's Return to Africa", 27.05.2010, <http://worlddefensereview.com/pham052710.shtml>. E.T.: 16.05.2016.

kıtaya yönelik çalışmalara aktif oyuncu olarak dahil edilmeye çalışılmıştır/çalışılmaktadır. Sivil toplumun (STK'lar, düşünce platformları, akademik çevreler, işveren ve ticaret kuruluşları vb) da kıtaya gereken ilgiyi göstermesiyle birlikte ilişkiler her yönden çok daha sistemli ve organize gelişimle perçinlenmeye başlamıştır. Ayrıca sivil toplumun dahil olduğu çalışmalar ve kurduğu ilişkiler sayesinde devlet ve resmi kanallar üzerinden yürüyen ilişkilere yönelik "çıkar amacı" şeklindeki algının da dengelenmesi sağlanmaktadır.

Güney Afrikalı Tom Wheeler'ın "Sivil Toplum Kuruluşları Afrika ile Türkiye Arasındaki İlişkileri Nasıl Güçlendirebilirler: Afrika Perspektifi" başlıklı makalesinde;

"Türkiye ile Afrika ilişkilerinin geliştirilmesi esnasında yaşanan sorunların coğrafi mesafe, tarafların birbirini gerektiği kadar tanıyamaması, gelişecek ilişkiler neticesinde ulaşılabilecek kazançların dikkate alınmaması veya bunların bilincinde olunmaması gibi faktörlere bağlandığının öne sürüldüğü, dolayısıyla devletler ve hükümetler bazında her ne kadar karşılıklı ziyaretler yapılmakta olsa da sivil toplum kuruluşları ile düşünce kuruluşlarının da herhangi bir fon kaygısına düşmeden ilişkilerin geliştirilmesine yönelik çalışmalara ağırlık vermelerinin faydalı olacağı"

ifade edilmiştir.¹⁹⁹

Bu çerçevede gerek Türkiye gerek Afrika ülkelerinin karşılıklı olarak güçlendirmek istedikleri çok yönlü ilişkilerin, yukarıda sayılan faktörlere bağlı çıkar perspektifi açısından değil daha geniş bir bakış açısıyla ve kazan kazan ilkesi kapsamındaki proaktif politik yaklaşımlara uygun şekilde geliştirilmesi önem arz etmektedir. Böylece devletin dışında sivil toplum kuruluşlarının devreye girmesiyle yapılacak çalışmalar ve müzakereler ile ilişkilerin rayından çıkmadan ve sağlıklı bir ilerleme kaydetmesi sağlanmış olacaktır.

¹⁹⁹ Tom Wheeler, "Sivil Toplum Kuruluşları Afrika İle Türkiye Arasındaki İlişkileri Nasıl Güçlendirebilirler: Afrika Perspektifi", TASAM, 2008, Çev: Ayşe Merve KAMACI, s: 2, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/_da4c0de4-ba0b-4aba-ae7b-a62c687fd049.pdf. E.T.: 10.05.2016.

Bununla birlikte Afrika ve Türkiye ilişkilerinin ulusal menfaat aşamasından öteye gitmediği ve Türkiye'nin tarihi ortak mirasa sahip olduğu bazı Kuzey Afrika ülkelerine farklı bir öncelik tanıdığı²⁰⁰ şeklindeki eleştirel yaklaşımlara da gereken cevap verilmiş olacaktır. Gelişme yolunda önemli merhaleler atlayan ve bugün büyük bir ekonomi olarak kabul edilen Türkiye ile dünyanın en hızlı büyüyen on ülkesinden altısına ev sahipliği yapan Afrika'nın ekonomik, ticari, siyasi ve dünya politiği açısından birbirlerine sağlayacakları çok fayda bulunmaktadır. Dolayısıyla uluslararası siyasette ortaya çıkabilecek yanlış algıları önlemek adına devlet dışı oluşumların da sürece dahil edilmesi bir gereklilik olmaktadır.

Türkiye için yeni olan ancak Batılı ülkelerce uzun yıllardır etkili bir şekilde kullanılan ve yumuşak gücün en önemli unsurlarından olan Sivil Toplum Kuruluşları, Afrika kıtasındaki halkın sağlık, eğitim, beslenme gibi temel ihtiyaçlarına çözüm bulmaya yönelik çalışmalarla taraflar arasındaki ilişkilere önemli katkılar sunabilecektir. Sivil Toplum girişimlerinin ve çalışmalarının devlet iradesi ile de desteklenmesiyle birlikte kıta ülkeleriyle temaslar daha dayanıklı bir temel üzerinde sürdürülebilecektir. Sivil Toplum Kuruluşlarının resmi iradenin dışında sergileyeceği yaklaşımlar zamanla daha ufuk açıcı ve uzak görüşlü bir vizyonun ortaya çıkmasına da yol açacaktır. Böylece kıta ile ülkemiz arasında hükümetleri aşan ve halkların birbiriyle iletişime ve etkileşime geçtiği, ilerlemeye imkan veren ortak paydaların oluşması sağlanacaktır. Sivil Toplumun zamanla dış politika, işbirliği ve çalışmaların yönlendirilmesi hususlarında resmi siyasi tutuma da yön verebilecek bir seviyeye çıkacağı düşünülmektedir.²⁰¹

Diğer yandan Afrika Açılımı öncesinde kıtaya yönelik muhtelif sivil çalışmalara yönelmiş olan sivil toplum örgütlerinin de devlet ile işbirliği içinde faaliyetlerini sürdürmelerinde fayda bulunmaktadır. Böylece hem devlet tarafından kıtaya yönelik başlatılması düşünülen girişimlerde mükerrerliğin önüne geçilebilecek hem de devlet dışı oluşumların ülke sınırları ötesinde yürüttükleri faaliyetlerinin, kıta ülkeleri ve halkları nezdinde ulusal menfaatleri dolaylı da olsa ilgilendirebilecek hatalı yargılara yol açması önlenilebilecektir. Ayrıca sınır ötesi

²⁰⁰ Wheeler, agm, 2008, s: 2.

²⁰¹ Fırat, agm, 2007.

sivil ve akademik çalışmalara sağlanan/sağlanacak kaynakların da devlet tarafından daha sistemli ve kontrollü bir şekilde ve hesap sorulabilirlik ilkesine göre dağıtılmasına ve ülke kaynaklarının boşa harcanmamış olmasına imkan verilmiş olacaktır.

Türkiye ve Afrika'daki sivil toplum örgütlerinin her iki taraf ilişkilerinin geliştirilmesi konusunda ciddi katkılar sunacağı aşikardır. Özellikle her iki coğrafyadaki sivil toplum örgütlerinin birbirleriyle müşterek çalışmalar yürütmesi ve etkileşim içine girmesi hem halk hem de devlet bazında daha anlaşılır ve uzlaşılabilir ortak zeminin ortaya çıkarılmasına katkı sunacaktır.

Bu kapsamda yürütülen girişimler neticesinde T.C. Dışişleri Bakanlığı'nın öncülüğü ve işbirliği ile çoğunlukla Afrika Birliği'nin önerdiği kurumların katılımıyla "Türkiye - Afrika Sivil Toplum Kuruluşları Forumu" organize edilmiştir. TASAM Afrika Enstitüsü ev sahipliğinde yapılan forum akabinde yayımlanan İstanbul Deklarasyonu, 2008 yılında Devlet ve Hükümet başkanları seviyesinde düzenlenmiş olan Türkiye - Afrika İşbirliği Zirvesi'ne de sunulmuştur. Böylece resmi anlamda da kabul görmüş olan deklarasyon ile birlikte Türkiye ve yaklaşık 45 Afrika ülkesinden sivil toplum örgütlerinin dahil olduğu "Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kalkınma ve İşbirliği Platformu (USTKİP)" hayata geçirilmiştir.²⁰²

Sivil toplum çalışmaları çerçevesinde 20-22 Nisan 2016 tarihinde İstanbul'da düzenlenen Sivil Global 2016 Zirvesi'nde II. Türkiye - Afrika STK ve Düşünce Forumu gerçekleştirilmiştir. Afrika'daki 40 ülkeden çok sayıda resmi ve sivil katılımın gerçekleştiği II. Türkiye - Afrika STK ve Düşünce Forumu sonunda yayımlanan İstanbul Deklarasyonu (Sonuç Bildirgesi Taslağı) "Afrika'da Enerji, Gıda, Su Güvenliği ve İnsani Kalkınma" teması altında ele alınmıştır. Yayımlanan deklarasyon kapsamında;

²⁰² <http://www.tasam.org/>, E.T.: 11.05.2016.

*** 2063 Gündemi, Afrika'nın geçmişte yaşananlardan ders alarak Afrika'nın kaynaklarını Afrikalıların faydalanabileceği en iyi şekilde kullanabilme hedefiyle AfB'nce hazırlanan ajandadır.

- Resmi ve sivil toplum kuruluşlarınca sürdürülen işbirliği çalışmalarına akademik anlamda da katkıda bulunulması ve bu konudaki akademik kurumsal yaklaşımların artırılmasının sağlayacağı faydalar
- Enerji bağlamında önümüzdeki dönemlerde Afrika Birliği'nin stratejik politika planı ve kıtanın sosyo-ekonomik dönüşümü çerçevesinde 2063 Gündemi'ne*** vurgu yapılması
- Hammadde ve insan kaynağı bakımından büyük bir potansiyele sahip olan kıtanın bu yöndeki öneminin giderek artacağı
- Afrika'nın sanayileşmesi hususunda "Afrikalı Sorunlara Afrikalı Çözümler" ilkesiyle kaynakların bizzat Afrika halklarınca yönetilmesi
- Afrika Altyapı Geliştirme Programı (PIDA) kapsamında bölgesel düzeyde ya da kıta genelinde ulaşım, enerji, bilgi-iletişim teknolojileri ve ortak sınırlara sahip su kaynaklarına ilişkin altyapı programlarının geliştirilmesi
- Kıtalar arası, kıta-ülke ve bölgeler arası ile Afrika Birliği gibi şemsiye kuruluşlar arası stratejik işbirliğinin ve tecrübe paylaşılmasının teşviki
- Türkiye'nin, artan nüfuzu çerçevesinde, kıtadan sadece Güney Afrika Cumhuriyeti'nin dahil olduğu G20 nezdinde Afrika'nın kalkınmasına öncelik veren girişimlere yönelmesi
- Kentleşmenin yoğun bir şekilde yaşandığı kıtada kamusal alan ve parkların düzenlenmesi ile ormanlık alanların korunması ve güçlendirilmesine ilişkin politikaların altyapı ile birlikte ele alınmasının önemi
- Kıtadaki toplumsal istikrar ile gelişme ve sektörel güvenlik tehdidi açısından kalkınmaya engel faktörlerden biri olan terörün önlenmesi
- Sivil toplum etkinlikleri ve işbirliğinin, bilinç oluşumu ve entellektüel katkısı çerçevesinde Türkiye-Afrika ilişkilerinde istikrara dayalı ortaklık ve eşitlik çerçevesinde teşvik edilmesi

-Ülkemiz ve Afrika ilişkilerinde karar alıcılara ve politika süreçlerine etkide bulunma amacıyla Türk ve Afrikalı STK'lardan ortak bir görev gücü oluşturulmasının gereği

-Uluslararası sivil toplum kuruluşlar gibi Afrikalı yerel sivil toplum kuruluşlarının da hesap verebilirliğe ilişkin güvenilirliğe ulaşması ve ticari bir kuruluşa evrilmesinin önlenerek kıta halkına hizmetin esas alınmasının önemi

-Afrika'nın kalkınmasında ve sanayileşmesinde en önemli faktör olan insan kaynağının modern ve teknik donanıma uygun şekilde eğitilmesi ve istihdam fırsatının önemi

hususlarına yapılan vurgular öne çıkan maddelerdir.²⁰³

Ülkemizin uluslararası etkili aktörler ile muhatap olunan Afrika ülkeleri nezdindeki algının şekillendirilmesi konusunda asıl önemli görev sivil toplum kuruluşları ile akademik anlamda yapılan çalışmalara düşmektedir.

Sivil toplum örgütlerinin de önemli oranda girişimlerde bulunarak destek verdiği Türkiye'nin Afrika ile ilişkileri 2011 yılından sonra farklı bir boyuta taşınmıştır. Bu yıl içinde Somali'de yaşanan açlık krizi ve kuraklık nedeniyle ülkemiz Somali'de yaşanan dramı uluslararası sahada gündeme getirerek Somali'ye gereken yardımların yapılması ve yeniden yapılması için öncü bir tutum sergilemiştir. Söz konusu girişimleri ile birlikte Türkiye'nin, sadece ekonomik ve sosyal meselelerde muhatap ülkeye katkı sunan değil aynı zamanda kıtanın sorunlarına küresel çözümler bulmaya çalışan siyasi bir oyuncu olarak da rol alma yöneliminde olduğu belirtilmektedir.²⁰⁴

Sivil toplum çalışmalarının yanı sıra izlenen politikaların akademik anlamda desteklenerek konunun bilimsel yönünün de ihmal edilmemesi gerekir. Bu kapsamda Dışişleri Bakanlığımız ile koordineli olarak 3 Aralık 2008 tarihinde Ankara Üniversitesi bünyesinde Afrika Çalışmaları Araştırma ve Uygulama Merkezi (AÇAUM) kurulmuştur. Türkiye'de bir üniversiteye bağlı ilk Afrika çalışmaları merkezi olan AÇAUM'un amacı, Afrika kıtasının ülkemizde

²⁰³ <http://www.tasam.org/Files/Etkinlik/File/SonucBildirisi/>, E.T.: 11.05.2016.

²⁰⁴ Özkan, agm, **Batı-Sonrası Dünyaya Doğru Türk Dış Politikası**, s:79.

tanıtılması, kıtanın tarihine, coğrafyasına, kültürüne, sosyal ve siyasal yapısına ve güncel sorunlarına dikkat çekilmesi ve ayrıca Afrika ülkelerinde de Türkiye'nin tanıtımına ve bilinirliğine katkıda bulunulmasıdır.²⁰⁵

AÇAUM'un faaliyete geçirilmesi ile birlikte bugün birçok üniversitemizde Afrika konusunda çalışmalar yapmak üzere merkezler ya da birimler kurulmuştur. Ayrıca göz ardı edilmemesi gereken bir husus da çok sayıda düşünce kuruluşumuzun Afrika konusuna özel çalışmalar ve araştırmalar yapmakta olduğudur. Günümüzde gerek sivil toplum gerek düşünce kuruluşlarının ön ayak olduğu Afrika ile ilgili bir çok uluslararası faaliyet organize edilmektedir.

Afrika adına yapılan ve yapılması düşünülen tüm faaliyetler, -başta uluslararası özelliği olanlar olmak üzere- sivil toplum ve düşünce kuruluşları ile akademik dünyanın sürece dahil olmasıyla küresel arenada çok daha etkili fikirler ve çözümler doğuracaktır.

4.4.ULUSLARARASI DİSİPLİN TEORİLERİ AÇISINDAN İLİŞKİLER

Türkiye Afrika ilişkilerine uluslararası disiplin teorilerinden konstrüktivizm, eleştirel teori ve uluslararası toplum teorisi açısından da kısaca değinmenin faydalı olacağı düşünülmektedir.

Uluslararası ilişkilerin bilimsel yaklaşımında etkin bir konum edinen konstrüktivizm kuramcılarına göre uluslararası vakaların irdelenmesi esnasında insan tutum ve davranışları ile karşılıklı etkileşimler ve ortaya çıkan neticelerin de dikkate alınması gerekliliği öne sürülmektedir. Eleştirel teori kuramının, tarihsel süreci ve bireysel/toplumsal algıları ön plana aldığı yaklaşım ile uluslararası toplum teorisinin, değerlerin ortaklığı ve uluslararası ilişkilere etkisini öne çıkardığı yaklaşım da konstrüktivizm ile aynı paydada buluşabilmektedir. Uluslararası siyasetteki bu üç yaklaşım Türkiye ile Afrika arasındaki ilişkilere: toplumun algıları, tarihsel sürecin önemi ve küresel değişimlere uyum sağlayabilen uzlaşmacı dış politika yapımı şeklinde ortak noktalara sahiptirler.²⁰⁶

²⁰⁵ <http://acaum.ankara.edu.tr/>, E.T.: 19.05.2016.

²⁰⁶ Boztaş, agm, s: 143-144

Dolayısıyla Osmanlı Devleti dönemindeki Afrika'ya yönelik girişimler ile 1923-1998 dönemi Türkiye'sindeki batı yanlısı siyasa ve sonrasındaki çok yönlü ve atılımcı Afrika politikası arasındaki dönüşümlerde o dönemlerde vuku bulan gelişmeler ile karar alıcıların bakış açıları ve yaklaşımları önemli etkenlerdir.²⁰⁷ Buna karşın Afrika devletleri de Osmanlı'dan bu yana ülkemizin sergilediği politikalara göre farklı bakış açıları ve yaklaşımlar geliştirebilmişlerdir. Afrikalılar, ülkemizin olumlu çabalarına karşı müspet ve sempatik yaklaşımlarda bulunurken, olumsuz tavırların takınıldığı dönemlerde ise ilişkiler gerilmiş ve ülkemize karşı menfi tutum sergileyebilmişlerdir.

Osmanlı döneminde sömürgeci ülkelere karşı Afrikalıları korumaya yönelik girişilen siyasi ve diplomatik mücadeleler ile seferler günümüzde dahi Afrika'da minnetle hatırlanmaktadır. Diğer yandan Cumhuriyetin kuruluşu sonrasında kendi siyasi düzenini kurmakla meşgul olan Türkiye'nin uluslararası gelişmeler çerçevesinde Afrika ülkelerine karşı sergilediği umursamaz ve batı yanlısı tavırlar nedeniyle BM nezdinde gerçekleştirilen muhtelif toplantılarda Afrika'nın tepkisel ve aleyhte tutumlarına muhatap olduğu da söz konusu kuramlar çerçevesinde olumsuz örnekler arasında kabul edilebilir.

Açılım Planı sonrasında geliştirilmeye başlanan ilişkiler kapsamında Türkiye'nin karşılıklı kazanç prensibiyle Sahra Altı Afrika'da girişeceği yatırımların bölge halkına getireceği faydalar yukarıda bahis edilen uzlaşmacı kuramlar çerçevesinde Afrikalıların Türkiye ve Türk halkına beslediği olumlu duyguların ve minnetin yeniden gün yüzüne çıkmasına yol açacaktır. Dolayısıyla ekonomik anlamda başlatılan girişimlerin toplumsal boyutta da karşılığını bulması ile Türkiye'nin çok yönlü dış politikasının çarpan etkisiyle daha işlevsel bir görev üstlenmesi sağlanacaktır.²⁰⁸

Konstrüktivist yaklaşım, eleştirel teori kuramı ve uluslararası toplum teorisi kapsamındaki kuramsal bakış açıları paralelinde;

²⁰⁷ Boztaş, agm, s: 140-141.

²⁰⁸ Boztaş, agm, s: 149

-Türkiye'nin Osmanlı dönemindeki Afrika'ya yönelik tutumunun kıta ülkeleri ve halkı nezdinde olumlu karşılıklar bularak minnet ve sevgi duygularını ortaya çıkardığı,

-Cumhuriyetin kuruluşu ile 1990'lı yıllar arasındaki dönemde izlenen hatalı ya da umursamaz dış politikaların da Afrika devletlerinde ve halkında hayal kırıklığına yol açarak muhtelif ortamlarda Türkiye karşıtı tutum sergilemelerine neden olduğu,

-Ancak Osmanlı dönemindeki geçmişe yapılan vurgularla birlikte Afrika'ya yönelik başlatılan açılım hareketinin ise kıtanın Türkiye ile yeniden barışmasına, küllenen sempatinin katlanarak ortaya çıkmasına ve ülkemizin oldukça önemli siyasi ve ekonomik kazanımlar elde etmesine yol açtığı

hususları uluslararası disiplin teorileri bağlamında karşılığını bulan tarihi gerçeklikler olarak göz önünde tutulmaktadır.

SONUÇ

Afrika dünya üzerinde uzun tarihi bir geçmişi bulunmasına, zengin doğal kaynaklara ve değerli madenlere ev sahipliği yapmasına rağmen hep dizayn edilen ya da mücadele sahası olarak yararlanılan bir kıta olmuştur. Sömürge döneminde gerek doğal kaynakları gerek insanı Avrupalı devletlerce istismar edilen Afrika ülkeleri II. Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan özgürleşme ve modernleşme akımlarından etkilenmiş ve bağımsızlıklarını kazanma yolunda ciddi, zor ve kanlı mücadeleler vermişlerdir. Günümüzde kıtada bulunan 55 ülkenin 50'si Siyahi (Sahra Altı) Afrika ülkesi olup dünya ülkeleri ile bütünleşme çabası içerisindeyler.

Modern çağın ve teknolojinin her geçen gün artan ihtiyaçları bağlamında kıtada bulunan yer altı ve yer üstü zenginlikleri büyük ve gelişmekte olan ülkelerin bu bölgeye olan ilgisini sürekli canlı tutmaktadır. Bugün başta AB ülkeleri olmak üzere Çin, ABD, Rusya, Hindistan, Japonya, Brezilya, Güney Kore, Malezya ve daha birçok gelişmiş ve gelişen ekonomiye sahip büyük ülkeler Afrika ile ilişkilerini geliştirme, ekonomik, siyasi, ticari, kültürel bağlar tesis etmeye çalışmaktadırlar.

Afrika da artık sahip olduğu zenginliklerin farkına varmış ve modern dünyanın nimetlerinden faydalanmak ve sahip oldukları kaynakları kendi halklarının faydasına sunmak gayesindedir. Bu kapsamda Siyahi Afrika ülkeleri gerek ekonomik gerek sosyal yaşama ilişkin ihtiyaçlar kapsamında son derece geniş bir pazar imkanı sunmaktadır.

Türkiye de gelişen bir devlet olarak tarihi bağları dikkate alındığında Sahra Altı Afrika ülkeleriyle ilişkilerini yeniden gözden geçirmek, mevcut ilişkileri en üst seviyeye çıkarmak zorundadır. Öyle ki bölgesel güç olma hedefi kapsamında Türkiye'nin, Sahra Altı Afrika ülkeleriyle ekonomik, ticari, kültürel, siyasi, dini, sosyal, insani yardım, sağlık, kalkınma gibi birçok başlık ve alt başlıklarda kıta ile karşılıklı kazanç sağlayacağı oldukça fazla payda mevcuttur.

Cumhuriyet döneminde iç ve ekonomik sorunlar nedeniyle Afrika ile kopuk bir dönem yaşayan Türkiye'nin bu dönemdeki boşlukları telafi etmesi çok güç olmayacaktır. Sahra Altı Afrika ülkeleriyle üst düzey ilişkilerin kurulması,

sürekliğinin sağlanması, gelişen yeni Türkiye vizyonunun Sahra Altı ülkelerine açık ve net bir şekilde gösterilmesi ve uzun vadede gelişecek ilişkilerin de her iki tarafın eşit faydasına olacağı vurgusu ilişkilerin seyrini olumlu etkileyecektir.

Afrika Açılım Eylem Planı'nın 2002 yılından itibaren aktif bir şekilde uygulanmaya başlamasıyla Sahra Altı ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik ekonomik, ticari, kültürel hemen her konudaki girişim ve inisiyatife kolaylık sağlanmaya, Afrika'ya yönelik her ticari ve sivil toplum organizasyonuna destek verilmeye başlanmıştır. Bu dönemde Türk yöneticiler de Afrikalı mevkidaşları ile temaslar kurmaya, karşılıklı ziyaretler gerçekleştirmeye özen göstermişler ve Siyahi Afrika ülkeleriyle karşılıklı büyükelçilikler açılması çalışmalarına hız kazandırmışlardır. Türkiye tarafından titizlikle yürütülen çalışmalar neticesinde 2005 yılı Türkiye'de Afrika Yılı olarak kabul edilmiş ve ülkemiz Afrika Birliği nezdinde gözlemci üye olarak kabul edilmiştir. 2008 yılında ise Türkiye, Afrika Birliği tarafından "stratejik ortak" statüsüne çıkarılmıştır.

2008 ve 2014 yıllarında düzenlenen Türkiye-Afrika İşbirliği zirveleri ile Türkiye'nin kıta ile olan çok yönlü ilişkileri oldukça perçinlenmiştir. Yaşanan gelişmeler Türkiye ile kıta ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkilere de gözle görünür bir oranda yansımıştır. Her ne kadar Türkiye'nin diğer dünya ülkeleriyle yaptığı ticaret hacmine kıyasla düşük olsa da Türkiye ile Afrika arasında gerçekleşen ekonomik faaliyetler 1998'den bu yana oldukça yüksek bir düzeye ulaşmıştır. 2019 yılında yapılması planlanan üçüncü zirve öncesinde artık "Türkiye Afrika Ortaklığı" boyutuna geçiş gündeme alınmıştır.

Türkiye gerek yakın çevre gerek uzak ülkeler ile ilişkilerini yürütme ve geliştirme anlamında AB ülkeleri, ABD, Rusya, Çin gibi büyük ve gelişmiş ekonomilerin seviyesine henüz ulaşmış değildir. Ancak bölgesel güç olma hedefi ile gelişime açık ve ileriye dönük bir vizyona sahip olma arzusunu da ortaya koymuştur. Bu hedefe ilerleme noktasında, elbette, öncelikle yakın coğrafyasında olup biten siyasi, sosyal ve ekonomik gelişmelere yeterince vakıf olması, gerektiğinde kontrollü bir müdahale yetisine sahip olabilmesi ve en önemlisi de yakın çevrede olan biten gelişmelerin menfi etkisinden kendisini koruyabilmesi gerekmektedir. Bu anlamda güncel olarak birden fazla cephede siyasi mücadele içine girmek

durumunda kalan Türkiye arzu ettiği güç hedefinden henüz uzakta bulunmakta ve diğer büyük devletler kadar bir siyasi etki alanına sahip bulunmamaktadır. Ancak Türkiye dengeli siyasi ve diplomatik politikalar üretebilmesi, gelişmeleri doğru okuyabilmesi ve tarihte uluslararası ilişkilere zararlı etkisi olduğu görülen duygusal yaklaşımdan da kendini koruyabilmesi halinde hedefine emin bir şekilde ilerleyecektir. İşte bu noktada Siyahi Afrika ülkeleriyle kurulan ilişkiler Türkiye'ye başta siyasi ve ekonomik olmak üzere birçok alanda hem tecrübe hem de farklı açılımlar kazandıracaktır. Çok kültürlü, inanırlı ve etnik açıdan zengin Siyahi Afrika ile ilişkiler Türkiye'nin esnek ve duygusallıktan uzak diplomatik planlamalar yapmasına imkan sağlayacaktır. Bölgesel güç olmayı hedefleyen Türkiye, böylece yakın coğrafyasındaki farklılıkları da dikkate alarak sorunlara uzun vadeli çıkarlarını gözetebilen uygun çözüm üretebilme yetisi kazanacaktır.

Avrupa Birliği, Çin, ABD, Rusya, Brezilya, Hindistan ve diğer gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin Afrika'ya yönelik önemli yatırımlar ve girişimler gerçekleştirme ve ilişki tesis etme yarışına girdiği bir dönemde Afrika ile ilişki kurması kaçınılmaz olan Türkiye'nin Açılım Planı kapsamında Siyahi Afrika ülkeleriyle geliştirdiği ilişkiler ekonomik, ticari, siyasi, kültürel ve diğer birçok alanda oldukça önemli kazanımlar elde edilmesine yol açmıştır.

Siyahi Afrika ülkelerinin desteği ile Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nde temsil hakkını kazanarak önemli bir prestij elde eden Türkiye'nin, bölgesel oyun kurucu olma hedefi kapsamında, yakın ülkeler ve bölgeler nezdinde farkındalığının artması oldukça önemli etkindir. Türkiye, Siyahi Afrika ile kurduğu ve geliştirdiği ilişkiler sayesinde elde ettiği BMGK üyeliği ile yakın çevresinde de bir güç olduğu ya da olabileceği algısının oluşmasını sağlamıştır.

Türkiye ile Sahra Altı Afrika arasındaki ticaret hacminin son 15 yıl içinde 11 katlık artış göstermesi de göz ardı edilemeyecek ekonomik bir başarıdır. Bu kapsamda Türkiye, yakın dönemde etkisi büyük devletlerce de hissedilen ekonomik krizleri, Sahra Altı Afrikası ile geliştirmekte olduğu ekonomik ve ticari ilişkilerin getirdiği kazanımlar sayesinde umulandan daha hafif bir şekilde atlatabilmiştir. Ülkemizin, diğer büyük devletler kadar büyük bir ekonomiye sahip olmamasının da oransal

olarak bu başarıda payı bulunsa da Siyahi Afrika ile ticari ilişkiler bu dönemde pozitif seyir izleyebilmiştir.

Afrika'ya yönelik 2015 yılı için öngördüğü hedeflerin gerisinde kalan Türkiye'nin kıtaya yönelik yakalamış olduğu ivmeyi kaybetmeden yeni planlamalar yapması ve girişimlerde bulunması önemli bir noktadır. Önümüzdeki 50 yıl içerisinde hem demografik hem de gelişmekte olan pazar anlamında dünya politikasında etkili bir konuma yükseleceği öngörülen Sahra Altı Afrika ile henüz oldukça düşük düzeyde ekonomik ve ticari ilişkilere sahip olan Türkiye, kıtaya yönelik yatırım ve üretim çeşitliliğini hızla çoğaltarak kazanımlarını katlama imkanına sahiptir.

Türkiye, Sahra Altı ülkelerinin ihtiyaçlarını doğru belirleyerek, bu doğrultuda kendi içindeki bir çok sanayi ve işkolunu da desteklemek suretiyle kapasite artırımına gidebilecektir. Afrika ile gelişen ilişkilerin ortaya çıkardığı fırsatlar çerçevesinde kıtanın ihtiyacı olup Türkiye'de üretilmeyen ürünlerin, ülkemizde üretilmesine yönelik yatırımlara yönelme zorunluluğu da duyulacaktır. Böylece hem ülke içi yatırım hem de dış ticaret anlamında fayda sağlanmış olacaktır. Ayrıca Türk ürünlerinde belli kalite standardının yakalanması sağlanarak, Türk ürünlerine yönelik Afrika pazarı üzerinden dolaylı olarak dünya pazarlarında da bir cazibe ortaya çıkarılabilecektir.

Afrika'da etkili bir güç olma arzusundaki Türkiye'nin bu hedefine ulaşmasındaki en önemli etkenler arasında ise kendi içinde istikrarlı bir siyasi iktidara sahip olması ve hükümetlerin değişmesi durumunda dahi kıtaya yönelik planlamaların ve çalışmaların iç siyasi hesaplaşmalardan ayrı tutularak sürdürülebilir bir dış politika şeklinde ele alınmasına bağlıdır. Bir ülkede iktidarlar, farklı siyasi kültürler arasında el değiştirebilir ancak oturmuş demokrasiye sahip büyük bir devlet olabilmenin göstergelerinden birisi de iktidarların değişmesi durumunda dahi dış politika kazanımlarını devam ettirilebilmesidir. Bölgesel güç olabilme hedefi kapsamında iç siyasi alandaki huzur ve güvenin yerleşik kılınması en önemli etkenlerdendir.

Sahip olduğu güç ve imkanlar çerçevesinde her geçen gün artmakta olan potansiyeli dikkate alındığında Türkiye, Sahra Altı Afrika ülkeleriyle önümüzdeki süreçte daha etkin ekonomik, ticari, kültürel ve sosyal anlaşmalara imza atarak,

Afrika ülkeleriyle ilişkilerde gereken hukuki zeminin de sağlam bir temele oturtulmasını sağlayacaktır. Taraflar arasındaki ilişkilerde yaşanması muhtemel pürüzlerin giderilmesinde bu anlaşmalar yoluyla hukuki haklar ve menfaatler korunmuş olacaktır. Hukuki alt yapı düzenlemeleri esnasında eşitlik ve adaletin gözetilmesi Türkiye'nin kıta ülkeleri nezdindeki güvenilirliğine katkı sunacaktır. Bu durum süreç içinde Sahra Altı'nın diğer büyük devletlerle yaptıkları anlaşmaları yeniden gözden geçirmelerine de neden olabilecek ve bölgede makul koşullarda ve eşitlik ilkesine göre anlaşma yapılabilen ülkeler öncelik kazanacaktır.

Bu kapsamda ister ekonomik ve ticari ister sosyal, kültürel ya da eğitim olsun herhangi bir alanda Afrika'ya yönelik faaliyet yürütmeyi düşünen ya da planlayan sivil toplum ya da ticari kuruluşların da bu bölgedeki girişimleri ve hakları güvence altına alınmış ve korunmuş olacaktır.

Türkiye 2000'li yıllar itibariyle Afrika ile girdiği etkileşimde yumuşak gücün öneminin ve etkisinin de yabana atılmaması gerektiğini kavramaya başlamıştır. Afrika politikalarının uygulanması esnasında devletin, konuya ilişkin çalışmalar yürüten STK'lar, akademik dünya ve iş kuruluşlarıyla sürekli bir temas içinde olması etkili politikalar üretimine katkı sunacaktır. Söz konusu çevrelerin Siyahi Afrika ülkeleriyle yapacakları toplantılar, organizasyonlar, yayımlanacak eserler ve yazılar çerçevesindeki beyin fırtınası ile ilişkilerin ivmelenmesi de sağlanacaktır. Böylece Türk insanı ile Afrika halkı, birbirlerini sadece ticari anlamda değil hayatın akışı içindeki farklı yönleriyle de tanıma fırsatı yakalamış olacaklardır. Devletler ve halklar nezdinde insani ve sivil toplum kapsamında yürütülecek her çalışmanın mutlak surette kültürel, eğitim, ekonomi, ticaret gibi alanlarda da çarpan etkisi ortaya çıkarması kaçınılmazdır. STK ve akademik çalışmalar, özellikle karşı toplumlarda Türkiye lehine ya da aleyhine var olan algıların şekillendirilmesinde önemli bir role sahiptirler. Devletin ön ayak olmasıyla başlatılan Afrika açılımına bir süre sonra sivil toplum ve ticaret sektörleri vasıtasıyla hız kazandırılmaya başlanmış olacak ve Afrika gelişim süreci de devletten ziyade bu aktörler üzerinden yürütülebilecektir.

Ayrıca STK ve akademik kesim vasıtasıyla yürütülecek çalışmalar, geçmişte düşmanlık ve sömürü ilişkisi yaşamadığımız Afrika halkları nezdinde ülkemize

yönelik sempatinin daha etkili ve hızlı yayılmasına yol açabilir. Böylece her geçen gün demokrasi kültürü gelişen Siyahi Afrika halklarının kendi devletlerinin alacağı kararlar ve planlayacağı dış politikalar üzerinde ülkemiz adına müspet baskı ortaya koyması da mümkün olacaktır.

Söz konusu hususlar ve tespitler çerçevesinde her konuda gelişmeye aç olan ve karşılanması gereken çok fazla ihtiyaca sahip olan Siyahi Afrika ülkeleriyle ilişkiler siyasi, ekonomik, ticari, uluslararası politika gibi bir çok konuda Türkiye'nin alternatif politikalar üretilebilmesine imkan verecek, ülkemizin gelişime dönük deneyimlerinin artırılmasına ve gerektiğinde diplomaside farklı seçeneklerin işletilebilmesine de katkı sağlayacaktır.

KAYNAKLAR

- Akbay,Oktay Salih: “Afrika Ekonomisi: Umutlar ve Gerçekler”, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed: İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s: 335.
- Akgemci, Esra: “Lula Döneminde Brezilya’nın Afrika Politikası: “Güney-Güney” İşbirliği Nereye?”, **A.Ü.Afrika Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Bahar 2012, s: 4-19.
- Aktaş, Murat: “Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti ve Türkiye İle İlişkileri”, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed: İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s: 103.
- Andaç, Ahmet ve Ateşoğlu, İrfan: “Türkiye’nin İhracatında Yeni Hedef Pazar Önerisi: Afrika Pazarı”, Süleyman Demirel Üniversitesi **Vizyoner Dergisi**, 2015, C: 6, S: 13, s: 109.
- Bağcı, Hüseyin: “Demokrat Parti’nin Ortadoğu Politikası”, **Türk Dış Politikasının Analizi Dergisi**, 2. Baskı, İstanbul, Der Yayınları, 2001, s: 120.
- Bayram, Mürsel: “Türk Dış Politikasının Değişim Parametresi Olarak Afrika Açılımı ve İnsanî Diplomasi Faaliyetleri”, **Türkiye’de ve Dünyada Dış Yardımlar**, Ed: Erman Akıllı, 1. Basım, Ankara, Nobel Akademik Yayıncılık, 2016, s: 403-404.
- Boztaş, Asena: “Türkiye’nin Afrika İle İlişkilerinde Proaktif Politikalarının Teorik Analizi: Konstrüktivist Teori, Eleştirel Teori Ve Uluslararası Toplum Teorisi”, **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı: 31, Aralık 2011, s: 140-149.
- Davutoğlu, Ahmet: **Stratejik Derinlik**, 17. Baskı, İstanbul, Küre Yayınları, 2004, s: 54.

- Ermağan, İsmail; Fidan, Giray: “Çin’in Afrika Politikası”, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed: İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s: 49.
- Gök, Gonca Oğuz: “Birleşmiş Milleler Düzleminde Afrika: İnsan Güvenliği Meselesi ve Somali Örneği”, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed: İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s: 313.
- Gül, Emre: “Yeni Dünya Düzeninde üçüncü yol: Bandung Konferansı”, **Dünya Bülteni**, 19.04.2012, <http://www.dunyabulteni.net>, Erişim Tarihi : 05.05.2016.
- Habiyaemye, Alexis: “Afrika’nın Doğal Kaynakları ve Sino-Amerikan Jeostrateji Rekabeti”, **Ortadoğu Analiz**, Cilt: 4, Sayı: 46, Ekim 2012, s: 46.
- Hazar, Numan: “Türkiye-Afrika Siyasal İlişkileri: Geçmişten Bugüne”, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed. Yrd.Doç.İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s: 379.
- Hazar, Numan: **Küreselleşme Sürecinde Afrika ve Türkiye-Afrika İlişkileri**, 2. Baskı, Ankara, USAK Yayınları, 2011.
- Kara, Atanur: “Eğitim ve Gelişmişlik İlişkisi: Güney Afrika Cumhuriyeti, Nijerya, Gana”, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed: İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s: 259.
- Karagül, Soner; Arslan, İbrahim: "Türkiye'nin Afrika Açılım Politikası: Tarihsel Arka Plan, Stratejik Ortaklık ve Geleceği", **Uluslararası Hukuk ve Politika**, C: 9, S: 35, 2013, s. 24.
- Mazov, Sergei: “Russia and Africa: Documents and Materials (18 century-1960)”, **African Studies in Russia: 1998-2000**, Ed.: F.M. Vassiliev vd., Moscow, Russian Academy of Sciences, Institute for African Studies, 2002, s: 155.

- Öney, Ramazan: "Afrika Kıtası'nın Panoraması: Siyaset, Toplum ve Ekonomide Farklılıklar ve Benzerlikler", **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed: İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s: 1.
- Özçelik, Özer; Odabaşı, Yavuz; Önder, Hüseyin: "Üçüncü Dünya Ülkelerinin Yolsuzluk Düzeylerini Açıklamakta CPIA Endeksi Değişkenlerinin Kullanılması", **Maliye Dergisi**, Sayı: 159, Temmuz-Aralık 2010, s: 452.
- Özkan, Mehmet: "Türkiye'nin Afrika Politikası 2009", **Türk Dış Politikası Yıllığı 2009**, SETA Yayınları, 2011, s: 573.
- Özkan Mehmet: "Türkiye'nin Afrika Açılımı ve Sahra-Altı Afrika İle İlişkileri", **Batı-Sonrası Dünyaya Doğru Türk Dış Politikası**, Ed: Ali Resul Usul, MÜSİAD Araştırma Raporları: 82, 2013, s: 82.
- Rodney, Walter: **Avrupa Afrika'yı Nasıl Geri Bıraktı**, Çev: Hülya Osmanağaoğlu, 1. Baskı, Ankara, Dipnot Yayınları, 2015, s: 90.
- Tepebaş, Ufuk: **Dönüşüm Sürecindeki Sahra Altı Afrika: Kalkınma, Güvenlik ve Ortaklık**, 1. Baskı, İstanbul, Tasam Yayınları, 2013.
- Tepeciklioğlu, Elem Eyrice: "Afrika Kıtasının Dünya Politikasında Artan Önemi ve Türkiye-Afrika İlişkileri", **A.Ü.Afrika Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, 2012, s: 59.
- Tepeciklioğlu, Elem Eyrice: "Amerika Birleşik Devletleri'nin Afrika Politikası", **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed: İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s: 73.
- Tepeciklioğlu, Elem Eyrice: "Rusya'nın Afrika Politikası", **Dünya Siyasetinde Afrika 2**, Ed: İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2015, s: 35.
- Vardan, Ömer Cihad: "Afrika İzlenimleri", **Ekovitrin Dergisi**, Nisan 2016, s: 58.
- Wan, James: "Barack Obama İn Africa: Back to cold war settings?", 27.06.2013, Aktaran: Elem Eyrice Tepeciklioğlu, "Amerika Birleşik

Devletleri'nin Afrika Politikası”, **Dünya Siyasetinde Afrika 1**, Ed: İsmail ERMAĞAN, 1. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları, 2014, s: 73.

- Adeoye, Bankole: “Afrika'nın Kalkınması İçin Yeni Ortaklık (NEPAD)”, TASAM, 27.11.2008, <http://www.tasamafrika.org>, Erişim Tarihi : 23.05.2016.
- Akgün, Birol: “Turkey's Developing Role in Africa: Interview with Birol Akgün and Mehmet Ozkan”, Stratejik Düşünce Enstitüsü, <http://www.sde.org.tr>, Erişim Tarihi : 16.05.2016.
- Ayangafac, Chrysantus: “Afrika Barışve Güvenlik Gündemini Açmak: Türk Afrika İlişkilerini Bekleyen Fırsatlar?”, Çev: Ayşe Merve KAMACI, <http://www.tasamafrika.org>, Erişim Tarihi : 06.12.2015.
- Aydın, Hakan: “Sosyal İnşacı Değişim: Türkiye Afrika İlişkileri”, Kırklareli, Kırklareli Üniversitesi Afrika Araştırmaları Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayınları, 2014.
<http://acm.klu.edu.tr>, Erişim Tarihi : 05.05.2016.
- Aysezen, Orhan: “Chatham House'tan Şok Rapor: Siyaset Böyle Giderse Türkiye Afrika'da Geriler!”, 18.09.2015, <http://www.abhaber.com>, Erişim Tarihi :19.05.2016.
- Beck, Martin: “The Concept of Regional Power: The Middle East as a Deviant Case?, Conference Paper Regional Powers in Asia, Africa, Latin America, the Near and Middle East”, 11-12.12.2006, GIGA German Institute of Global and Area Studies, Aktaran: Hakan AYDIN, “Sosyal İnşacı Değişim: Türkiye Afrika İlişkileri”, Kırklareli, 2014, <http://acm.klu.edu.tr>, Erişim Tarihi : 05.05.2016.
- Boyraz, Hacı Mehmet: “Türkiye'nin Afrika Politikası” (Büyükelçi Ahmet Ünal ÇEVİKÖZ ile Afrika üzerine yapılan röportaj), 01.09.2014, <http://www.tasam.org>, Erişim Tarihi : 20.05.2016.
- Farhaoui, Fouad: “İşleyiş ve Zorluklar Bağlamında Türkiye: Afrika Stratejik İlişkileri”, **Journal of Business Economics and Political Science**

(JOBEPS), Nisan 2015, C: 4, No:7, s: 82-83, Çev: Refia Kara, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr>, Erişim Tarihi : 05.05.2016.

- Fırat, Melek: “Türkiye- Afrika İlişkilerinin Tarihsel Arka Planı ve Afrika Açılımında Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, Uluslararası Türk-Afrika Kongresi, TASAM, 2007, <http://www.tasam.org>, Erişim Tarihi : 10.05.2016
- Gül, Emre: “Yeni Dünya Düzeninde üçüncü yol: Bandung Konferansı”, **Dünya Bülteni**, 19.04.2012, <http://www.dunyabulteni.net>, Erişim Tarihi : 05.05.2016.
- Kalaycıoğlu, Sema: “Türkiye Afrika’da Fransa’nın Ayağına Basar mı?”, TASAM, 05.03.2016, <http://www.tasam.org>, Erişim Tarihi : 11.05.2016.
- Muggah, Robert: “What Is Brazil Really Doing in Africa?”, **The World Post**, 01.04.2015, <http://www.huffingtonpost.com>, Erişim Tarihi : 12.05.2016.
- Natufe, İgho: “A Review of Russia Africa Relations: New Challenges and New Opportunities”, 11.08.2011, <http://myafrica.ru>, Erişim Tarihi : 30.04.2016.
- Özkan, Mehmet: “Turkey Discovers Africa: Implications and Prospects”, SETA Foundation for Political, Economic and Social Research, Policy Brief, No. 22, Ankara, September 2008, <http://ecgi.ssrn.com>, Erişim Tarihi : 06.12.2015.
- Öztürk, Onur: “Brezilya-Afrika İlişkileri ve Da Silva’nın Afrika Gezisi”, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 12.07.2010, <http://sde.org.tr>, Erişim Tarihi : 12.05.2016.
- Pham, J. Peter: “Strategic Interests Turkey’s Return to Africa”, 27.05.2010, <http://worlddefensereview.com>, Erişim Tarihi : 16.05.2016.
- Pham, J. Peter: “Russia’s Return to Africa: Two Decades after Pullback, Russia Chases Gas Resources, Minerals and UN Votes”, Atlantic Council, 13.03.2014 <http://www.atlanticcouncil.org>, Erişim Tarihi : 29.04.2016.

- Sıradağ, Abdurrahim: "Türkiye-Sahraaltı Afrika İlişkilerine Genel Bir Bakış: Sorunlar ve Dinamikler", 15.06.2014, <http://abdurrahimsiradag.blogspot.com.tr>, Erişim Tarihi : 16.05.2016.
- Tepebaş, Ufuk: "Afrika ile Ticari İlişkiler", 14.02.2016, <http://www.tasam.org>, Erişim Tarihi : 04.05.2016.
- Tepebaş, Ufuk: "Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın Batı Afrika Turu" TASAM, 29.02.2016, <http://www.tasam.org>, Erişim Tarihi : 11.05.2016.
- Tepebaş, Ufuk: "Türkiye'nin Afrika Kalkınma Bankası Grubu'na (AfDB) Üyeliği Ne Anlam İfade Ediyor?", TASAM, 11.12.2013, <http://www.tasam.org>, Erişim Tarihi: 24.05.2016.
- Tepeciklioğlu, Elem Eyryce: "Afrika'da Ne Arıyoruz? Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı", Research Turkey, 30.04.2015, <http://researchturkey.org>, Erişim Tarihi : 13.05.2016.
- Turan, Aslıhan P.: "Avrupa Birliği'nin Afrika Kıtası'na Yaklaşımı", 07.05.2010, www.bilgesam.org, Erişim Tarihi : 02.05.2016.
- Wheeler, Tom: "Sivil Toplum Kuruluşları Afrika İle Türkiye Arasındaki İlişkileri Nasıl Güçlendirebilirler: Afrika Perspektifi", Çev: Ayşe Merve KAMACI, <http://www.tasam.org>, Erişim Tarihi : 10.05.2016.
- "Lisbon Declaration - EU Africa Summit", Presidency of the European Union; Portugal 2007, <http://www.eu2007.pt>, Erişim tarihi : 30.11.2015.
- BBC, "Bush begins Africa Trip in Benin", 16.02.2008, <http://news.bbc.co.uk>, Erişim Tarihi : 29.11.2015.
- Elem Eyryce: "Bush's Prestige Tour on Africa", The journal of Turkish Weekly, <http://www.turkishweekly.net>, Erişim Tarihi : 29.11.2015.
- Sub-Saharan Africa Time for a Policy Reset, IMF, World Economic and Financial Surveys, Regional Economic Outlook, Nisan 2016, <http://www.imf.org>, Erişim Tarihi : 11.05.2016.

- The Foreign Policy Concept of The Russian Federation, Approved by the President of the Russian Federation V.Putin, 28.06.2000, <http://fas.org/nuke/guide/russia>, Erişim Tarihi : 30.04.2016.
- The Ministry of Foreign Affairs of The Russian Federation, "A Survey of Russian Federation Foreign Policy", 2007, <http://archive.mid.ru>, Erişim Tarihi : 30.04.2016.
- <http://acaum.ankara.edu.tr>, Erişim Tarihi : 19.05.2016.
- <http://kutuphane.dogus.edu.tr>, Erişim Tarihi : 16.05.2016.
- <http://www.afdb.org>, Erişim Tarihi : 12.05.2016.
- <http://www.au.int>, Erişim Tarihi : 09.05.2016
- <http://www.byegm.gov.tr>, Erişim Tarihi : 22.05.2016.
- <http://www.kdk.gov.tr>, Erişim Tarihi : 12.05.2016.
- <http://www.mfa.gov.tr>, Erişim Tarihi : 08.12.2015-10.05.2016.
- <http://www.tasam.org/>, Erişim Tarihi : 06.12.2015-23.05.2016.
- <http://www2.tbmm.gov.tr>, Erişim Tarihi : 07.05.2016.
- <http://www.aa.com.tr>, Erişim Tarihi : 22.05.2016.
- <http://www.economy.gov.tr>, Erişim Tarihi : 19.05.2016.
- <http://www.tuik.gov.tr>, Erişim Tarihi : 20.03.2016.
- <http://www.worldbank.org>, Erişim Tarihi : 16.05.2016.

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet Y. Fırat

Gaziantep doğumlu olup lisans eğitimini İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nde tamamlamıştır. 2002 yılından bu yana kamuda muhtelif görevlerde çalışmıştır.

Ufuk Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamlayarak 2016 yılında Türkiye'nin Afrika Açılımı Siyahi Afrika Ülkeleriyle İlişkileri başlıklı tez çalışmasını gerçekleştirmiştir.

İngilizce bilmektedir.

İletişim :

ufk.edu@gmail.com